Cezaevleri Bülteni - 1

F TİPİ CEZAEVLERİNİN SİYASAL HUKUKİ VE TIBBİ ANALİZİ

Hoybûn Kurdish Culture&Art Center

İÇİNDEKİLER

Merhaba; 2

19 ARALIK KATLİAMI VE ÖLÜM HÜCRELERİ 4

F TİPİ CEZAEVLERİNE İLİŞKİN TÜRK TABİPLERİ BİRLİĞİ RAPORU 10
GENEL DEĞERLENDİRME: 11
SAĞLIK AÇISINDAN DEĞERLENDİRME: 12
BİLİMSEL DEĞERLENDİRMELER: 13
İNSAN HAKLARI AÇISINDAN DEĞERLENDİRME: 14
SONUÇ 15
ÖNERİLER 16
EK:1
İZOLASYON ORTAMLARININ TIBBİ SONUÇLARI: 16
EK:2
İZOLASYON ORTAMLARININ TIBBİ SONUÇLARINA YÖNELİK BİLİMSEL MAKALE LİSTESİ 16

F TİPİ CEZAEVLERİNİN CEZA İNFAZ HUKUKU AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ
İzmir Barosu
Hazırlayanlar: Av.Arzu Demirci-Hülya Üçpınar
GİRİŞ 17
BİRİNCİ BÖLÜM 18
GENEL OLARAK CEZAEVLERİ 18
İKİNCİ BÖLÜM 24
F TİPİ CEZAEVLERİ 24
SONUÇ 38

İHD HÜCRE TİPİ (F) CEZAEVİ UYGULAMASI VE SONUÇLARI İLE İLGİLİ ÇALIŞMA MASASI SONUÇ BİLDİRGESİ 44

CEZAEVLERİ AÇISINDAN AVRUPA STANDARTLARI-ULUSLARARASI SÖZLEŞMELERDE MAHKUMLARIN HAKLARI:
Av.Oya Ersoy ATAMAN 51

19 ARALIK KATLİAMI VE ÖLÜM HÜCRELERİ



Beklenen gün geldi.

TC, on yıldan fazla bir zamandır gerçekleştirmek istediği hücre tipi cezaevleri programını kanlı bir şekilde uygulamaya koydu. Özel eğitilmiş jandarma timlerinin 20 cezaevinde aynı anda gerçekleştirdiği saldırıda 30'un üzerinde tutsak yaşamını yitirdi, 1000'i aşkın tutsak ağır biçimde yaralandı.

Tutsakların ölüm orucu direnişlerinin 61.inci gününde başlatılan operasyon; yakma, yıkma ve öldürmeye koşullandırılmış özel eğitilmiş askeri birlikler ve özel timler tarafından gerçekleştirildi.

Saldırıda yara almadan kurtulan tek bir tutsak yok.

Saldırının üzerinden on gün geçmesine rağmen hala bir çok tutsak kayıp.

Devlet kamuoyuyla alay edercesine, otuzun üzerinde insanın yaşamını yitirdiği saldırıyı "hayata dönüş operasyonu" olarak adlandırdı.

Katliamdan bir gün sonra TBMM İnsan Hakları İnceleme Komisyonu Üyesi Mehmet Bekaroğlu; "Görüşlelerin bir aldatmaca olduğunu, Bakanın ve devletin verdiği sözleri tutmadığını, aldatıldıklarını ve kullanıldıklarını" kamuoyuna duyurdu. Aynı gün arabulucu heyetinin üyeliri, TMMOB Başkanı Kaya Gönenç, TTB İkinci Başkanı Metin Bakkalcı, İstanbul Barosu Başkanı Yücel Sayman ile Bekaroğlu Kamuoyuna yaptıkları yazılı açıklamada, "17 Aralık günü tutukluların görüşmelere devam edilmesini talep ettiklerini, ancak bu talebin Adalet Bakanı tarafından kabul edilmediğini, Başbakan' dan istedikleri görüşme taleplerine de olumlu yanıt alamadıklarını" duyurdular.

Saldırıdan önce devlet, kitleleri ve uluslararası kamuoyunu müdahaleyi onaylamaya hazır hale getirebilmek için, basına ve kamuoyuna "insancıl" ve "uzlaşmacı" bir görünüm sundu.. Boyalı Türk medyasına göre de devlet "yumuşak ve çözüme yatkın"; tutsaklar ise "fanatik ve uzlaşmaz"dı..

Hücre sistemine geçiş programının uygulanabilmesi için, yalan-yanlış haberlerle kitlelerin manipule edilmesi, Kriz Yönetim Merkezince önceden planlanmıştı. Müdahale planına göre, devlet tarafından gerçekleştirilecek "operasyon"un, kitleler tarafından "doğal" ve "meşru" görülmesi, en azından "devletin müdahaleye mecbur bırakıldığının" düşündürtülmesi amaçlanmıştı.

Bunun için önce, kitlelere gerçekleri taşıyabilecek muhalif herkes susturulmalıydı. Bununla eş zamanlı olarak kamuoyuna, bolca yalana dayalı çeşitli seneryolar pompalanmalı ve kitleler etkin bir dezinformasyonla sersemletilerek gerçekle-yalanı ayırdedemez duruma getirilmeliydi. Öyle biratmosfer oluşturulmalıydı ki, bilinç ve iradesinden başka kendini savunabilecek hiç bir araca sahip olmayan tutsakları vahşice katletmek bile, toplumda ve uluslararası camiada onay görmeliydi. Operasyondan önce ve operasyonun hemen ardından muhalif basına yönelik saldırılar yoğunlaştı, her türlü muhalefet ağır bir baskı altına alınırken, demokratik kurum ve kuruluşlar ile sivil toplum örgütleri saldırı, tehdit ve vali muhtıralarıyla terörize edildi.

Saldırı ve katliamı "şefkat" operasyonu olarak sunma görevini doğal olarak güdümlü Türk medyası üstlendi.

Saldırının Zamanlaması!

Son bir yıl içinde cezaevlerinde yaşananlar ve tutsaklara dönük uygulamalar, devletin hücre tipi cezaevi projesini uygulama yönündeki hazırlıkları, tutsakların yüzlerce kez yaptığı açıklama ve uyarılar, cezaevlerine yönelik geniş çaplı devlet saldırısı olacağının işaretleriydi.

Saldırının bir yıllık bir planlama ve hazırlık sürecinden sonra uygulamaya konduğu İçişleri Bakanlığı tarafından da resmen açıklandı.

MGK toplantılarının neredeyse değişmeyen bir kaç gündeminden biri olan cezaevlerinin teslim alınması planları, üçlü koalisyon hükümetinin de önüne koyduğu ilk hedeflerden biri oldu.

Kürdistan ulusal kurtuluş mücadelesinin tasfiyesi, Türkiye'deki demokratik ve sosyalist muhalefetin ezilmesi ve emekçilerin susturulması zindan direnişleri kırılmadan olanaksızdı. TC'ye göre, bu üç devrimci dinamik ancak birlikte tasfiye edilebilirse "sonuç" alınabilirdi. Güney Kürdistan'daki kaza-

nımların tasfiyesi de bu programın bir parçasıydı. Güneydeki her olumlu gelişmenin, Kuzey Kürdistan'daki özgürlük mücadelesini olumlu yönde etkileyeceğini çok iyi bilen TC, buradaki oluşumun çökertilmesini yaşamsal önemde görüyordu.
Öcalan'ın yakalanmasıyla birlikte büyük bir kitle dinamiğine sahip olan PKK'nin ideolojik-siyasal teslimiyet sürecine sokulması, buna parelel olarak onbine yakın PKK tutsağının da adım adım bu sürece angaje edilmesi, TC'nin zindanlara dönük programını uygulamasının da önünü açmış oldu. İç İşleri, Adelet ve Sağlık Bakanlığı arasında imzalanan üçlü protokol, tasfiye ve imha programının cezaevleri ayağını tamamlamaya dönüktü.
Üçlü koalisyon hükümetinin kurulması ve koalisyonu oluşturan partilerin paylaştığı üç bakanlığın (İç İşleri, Adelet ve Sağlık) cezaevleriyle ilgili aralarında imzaladıkları bu protokolun ardından hücre tipi cezaevleri yapımının hızlandırılması artık düğmeye basıldığını gösteriyordu.
Operasyondan önce Avrupa Konseyi bünyesinde bulunan "Avrupa İşkence ve İnsanlık Dışı ve ya Küçültücü Muamele ve Cezanın Önlenmesi Komitesi'nin TC tarafından Türkiye'ye davet edilmesi de bu müdahale planınının bir parçasıydı. Nitekim komitenin; "Türkiye'de inşa edilen hücre cezaevlerinin kendi önerilerine uygun yapıldığını" açıklanması, yapılacak operasyona ve katliama yeşil ışık yakma anlamına geliyordu. AB'nin katliam karşısındaki suskunluğu da verilen onayın bir sonucuydu. Devlet için müdahalenin önündeki önemli bir engelde ortadan kalkmış oluyordu. Türkiye'nin yaptığı açıklamalarda, 96 Ölüm orucu direnişi sırasında (19-23 Ağustos 1996) Türkiye'deki bazı cezaevlerini ziyaret eden Avrupa İşkence İzleme Komitesi'nin 11 Mart 97 tarihli basına açıklanmayan raporuna sık sık atıfta bulunarak "hücre tipinin Avrupa standartlarına uygun olduğunu" savunması, ölüm hücrelerini çok daha önceden uygulamış olan Avrupa'nın yaklaşımını ortaya koyuyordu. Ölüm hücreleri ve beyin yıkama metodlarının mucidi olan ABD'nin ise, hücre sistemine itiraz etmesi zaten ,mümkün değildi. Katliamdan hemen sonra IMF ve Dünya Bankası'nın Türkiye'ye vermeyi karalaştırdığı kredinin ilk dilimin serbest bırakaması, sadece kriz içindeki Türk ekonomisine destek değil, katliama da destek anlamına geliyordu.

Avrupa Birliği Ülkeleri, ABD ve uluslararası finans kuruluşlarının bu yaklaşımı, hem bu kanlı operasyona karşı oluşabilecek uluslararası kamuoyundaki muhtemel tepkileri barajlamış, hem de hücre tipi cezaevleri sitemine geçişi kolaylaştırıcı bir rol oynamıştı.
Kürdistan cephesindeki savaşı kazandığını düşünen TC, böylece uzun süredir hazırlıklarını sürdürdüğü cezaevleri programını artık büyük bir rahatlıkla uygulayabilirdi..
19 Aralık katliamının daha iyi anlaşılması için, hücre sistemine geçiş sürecinin tarihsel arka planına kısaca bakmakta yarar var..

Üçlü Protokol Öncesi Cezaevleri ve Hücre Sistemi!

Aslında hücre tipi cezaevleri uygulaması 12 Eylül Askeri Cuntasından bu yana her zaman gündemde oldu. Bütün cezaevlerinin bünyesinde var olan ve 1991 yılına kadarki mevzuatlara göre "disiplin cezası" olarak öngörülen hücre uygulaması son 20 yıldır çeşitli cezaevlerinde devrevi olarak uygulandı. Binlerce tutsak, zihinsel çökertme programlarının bir parçası olarak koğuş sistemine dayalı cezaevlerindeki ölüm hücrelerde uzun yıllar ağır işkenceler altında tutuldu. Özellikle 1980-85 yılları arasında Diyarbekir, Mamak, Metris, Erzurum cezaevleri adeta birer işkence laboratuarı haline getirildi. Buralarda hücre sistemiyle birlikte uygulanan özel programlarla tutsaklar topyekün itrafçılaştırılmaya ve devletin sadık "vatandaşları" haline getirilmeye zorlandı.
Ne var ki, tutsakların ağır bedeller ödeyerek sürdürdükleri direnişlerle devletin programı ve bu programın bir aracı olarak uygulanmaya çalışılan hücre sistemi boşa çıkarıldı.
1980-2000 yılları arasında üçyüze yakın tutsak bu direnişlerde yaşamını yitirdi.
1988'de Oltan Sungurlu'nun Adelet Bakanlığı döneminde uygulamaya konulan meşhur 1 Ağustos Genelgesi de, hem mevcut cezaevlerinde kazanılmış hakların gasp edilmesinini, hem de hücre cezaevlerine geçişin koşullarının hazırlanmasını amaçlıyordu. Genelgenin ardından Eskişehir cezaevi hücre tipine dönüştürülerek tutsaklar bu hücrelere koyulmak istendi. Tutsaklar buna süresiz açlık grevinin yanı sıra fiili direnişlerle karşı koydu. Devlet tutsakların direnişini kıramayınca bu uygulamadan vazgeçti ve Eskişehir cezaevini bütünüyle boşalttı.
Nisan 1991'de çıkarılan 3713 sayılı Terörle Mücadele Yasası'nın "Ceza-İnfazı" başlığını taşıyan bölümünün 16. maddesiyle hücre tipi cezaevleri ilk kez

yasalaşmış oldu. 4422 sayılı, Çıkar Örgütleriyle Mücadele Yasasının 113 maddesi ile de hücre tipi cezaevlerine yasalite kazandırıyordu.
3713'ün 16. maddesine göre siyasal tutsaklar birer ve üçer kişilik hücrelere konularak tamamen izole edilecekler ve zihinsel çökertme programlarına tabi tutulacaklardı.
Bugün nasıl ki hücre tipine geçiş ile "af" aynı anda uygulamaya konduysa, 1991'de de TMY ile eş zamanlı çıkarılan şartlı salıverilmenin ardından, cezaevinde kalan tutsaklara karşı geniş çaplı bir saldırı başlatılarak hücre sistemine geçilmeye çalışılmıştı. O dönem şartlı salıvermeden yararlanamayan devrimci tutsaklar yeniden Eskşehir tabutluğunda toplanmak istenmiş, ancak devletin hesapları bir kez daha tutsakların direnişleriyle boşa çıkarılmıştı.
Bundan sonraki on yıl boyunca devlet bir çok kez, 3713 sayılı yasa ile "hukuki" gerekçesini oluşturduğu hücre sistemini uygulamak istedi, ancak her defasında da tutsakların ölümüne direnişleri nedeniyle uygulayamadı.
1992 Serhildanlarının ardından Kürdistan Kurtuluş Mücedelesini ezmek için çıkarılan SS (Sürgün ve sansür) kararnamesiyle yeni bir dönem başlatıldı. Özel savaşın tırmandırıldığı, kitlelerin direkt saldırı ve imha hedefi haline getirildiği, faili meşhur! cinayetlerin yoğunlaştığı, köy ve kasabaların yakılıp yıkıldığı bu topyekün saldırı döneminde, cezaevlerine dönük saldırı ve provakasyonlar da yoğunlaştı. Dışarıda Kürt kitlelerine yönelik toplu katliam denemeleri, çok geçmeden zindanlarda da uygulanmaya başlandı. Sadece 94-96 yılları arasında Buca, Diyarbekir, Sağmalcılar ve Ümraniye cezaevlerinde saldırı sonucu 20'nin üzerinde tutsak yaşamını yitirdi. Devletin cezaevlerini teslim almak için başlattığı saldırılar ağır bedeller ödenerek barajlandı.
Ancak devlet durmayacaktı. Programını uygulamak için yeni ve daha kapsamlı saldırıların koşullarını hazırlayacak, yeniden harekete geçmek için uygun zemin ve zamanı kollayacaktı.

Devletin Hücre Sistemine Geçiş Programı ve Üçlü Protokol!..

Son koalisyon hükümetinin üç bakanı (İç İşleri Bakanı Sadettin Tantan, Adelet Bakanı H.Sami Türk ve Sağlık Bakanı Osman Durmuş) arasında 6 Ocak 2000 tarihinde imzalanan ve Adelet Bakanlığı tarafından 17 Ocak tarihli bir üst yazı ile tüm savcılıklara gönderilerek fiilen uygulamaya konulan üçlü protokol, aslında hücre tipi cezaevlerini uygulama hazırlıklarını içeren bir "geçiş programından" başka bir şey değildi..
Amacı "Ceza İnfaz kurumları ile tutukevlerindeki yönetim, dış koruma ve sağlık hizmetlerine işlerlik kazandırılması" olarak açıklanan protokol; cezaevlerinin iç düzeninden mahkeme salonlarının "güvenliğine", açlık grevleri ve direnişlere müdahaleden, Avukat-tutsak ilişkilerine, doktor-hasta arasındaki ilişkiden, basının cezaevleriyle ilgili haberlerine kadar her alana müdahaleyi içeren ve özünde tutsakları teslim almaya dönük bir müdahale konseptiydi. Toplam 80 maddeden oluşan protokol, cezaevlerine ysnelik uygulamalarda bakanlıklar arası işbirliği ve eşgüdümü kapsıyordu. Prtokolde, cezaevleri sorununa bir "asayiş ve güvenlik" sorunu olarak bakıldığı için, Adelet ve Sağlık bakanlıklarının rolü, jandarma ve polisin bağlı olduğu İçişleri Bakanlığının "güvenlik" planlarına göre dizayn edilmişti. Protokolde avukat-tutsak ilişkisi ile doktor tutsak ilişkisinin gizliliği bile ortadan kaldırılmış, savunma ve tedavi olanakları "güvenlik" adına alınan önlemlerle olabildiğince sınırlandırılmıştı..
19 Aralık katliamından önce de gündemleşen, cezaevlerine ilişkin haberlere sansür koyulması ve ölüm orucundaki tutsaklara "zorla tedavi için" fiili müdahalede bulunulması, üçlü protokolün maddeleri arasında da vardı.
Operasyondan snce RTÜK'ün uyarısı ve DGM'nin kararıyla "cezaevleriyle ilgili devlet aleyhine haber yapılmasının" yasaklanması; aslında protokolün 19. maddesinin B-bölümü 2.şıkkında belirtilen "basın yayın organlarının röportaj, çekim ve eylemin propagandasını yapmalarına izin verilmeyeceği" hükmünün yargı kararıyla desteklenmesinden başka bir şey değildi.
Yine ölüm orucundakilere fiili müdahale ve zorla tedavi girişimi de, üçlü protokolün 19. Maddesinin A-bölümü 2. şıkkında belirtilen "açlık grevinde durumu kritikleşenlere uzman tabip kararı ile jandarmadan yardım istenerek derhal müdahale edilmesi ve tıbbi tedavi uygulanması" kararının uygulanmasıydı.
Yine CMUKun 144. maddesinde belirtilen "sanık ile müdafii arasındaki yazışmalar hiç bir şekilde denetime tabi tutulamaz" hükmüne rağmen, Avukatların cezaevlerine giderken üstlerinin aranması ve belgelerinin incelenmesi , üçlü protokolün 4, 6 ve 11 maddeleriyle olanaklı hale getirilmiş ve böylece avukatların yargılamayla ilgili bilgi ve belgeleri ver-

meme ve sır saklama yükümlülüğü ortadan kaldırılmıştı.
İşte bu yüzden Sadettin Tantan "operasyon için yaklaşık bir yıldır hazırlık yapıyorduk" derken, aslında bir yıl önce imzalanmış olan bu üçlü protokolün gereğini yerine getirdiklerini ifşa etmiş oluyordu. Operasyon öncesi ve sonrası uygulamalar da bunu doğruluyordu.
Bilindiği gibi üçlü protokolün imzalanmasının ardından, anlaşmanın bir çok maddesi hemen uygulamaya konmuş, bunun sonucu olarak cezaevlerindeki baskı ve hak gasplarında belirgin bir artış olmuştu. Tutsaklara karşı provakatif saldırılar daha da yoğunlaşmış; Ulucanlar, Burdur, Uşak, Ceyhan cezaevlerine dönük operasyonlarda 10 tutsak yaşamını yitirirken, 100'ün üzerinde tutsak ağır biçimde yaralanmıştı.
Kimi E Tipi ve Özel Tip cezaevlerinin bazı bölümleri hücre tipine dönüştürülmesi, "yüksek güvenlikli" olarak tanımlanan 5 adet F tipi cezaevi inşaatının 2000 yılının mayıs-haziran aylarında "hizmete açılması" için hazırlıkların hızlandırılması da yine üçlü protokolün imzalanmasının ardından gerçekleşmişti.

19 Aralık Katliamı ve Hücre Tipine Geçiş!

Ulucanlar'da 10 devrimci tutsağın kafaları parçalanarak katledilmesi, onlarca devrimcinin ağır şekilde yaralanmalarına yol açan Burdur ve Uşak cezaevlerine yönelik saldırılar ve yine devletin mafia çetelerine yaptırdığı ısmarlama cezaevleri eylemleri hücre sistemine geçişin provalarıydı.
Yapılan resmi açıklamalarda 2000 yılı içinde bu sisteme geçileceğini gösteriyordu.
Tabutlukların ne anlama geldiğini çok iyi bilen tutsaklar da, her türlü saldırıya karşı direneceklerini ve teslim olmayacaklarını kamuoyuna deklare etiler.
Devletin artık saldırıya geçeceğini düşünen TKİP, DHKP-C ve TKP (ML) Dava tutsakları 20 Ekim'de süresiz açlık grevine başladı. Süresiz açlık gerevi, 22 Kasım'da ölüm orucuna dönüştürüldü. Katılımcıların sayısıda her geçen gün arttı. PRK-Rizgarî dava tutsakları 4-12-2000 tarihinde, MLKP, TKP-ML-TİKB, Direniş Hareketi, THKP-C/MLSPB, TDP Dava tutsakları ise 10.12.2000 tarihinde süresiz açlık grevi eylemine katıldı. Aralık ayının ortalarına gelindiğinde ölüm orucuna katılanların sayısı üç yüz kişiye yaklaşırken, süresiz açlık grevine katılanların sayısı bin kişiyi aştı.

Aralık ayında tutsak yakınlarının, demokratik kurum ve kuruluşların ve aydınların eylem ve etkinlikleri de yoğunlaştı. Kamuoyunda belli bir duyarlılık oluşunca, o güne kadar tutsakların direnişlerine sessiz kalan burjuva medyası cezaevleri haberlerine daha çok yer vermeye başladı. Bu noktada devlet, aydınları da devreye sokarak ölüm orucunda olan tutsak temsilcileriyle görüşmeler başlattı.. Tutsaklarla yapılan görüşmelere Yaşar Kemal, Oral Çalışlar, Can Dündar, Zülfü Livaneli, Orhan Pamuk ve Meclis İnsan Hakları Komisyonu Üyesi Mehmet Bekaroğlu katıldı. Bu durum "çözüm"e ilişkin umut ve beklentileri arttırdı. Bakanlığın; "Yasal mevzuatlar tamamlanıncaya kadar F Tipi'nin erteleneceği, kamuoyundan gelen eleştiriler ışığında F Tiplerinin koşullarının yeniden gözden geçirileceği" yönündeki açıklamaları, kamuoyu nezdinde, devletin "uzlaşmak" istediği yönünde bir kanı oluşmasını sağladı.
Tutsaklar ise daha önce verdiği hiç bir sözü tutmayan ve varılan anlaşmalara uymayan devlete güvenmiyorlardı. Daha önce tutsaklarla devlet yetkilileri arasında varılan anlaşmaya rağmen, Ulucanlar'da 10 tutsağın kafası parçalanarak katledilmiş ve saldırı sırasında anlaşma metni de imha edilmişti. Bu yüzden tutsaklar, sivil toplum örgütü temsilcilerinden oluşan bir sürekli izleme komitesinin oluşturulmasını, bu komitenin anlaşmada üçüncü bir taraf olarak yer almasını ve aynı zamanda anlaşma hükümlerinin "takipçisi" ve "güvencesi" olmasını istiyorlardı. Taleplerle ilgili pazarlıkları ise tutsaklar "müzakere edilebilir" olarak görüyorlardı. Devlet bu noktada oldukça bilinçli biçimde, netlikten uzak, oyalayıcı ve kaçak bir tutum sergileyerek tutsakların güvensizliklerini derinleştirme yolunu seçti. Devletin hesabına göre, tutsaklar bu belirsizlik karşısında eylemlerini sürdürmeye devam edecekler ve anlaşmaya yanaşmayan taraf durumuna düşeceklerdi.. Böylece ısrarcı taraf tutsaklar olunca, yirmi yıldır cezaevinde yaşananları, devletin entrikalarını yakından bilmeyen kamuoyu çok daha kolay yanıltılmış olacaktı.

Beklendiği gibi, tutsakların güvence konusundaki ısrarları, kamuoyuna "fanatiklik ve uzlaşmaz tutum" olarak lanse edildi. Devlet içinde zaten önemli olan kamuoyunda böyle bir kanaatin gelişmesiydi. Medyanın da yoğun propagandası sonucu devlet bir anlamda bu amacına ulaşmıştı.

Operasyon başlamadan yaklaşık bir hafta önce DGM'nin aldığı karar üzerine Medya, devletin resmi açıklamaları ve politikası dışındaki hiç bir haber ve bilgiye yer vermemeye başladı.. Medya aracılığıyla yalan ve sahte seneryolarla cilalanmış yoğun bir dezinformasyon süreci başlatıldı. Bütün TV kanallarında ve boyalı basında tutsakların aleyhine yoğun bir kampanya yürütüldü..Durumu yakından bilmeyen kimi "demokrat" ve "hümanist" çevreler bile bu dezinformasyonun etkisinde kaldılar.
Uzun zamandır hazırlıkları yapılan operasyon için artık uygun zemin oluşmuştu.
Ve 19 Aralık sabahı, onlarca devrimcinin vahşice katledilmesi pahasına uygulanacak olan hücre sistemi için start verildi. Üstelik ölüm orucunun 61. gününde..
Tutsaklara ölüm ve teslimiyetten başka seçenek bırakmayan devlet, teslimiyet yerine onurlarıyla ölmeyi göze alan insanların bu zorunlu tercihlerine de tahammül edemedi. Anlaşılan o ki, ruhsal ve siyasal olarak teslim olmamak için kendi özgür iradeleriyle ölme hakları da yoktu tutsakların... Onların nasıl, ne zaman ve ne şekilde öleceklerine de ancak devlet karar verebilir ve yine ancak devletin ölüm timleri bu kararı infaz edebilirdi..

Zulme ve haksızlığa boyun eğemedikleri için ölmeyi göze alan tutsakların açlık grevinde kendi iradeleriyle ölmeleri, dışarıda ezilen ve aşağılanan milyonlarca emekçinin öfkesini tutuşturacak bir kıvılcım olmasından mı korkuluyordu? Bunun için mi irade ve onurlarını teslim alamadığı insanların, kendi iradeleriyle ölmelerine bile izin vermedi?. Onurları için kendi bedenlerini aç bırakarak ölüm yolculuğuna çıkmaktan başka seçenekleri olmayan tutsaklara karşı bir sabah şafak vakti, zindan tarihinin en kanlı saldırılarından birini başlattı TC.. Takvim 19 Aralık 2000'i gösterirken, zindanlardan yükselen dumanlar, sadece bir katliama değil, giderek daha da büyüyen şanlı bir direnişe de tanıklık ediyordu.
Bir şafak vakti aç ve takatsiz bedenler, herkesin gözleri önünde gaz bombalarıyla zehirlenerek; lav silahlarıyla yakılarak; boldozerlerle vücutlarını parçalanarak; joplarla, kalaslarla beyinlerini dağıtılarak katledildiler. Ama umudu, insanlık onurunu, bilinç ve iradeyi yok edemediler. Onlar zulmü çoğalttıkça, devrimci öfkeyi ve umudu daha da büyüttüler. Artık devrimci tutsaklar için; saldırı, işkence, katliam, direniş ve kahramanlıklarla dolu yeni ve uzun bir yolculuk başlıyordu..

Saldırının bilinen bilançosu şimdilik 32 ölü, çoğu ağır olmak üzere yüzlerce yaralı.. Saldırılarda yaralanan ölüm orucu direnişindeki tutsaklar, bu direnişlerini hastahanelerde de sürdürdüler.. Bu yüzden ağır yaralı bir çok tutsak tedavileri yaptırılmadan cezaevlerine geri gönderildi..
Tutsakların bir kısmı yeni yapılan F tipi hücre cezaevlerine, bir kısmı da operasyon yapılan cezaevlerindeki tek ve üçer kişilik hücrelere konulmuş durumda..
Yaralı tutsaklar, ölenlerin bir çoğunun lav silahlarıyla yakıldığını, saldırıda öldürücü, zehirleyici ve yangın çıkarıcı bombaların kullanıldığını açıkladılar. Doktor raporları da bu açıklamaları doğruluyor.
Edirne, Sincan, Kocaeli F Tipi hücre cezaevlerine konulan bazı tutsaklarla görüşebilen Avukatlar, tutsakların içinde bulundukları durumu kamuoyuna açıkladılar.. Avukatların verdiği bilgiler, işkence ve saldırıların derinleştirilerek sürdürüldüğünü gösteriyor. Hücreler birer işkence merkezi haline getirilmiş durumda. Özel jandarma birlikleri sık sık hücrelere baskınlar düzenleyerek tutsaklara çeşitli işkenceler uyguluyor. Tutsakların bir çoğu ağır yaralı. Ölüm orucundaki tutsakların çoğu ölüm sınırında. Her gün bir-iki ölümün yaşandığı bu cezaevleri toplu mezarlık olmaya aday..
Her şeye rağmen ne 19 aralık katliamı ne de hücrelerde sürdürülen baskı ve işkenceler tutsakların iradesini kırmaya yetmedi. Ölüm orucu ve açlık grevi direnişine katılanların sayısı katliamdan sonra neredeyse iki katına çıktı.
Tutsaklar, adına tabutluk denilen ölüm hücrelerinde diri diri gömülmeye ve her gün parça parça yok edilmeye boyun eğmemekte kararlıydılar.

Neden Ölüm Hücreleri..
Sistem için en tehlikeli şey hiç kuşkusuz özgür iradedir.
Devrimci tutsaklar, sistemin ideolojik-siyasal ve kültürel tasallutuna boyun eğmeyen özgürleşmiş bireylerdir. Bu özellikleri sistem için bir tehdittir. Ruhsal ve siyasal olarak sistemden bağımsızlaşmış her birey, toplumsal özgürleşmenin de nüveleridir. İşte bu nokta, sistemi değiştirme olanaklarının da potansiyel gücüdür.
Devrimcilerin toplumdan soyutlanarak zindanlara koyulması, bu tehdidin sınırlandırılmasıdır. Ama egemen sınıflara göre tutsak bedensel olarak toplumdan izole dilmiş olsa da, ideoljk ve siyasal kim-

liğini koruduğu sürece her zaman bir tehlike olmaya devam eder.
Öyleyse sistem için tutsağın toplumdan yalıtlanması, hapishanelere koyulması yeterli değildi. O zindanda da olsa doğru bulduğu değerlere göre yaşamaya, düşünce üretmeye devam ettiği sürece; direnişi ve pratik duruşuyla "dışarıdaki miyonların soru sormalarına, gerçeği keşfetmelerine yol açabilirdi.. Buna müdahale edilmesi, tutsağın zindan koşullarında da olsa zihinsel ve siyasal olarak kuşatılması ve teslim alınması gerekirdi. Başka bir ifadeyle bedenleri tutsak alınmış olan bu insanların, iradeleri de teslim alınmalıydı. Tutsağın nasıl davranması, ne düşünmesi gerektiğine devlet karar vermeliydi. Bu ancak tutsakların beyinlerine ve ruhlarına nüfuz edebilmekle mümkün olabilirdi. Ne yapıp edip bedenleri ele geçirilen bu insanların yürekleri ve beyinleri de ele geçirilmeliydi.
Ölüm hücreleri böyle bir arayışın ürünü olarak ortaya çıktı.
Önce ABD, daha sonra Almanya, İngiltere ve İtalya gibi Avrupa ülkelerinde geliştirilen ölüm hücreleri, tutsak düşen ancak siyasi niteliklerini ve kişiliğini tutsaklık koşullarında da sürdüren rejim muhaliflerini siyasal olarak teslim almak amacıyla geliştirildi ve uygulandı. Bununla, hücrede yaşamla tüm bağları kopartılmış tutsağın, sürekli psiko-terör altında tutularak zihinsel olarak çökertilmesi, siyasal kişiliğinin parçalanması ve istenen tip ve kişilikte bir "insan" haline getirilmesi amaçlanıyordu. Tabutluğa konulan tutsak yanlızlaştırılarak önce sosyal bir varlık olmaktan çıkarılıyor, ardından psikoterör eşliğinde uygulanan özel beyin yıkama yöntemleriyle siyasal kişiliği de yok edilmeye çalışılıyordu.
1950'li yılların başında CIA'nın desteğiyle yüzlerce psikoloğun ve kurumun katılıdığı "beyin yıkama" çalışmaları, Amerikalı Dr.Schein 24 maddelik üç aşamalı "beyin yıkama ve kişilik çökertme" programıyla sistemleştirildi.

Bu programa göre;
- "Birinci aşamada; tutsağın sosyal ve psikolojik çevresi üzerinde tam bir kontrol sağlanacak,
- İkinci aşamada; tutsakta değer ve normların yıkılışını sağlayacak her şeye saldırılacak,
- Üçüncü aşamada; Tutsakta istenilen değer ve normların yaratılması ve bunu ortaya çıkaracak normların güçlendirilmesi" sağlanacaktı.

Beyin yıkama metodları Avrupa devletleri tarafından, özellikle Almanya tarafından daha da yetkinleştirildi. 1971 yılında Hamburg kliniğininin bir araştırma bölümünde yapılan deneylerle ulaşılan sonuçlar izolasyon hücrelerinde RAF üyelerine uygulandı.
Almanya'da RAF üyeleri Stamheim hücrelerinde , İtalya'da Kızıl Tugaylar Tirani tabutluklarında, İngiltere'de IRA mensupları H.Bloklarında, Amerika'da BLA (Siyah Kurtuluş Ordusu) militanları ise Marion ve Legiston ölüm hücrelerinde acımasız biçimde bu özel beyin yıkama işkencesine maruz kaldılar.. Bu uygulamalara boyun eğmeyen onlarca tutsak psikolojik ve fiziksel işkencelerde yaşamını yitirdi.

Şimdi aynı şey Türkiye'de ve Kürdistan'da deneniyor. Avrupa ve Amerika, ölüm hücrelerini uygularken büyük ölçüde toplumun desteğini arkasına almayı başarmıştı. Devrimci tutsakların sayısı ise oldukça azdı. Türkiye böyle bir şansa sahip değil. Siyasi tutsakların sayısı 10.000'i aşıyor.Yoksuluk ve sefaletin cenderesi altında yaşayan kitleler büyük bir hoşnutsuzluk içinde. Küçümsenemez bir demokratik ve sosyalist muhalefet var. Kürdistan Kurtuluş Mücadelesi ise büyük bir devrimci dinamik olarak hala canlılığını koruyor.

Tutsaklar, ölüm hücrelerinin "işkencenin süreklileştirilmesi" demek olduğunu çok iyi biliyorlar... Onlar için hücre, diri diri tabuta gömülmektir, onları insan yapan tüm özelliklerinin yok edilmesidir. Tabutluğa gömülerek sessizliğe mahkum edilmek istenenler sadece tutsaklar değil bütün bir toplumdur.
İşte bu yüzden 19 Aralık katliamından sonra Zindan mücadelelerinde yeni bir dönem başlamıştır.
Öncelikle bu yeni dönem doğru tanımlanmalıdır. Bundan sonraki dönemin doğru mücadele yöntemlerinin saptanması son derece önemlidir. Günün acil görevlerini doğru saptamak, orta ve uzun vadeli mücadele programlarını somutlaştırmak yakıcı hale gelmiştir. Bu aynı zamanda kendi siyasal pratiğimizin de ciddi bir eleştirisini yapmayı zorunlu kılıyor. İçerdekiler, büyük bir kararlılıkla direniyorlar ve isyan çağrıları ve çığlıkları boğulma tehlikesiyle karşı karşıya.

Her şeyi, doğru bir temelde yürüteceğimiz mücadele direncimiz ve kararlılığımız tayin edecektir.

F TİPİ CEZAEVLERİNE İLİŞKİN TÜRK TABİPLERİ BİRLİĞİ RAPORU

Adalet Bakanlığı tarafından 1997 yılında projelendirilen ve kamuoyunda uzun süredir "Hücre Tipi Cezaevi" olarak tartışılan "Yüksek Güvenlikli Cezaevleri" TTB İnsan Hakları Kolu tarafından 1997 yılında düzenlenen "Cezaevleri Sempozyumu" nda "Hücre Tipi Cezaevi" alt başlığı altında tıbbi boyutlarıyla tartışılmış ve izolasyonun insanın psişik ve fizik yapısı üzerinde yaratacağı ciddi tahribatlarından dolayı sempozyum sonuç bildirgesinde "Hücre Tipi Cezaevi"nin tıbbi açıdan sakıncalı olduğu belirtilmiştir.

16 Haziran 2000 tarihinde İstanbul Barosu İnsan Hakları Merkezi Cezaevi Çalışma Grubu'nun çağrısı üzerine Kocaeli 1 Nolu F Tipi Cezaevi'ni inceleme amacıyla oluş-turulan heyete İstanbul Tabip Odası İnsan Hakları Komisyonu üyeleri de katılmış ve inşaatı tamamlanmakta olan cezaevlerinde incelemelerde bulunulmuştur. Daha sonra 28.Temmuz 2000 tarihinde aynı özelliklere sahip olan "Sincan F Tipi Cezaevi" de içerisinde hekimlerinde bulunduğu bir grup tarafından incelenmiş, sonuçlar kamuoyuna açıklanmıştır.

Kocaeli 1 No'lu F Tipi Cezaevi Kandıra mevkiinde şehir merkezinden oldukça uzak bir bölgede kurulmuştur. Çevresinde yerleşim birimi bulunmayan cezaevi 70 dönümlük arazi üzerine inşa edilmiştir. Oturum alanı 17 bin metrekare olan cezaevi, toplam 373 kişilik kapasiteye sahiptir ve 103 adet küçük grup izolasyon ünitesi (3 kişilik), 64 adet tek kişilik hücreden oluşmuştur.

3 kişilik küçük grup üniteleri iki kat halinde inşa edilmiştir. 25 metrekarelik alt kat bir adet tuvalet içermekte olup, tuvalet aynı zamanda banyo amacıyla da kullanılacak şekilde düşünülmüştür. Üst kat yatma amacıyla oluşturulmuş ve havalandırmaya bakan iki adet pencere içermektedir. Üst katta ısınma amacıyla küçük bir radyatör bulunmaktadır. Alt kata mazgal deliği içeren bir demir kapı açılmakta ve kapının 1/3 alt bölümünde yemek servisinin yapılacağı bir aralık bulunmaktadır. Alt katta havalandırmaya açılan bir kapı mevcuttur, kapının kilidi içeriden oluşturulmuştur. Havalandırma mekanı 30 metrekarelik bir beton alandır ve çevresi 8 metre yüksekliğinde beton duvarla çevrilidir. Her koridora 3 adet ünite açılmakta ve ünitelerin arasında oldukça uzun mesafeler bulunmaktadır.

Tek kattan ibaret olan tek kişilik hücreler 10 metrekarelik bir kullanım alanına sahiptir. Aynı nitelikleri taşıyan bir kapıyla girilen hücre bir tuvalet içermektedir, havalandırmaya bakan bir penceresi mevcuttur. Küçük grup izolasyon ünitelerinden farklı olarak dışarıdan kilit sistemine sahip bir kapıyla 25 metrekarelik aynı nitelikli bir havalandırma bölümüne açılmaktadır. Bu havalandırma alanına iki adet hücrenin kapısı açılmaktadır. Havalandırmaya koridordan direkt olarak açılan bir kapının gardiyanların girişi için kullanılacağının açıklanması bu hücrelerde kalacakların havalandırmaya çıkışlarının sınırlandırılacağını düşündürmektedir.

Tek kişilik "oda/hücre"lerden iki tanesi özel olarak düzenlenmiştir. Bu hücrelerin havalandırması yoktur, tüm yüzeylerinin vinileks kaplanacağı ve 24 saat gözetleneceği, buralara kendisine ve başkalarına zarar verecek nitelikte psikolojik rahatsızlığı doktor raporu ile saptanan tutuklu ve hükümlülerin konulacağı bilgisi verilmiştir.

Tek kişilik hücrelerin üst katında ise atölyesi amacıyla oluşturulmuş birimler mevcuttur. Bakanlık yetkililerinin verdiği bilgilere göre tretmana yanıt verecek tutuklu ve hükümlüler günün belirli saatlerinde bu bölümde değişik uğraşılarda bulunabileceklerdir. Bu birimler dışında ortak mekan olarak bir spor salonu ve bir kitaplık odası (kütüphane) oluşturulmuştur.

Cezaevi binasının üst katı idari işler için düzenlen-

miştir. Mahkum kabul bölümünün üzerinde psikolojik ve sosyal rehabilitasyon çalışmaları için mekanlar, laboratuvar ve revir bulunmaktadır.
Adalet Bakanlığı Cezaevleri Genel Müdürlüğü yetkilileri Yüksek Güvenlikli Cezaevleri'nde uygulamaya ilişkin sorulara henüz bu konu üzerinde çalışmaların devam ediyor olması gerekçesiyle yanıtvermemişlerdir.

GENEL DEĞERLENDİRME:

3713 sayılı Terörle Mücadele Yasası'nın 16.maddesinde bu yasa kapsamına giren suçlardan tutuklanan ve mahkum olanların cezalarının, "tek kişilik veya üç kişilik oda sistemine göre inşa edilen özel infaz kurumları"nda infaz edileceği, bu kurumlarda açık görüş yaptırılmayacağı, hükümlülerin birbirleriyle irtibatına ve diğer hükümlülerle haberleşmesine engel olunacağı öngörülmüştür. Aynı uygulamanın Çıkar Amaçlı Suç Örgütleriyle Mücadele Yasası'nın kapsamına giren suçlardan tutuklananlar ile mahkum olanlar hakkında da uygulanacağı öngörülmüştür.

Kanımızca; hazırlanan projede insan unsuru gözardı edilerek, konu sadece güvenlik sorunu olarak algılanmakta ve cezaevi binasından başlayarak tam bir izolasyon hedeflenmektedir. Oysa bizlere tıp biliminin öğrettiği bir konu da insanın toplumsal bir varlık olduğudur. İzolasyonunun insanı kimliksizleştirmek, ağır psişik ve fizik bozukluklar yaratmak gibi sonuçlarının olduğu bilimsel verilerle ortaya konulmuştur. Fiziksel, sosyal ve psikolojik insani gereksinimleri yok sayan izolasyon yaklaşımı ile hükümlü güven hissi, dayanışma, paylaşım gibi haklardan yoksun bırakılmaktadır.

Bakanlık tarafından savunulan oda sisteminin temel iddiası, bireye yalnız kalabilme olanağı sağlamaktır. "Oda" ve "Hücre" kavramları arasındaki farkların üslup farkı olmaktan öte olduğunun anlaşılması soyutlama ve tecrit açısından değerlendirilmesi ile mümkündür. Oda sistemi cezaevlerinde odaların ortak yaşam alanlarına açıldıkları, F Tipi Cezaevlerinde ise fiziki ve hukuksal açıdan "soyutlama-tecrit" esasına dayalı hücrelerden ibaret bir yaşam planlandığı Ankara ve İstanbul Baroları tarafından da açıklanmıştır.. Yapılan incelemede oda olarak ifade edilen yerlerin gerek ortak kullanım alnına açılmaması, gerekse iç ve dış mimari tasarımın izolasyona göre planlanması hücre tanımlamasına denk düşmektedir.

Cezaevleri her türlü yerleşim alanından dikkat çekecek kadar uzak, ulaşımı zor ve geniş araziler içerisine kurulmuştur. Bu durumun cezaevi kompleksini kamunun en dolaysız haber alma ve incelemesinden mutlak şekilde izole ettiği açıktır. Yine; ilgili kişilerin (avukat, görüşçü) ulaşım ve irtibatı açısından sorun o-lacağı ve muhtemel hak ihlallerinin tespit ve takibinin ciddi biçimde zorlaşacağı da açıktır.

Cezaevi koruma duvarının dışında ve Jandarma hizmet binasına yakın inşa edilmiş tek katlı "bekleme yeri" 40-50 kişi kapasitelidir. Bu bina ile cezaevi alanı arasında irtibat bulunmayıp ana nizamiye dışında giriş bağlantısı kurulmamıştır.

Cezaevinin muhtemel kapasitesi (368 kişi) düşünüldüğünde; bekleme yeri kapasitesi avukat ve aile görüşlerinin süre, sayı ve periyotla sınırlanacağı izlenimini uyandırmaktadır. (Aile görüş kabinlerinin sayısı, yapısı ve görüşte iç hat telefon bağlantısının kullanılacak olması da bu görüşü güçlendirmektedir).

Aksi takdirde ise geniş açık arazi içerisinde baskaca bir bekleme yeri bulunmadığından aile ve avukatların bekleme süresince hava koşullarından (soğuk, sıcak, yağış vs.) ve fiziki zorluklardan (ayakta bekleme) korunması mümkün gözükmemektedir.

Her iki durumun da hukuksal ve sosyal açıdan ciddi biçimde eleştirilmeye ve muhakkak değiştirilmeye muhtaç olduğu değerlendirilmiştir.

Dış koruma duvarında bir nizamiye kapısı bulunmakla beraber esas kontrolün bina giriş kapısından girilen bölümde yapılacağı anlaşılmaktadır.

Yukarıda anlatılan bekleme odasında "x-ray" cihazı ve "el ayası taraması" cihazı bulunacağı belirtilmesine ve giriş kapısında ayrı bir "x-ray" cihazı ve boydan dilimli elektronik turnike kapı bulunduğu görülmesine rağmen, giriş bölümünde yer alan "erkek arama odası" ve "kadın arama odası" anlamdan yoksundur. Bu aynı zamanda ikinci kez elle arama anlamına da gelmektedir.

Bakanlığın önemli teknoloji yatırımı yaptığını açıkladığı "Yüksek Güvenlikli F tipi Cezaevi" girişine ayrıca birer elle arama odası yerleştirmesinin en hafifinden teknoloji kullanımının verimli hale getirilmediğini göstermektedir. Ancak elle aramanın bugüne kadar ki uygulamada açık olarak tespit edilmiş bulunan; hak ihlallerine varan psikolojik ve hukuksal veçhesi düşünüldüğünde teknolojik yatırımın genel zihniyeti değiştirmediği endişesi uyanmaktadır.

Cezaevinde ortak kullanım alanlarının bazıları idari bina içerisindedir ve kısıtlı mekanlardır. Ayrıca bu alanların kullanımının "tretmana" alınan yanıta göre bireysel olarak planlanacağı belirtilmektedir.

Tek kişilik izolasyon ünitesinde tutulacak olan kişilerin kalacakları mekanlar bir başkasıyla iletişimi bütünüyle engelleyebilecek bir tasarıma sahiptir. Havalandırma alanına iki ayrı hücre kapısının açılması iletişim açısından bir değer taşımamaktadır. Havalandırmaya çıkılıp çıkılmayacağı da dahil olmak üzere, burada yaşayacak olan kişinin tüm sosyal yaşantısı üzerindeki inisiyatif yetkililerin elindedir. Ayrıca tüm kapatılma birimlerinin elektrik, su ısıtma, merkezi yayın sistemleri dışarıdan kontrol edilebilecek şekilde düzenlenmiştir.

Ortak yemekhane bulunmadığı gibi, hücre kapısının yemek bölümü dahi infaz koruma memuruyla gerektiğinde yüz yüze iletişimi engelleyecek şekilde tasarlanmıştır. Kontrol Odası (Cezaevi Merkezi) yakınlarında bir "kantin" bölümü gösterilmiş olmakla birlikte tutuklu ve hükümlülerin bu mekanı kullanması imkan dışıdır. Böyle bir halde kantin kullanımı tamamen idarenin tasarrufu altında ve infaz koruma personeli aracılığıyla mümkün olacaktır.

Küçük grup izolasyon ünitelerinin (3 kişilik birimler) yatma amacıyla kullanılacak olan üst katına üç yatak yerleştirildiğinde kalabalık koğuş yaşantısından daha geniş bir kullanım alanı elde edilmemektedir. Üç kişilik izolasyon üniteleri ses ve ısı yalıtımlıdır. Kullanılan çok miktarda yalıtım malzemesinin ısı izolasyonu yönünden avantaj saglaması mümkün olmakla birlikte ciddi bir ses izolasyonu yaratarak tecrit fonksiyonunu arttıracağı değerlendirilmiştir.

Her iki birim için ortak özellikler içeren havalandırma sahaları ise yüksek beton duvarlarıyla insanlar dışında tüm dış dünyayla iletişimi engelleyecek nitelikler taşımaktadır

"Denetleme Koridoru" adı verilen geniş koridorlar cezaevini yatay ve dikey olarak kesmektedir. Bu koridorlarda bulunan pencere ve mazgallar aracılığıyla havalandırma ve kapatma alanları kontrol edilmektedir. Bu kontrolün; bir ve üç kişilik izolasyon birimlerinde tutuluyor olmalarına rağmen tutuklu ve hükümlülerin buradaki yaşamlarına sürekli gözetleme ve sınırları belirsiz bir fiili müdahale imkanı taşıdığı tespit edilmiştir.

Tüm bu özellikler göz önünde tutulduğunda F Tipi Cezaevlerinin bütünüyle izolasyona yönelik olarak tasarlandığı ve kamuoyunda hücre tarifiyle tanımlanmak istenen nitelikleri taşıdığı açıktır. Özellikle cezaevlerinin nasıl yönetildiğini ve genelgelerle her şeyin bir günde nasıl değiştiğini bilenleri, "oda tipi" cezaevlerinin tecrit hücreleri olmadığına inandırmak olanaksızdır. Örneğin, birkaç yıl önce "insan yaşamına uygun olmadığı" gerekçesiyle Eskişehir Özel Tip Cezaevini kapatan da, aynı yeri "beş yıldızlı otel" ilan edende aynı bakanlıktır.

SAĞLIK AÇISINDAN DEĞERLENDİRME:

Kamuoyunda F Tipi Cezaevleri "villalar" olarak tarif edilmektedir. Oysa mevcut mekanlar izolasyon dışı amaçlarla kullanılsa dahi sağlık açısından sakıncalar içermektedir.

Tuvalet aynı zamanda duş amacıyla kullanılacaktır. Ayrıca aynı ortamda çöpler de bulunacaktır. Çöpler ve kanalizasyona açılan çukurun olduğu ortamda banyo yapmak hem kişisel hem de hücre hijyeni açısından enfeksiyonlara açık olması dolayısıyla sakıncalıdır.

Aynı mekanda yemek yenileceği, uyunulacağı, tuvalet ve banyonun yapılacağı düşünüldüğünde ortaya çıkacak nem ve mikrobik ortam sağlık açısından uzun dönemde sakıncalar taşımaktadır.

Genel olarak 8 metrekarelik bir alanın en az aydınlatma yüzeyi 13 metrekare olması gerekirken, yüksek beton duvarlarla doğal ışığın girişinin engellenmesi nedeniyle aydınlatma yetersiz olacaktır. Bu durum "baca-koridor" etkisi yaratacagından aynı zamanda temiz hava açısından da yetersizlik yaratmaktadır.

Güneş ışığının sağlanmasında yetersizliğin olduğu bu mekanlara çok küçük radyatörler yerleştirilmiştir. Bu durum kış aylarında ısınma sorunu yaratacaktır. Havalandırmanın ve beton yapının nitelikleri göz önünde tutulduğunda yaz aylarında sıcak ve nem problemleri yaşanacaktır.

İzolasyon ünitelerindeki hükümlülerin sağlık hakkından yararlanma durumları açık değildir. Gerek hekime ulaşabilirlik gerekse ikinci basamak sağlık hizmetlerinden yararlanmada yaşanan sorunların bu cezaevlerinde daha ağır seyredebileceği izlenimi oluşmuştur.

İdari bina içerisinde; idari personel ile birlikte "Sosyal Hizmet Uzmanı" ve "Psikolog" için odalar ayrıldığı görülmüştür. Bu iki personelin revir bölümünde bulunan sağlık biriminden (hekim, diş hekimi, revir sağlık personeli) ayrılarak idari binanın sağlık için ayrılan ünitesinin dışında yerleştirilmiş olması bakanlığın bu mesleklere yaklaşımındaki ciddi bir yanılgıyı göstermektedir.

Bu meslek gruplarının, müdür, savcı vb. idari personel odalarının bulunduğu binada istihdam edilmeleri fonksiyonel bir varlık gösteremeyeceklerini düşündürmektedir.

Ayrıca hekim-hasta ilişkisinde etik ve mesleki şartların oluşturulabilmesi için revirin idari bina dışında bulunması gerekmektedir.

F Tipi Cezaevleri projesinde kişinin sağlığının korunup geliştirilmesi ilkesi yok sayılmaktadır. Tam aksine kişinin yalnızlaştırılması, kimliksizleştirilmesi, bedenin ve belleğin esir alınması hedeflenmektedir. Proje en temel insani değerleri yok saymaktadir.

Fiziksel ve sosyal izolasyon ortamlarının tıbbi sonuçlarına ilişkin yapılmış çok sayıda bilimsel çalışma bu ortamların kişide fiziksel, ruhsal, sosyal açıdan onarılmaz yıkımlara yol açtığını ortaya koymuştur.

BİLİMSEL DEĞERLENDİRMELER:

Deney hayvanları üzerinde yapılan araştırmalarda, erişkin döneminden sonra akranlarından ayrılan ve tek tek izole kafeslere konulan ratlarda izolasyon süresine göre bazı değişiklikler gözlenmiştir. Erişkin ratlarda sosyal izolasyonun direk agresif etki yarattığı, saldırgan davranışların ortaya çıktığı gözlenmiştir (Psychopharma-cology, 1994 Journal of Comporative Psychology, 1993) .Bunların daha sonra akranları ile karşı karşıya kaldıklarında sosyal etkileşimlerinin ve diğerlerine olan ilgilerinin azaldığı görülmüştür (Neuromethods, 1988). Erişkin döneminde izole edilen farelerde sosyal davranış bozuklukları gözlenmiştir (Pharmacol Ther, 1990). Akranlarından ayrılan hamsterlerde kilo artışı, çevreye ve karşı cinse ilgi kaybı görülmüştür (Pharmacol Ther, 1988). Benzer şekilde akranlarından ayrılan maymunlarda da depresyon geliştiği izlenmiştir (Neuromethods, 1988). Erişkin farelerde sosyal izolasyonun emosyonel davranışlarda değişikliklere neden olduğu saptanmıştır (Journal of General Psychology, 1993). İzole ratlarda izolasyonun yedinci gününde anksiyete tipi reaksiyonlar geliştiği, frontal kortekste reseptör düzeyinde değişikliklerin ortaya çıktığı saptanmıştır. Sosyal izo-

lasyonun yarattığı emosyonel ve davranışa dair değişiklikler bu durumun yarattığı nöroendokrin ve nörokimyasal yanıt değişiklikleriyle ilintilidir.

İnsanlar üzerinde yapılan araştırmalarda, sosyal izolasyonun zaman içerisinde duyusal ve algısal deprivasyonun eşlik ettiği yoksunlukla ilintili psişik ve organik zedelenmeler yarattığı görülmüştür. İzolasyon duyusal ve algısal stimülasyonların sınırlandırılması sonucunda algı ve duyu bozukluklarının gelişmesine neden olabilmektedir. Bu durum bazı psikiyatrik tablolarla ilintili olduğu gibi, aynı zamanda görme ve işitme duyusunda azalma, sinirsel tipte sağırlık, tinnitus (kulak çınlaması) bu sonuçlar arasında gözlemlenenlerden bazılarıdır. İzolasyonun süresi ve kişinin psikolojik arka planına bağlı olmak üzere izolasyona maruz kalan kişilerde konsantrasyon bozuklukları, dissosiyatif tipte bozukluklar, depresyon, anksiyete bozuklukları, işitsel ve görsel halüsinasyonlar, uyku bozuklukları, entellektüel yeti azalması gibi tablolar ve semptomların ortaya çıktığı saptanmıştır. Yine bu tablolarla ilintili olarak agresif veya edilgen doğada davranış değişiklikleri, sosyal kimlik algısında bozulma, güvensizlik duyguları, kuşkuculuk, sosyal ilişki kalitesinde azalma, karşı cinsle ilişki kurmada güçlük gibi bozukluklar geliştiği görülmüştür. Psikolog Zubek, 1969 ve 1972'de Kanada'da insanlar üzerinde yaptığı deneylerde, gönüllü denekleri, fiziksel olarak rahat ama ses, ışık, vb. uyaranların sınırlandığı izole ortamlarda saatlerce tutmuştur. Dayanma süreleri farklı olmakla birlikte, deneklerin çoğunda sıkıntı, huzursuzluk, kötülük göreceği korkuları, sanrılar (hezeyanlar), işitsel ve görsel halüsinasyonlar ortaya çıkmıştır. Pencereleri dışarının görülemeyeceği kadar yükseğe yapılmış, yapay ışıkla aydınlatılan isyerlerinde; kısmi duyusal yalıtıma bağlı ruhsal, bedensel belirtilerin ortaya çıktığı, iş verimliliğinin düştüğü saptanmıştır.

Kişi, uyarandan yoksun bırakıldığında, iç dünyasına ait uyaranları (hayaller, rüyalar, bilinçdışı süreçler vb.) dış uyaranlardan yani gerçeklikten ayırt edememekte ve gerçeklik duygusunu yitirilebilmektedir.

Teksas Cezaevi'ndeki intiharları inceleyen bir araştırmaya göre, intihar eden mahkumlarin % 97'si tek başına hücrede kalanlardır (Anno 1985). Whit ve Schimmel(1994) bir cezaevinde intihar etmiş mahkumlar üzerinde yaptıkları çalışmada, intihar edenlerin % 68'inin özel muameleye tabi mahkumlar olduklarını ve bunların 1'i hariç tümünün hücrede kaldıklarını bildirmişlerdir.

Sosyal izolasyonun yarattığı direk nöroendokrin yanıt değişiklikleriyle ilintili olarak; adet kesilmesi, kullanmada değişiklikler, erken menapoz bu değişikliklerin sonucunda ortaya çıkabilen tablolardır.

İzolasyon şartlarında bağışıklık sistemindeki yanıtta da değişiklikler gözlenmiştir. Tümör büyüme hızının arttığı, viral enfeksiyona yanıtın değiştiği saptanmıştır (Brain Behav. Immun 1969/Journal of Experimental Animal Science, 1994).

İzolasyon şartlarında hareket kısıtlılığı ve nemli ortam nedeniyle kas ve eklem rahatsızlıkları, nem, havasızlık ve ısınma şartları nedeniyle tüberküloz dahil solunum sistemi rahatsızlıkları; enfeksiyon hastalıklarına eğilim artışı bu şartlar altında gelişebilecek diğer sağlık sorunlarıdır.

İzolasyon ortamlarının tıbbi sonuçlarına tablo olarak Ek:1'de yer verilmiştir.
Yine özellikle cezaevlerine yönelik izolasyon ortamlarının tıbbi sonuçlarına ilişkin tıp literatüründe yer alan ve TTB tarafından ulaşılabilen 59 adet bilimsel makale listesi özetleri ile Ek:2'de sunulmuştur.

İNSAN HAKLARI AÇISINDAN DEĞERLENDİRME:

İnsan hakları alanındaki gelişmeler suç ve ceza kavramlarında da evrimleşmeye neden olmuştur. Eski/tutucu olarak nitelenen görüşe göre suç bireysel olgudur dolayısıyla cezalandırmanın niteliği buna uygun olmalı ve kişi toplumdan tecrit edilmelidir. Bu görüş aynı zamanda mevcut toplumsal yapının mükemmelliği fikrini meşrulaştırır. Daha yeni olan görüşe göre ise suç toplumsal bir olgudur

ve cezalandırma kişiyi tekrar topluma kazandırmaya yönelik bir süreç izlemelidir. Bu çerçevede "tretman"/iyileştirme kavramı doğmuştur. Bir diğer yaklaşım ise yeni ve tek tük uygulamaya başlamış bir görüştür. Neoklasik olarak tanımlanan bu görüşe göre tutuklu bir yargı kararıyla belli bir süre için özgürlüğünden yoksun bırakılmış kişidir. Bu süre içinde insanca ve adil bir uygulama içinde olmalıdır. İsteği dışında kendisini çıkışa hazırlayacak bir eğitim programını izlemeye zorlanamaz.

Görüldüğü gibi ceza rejimini insan haklarıyla uyumlaştırma eğilimi dünya çapında giderek daha fazla kabul görmektedir. Buna rağmen tecrit sistemini katılaştırmaya yönelik bir ısrar insan haklarının güncel gelişiminin çok gerisinde kalmak olacaktır.

Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'na AIHS çerçevesinde ulaşan bu konudaki şikayet dilekçelerinin yıllara göre değerlendirmesi yapıldığında, komisyonun bu konuda giderek daha ılımlı modelleri telkin ettiği, devletlerin tecrit konusundaki tutumlarını gevşetmelerini istediği görülmektedir. Komisyon içtihatlarına göre uzun süreli tecrit hiç kabul edilebilir bir durum değildir. Özellikle sensoriel tecritle, tam bir sosyal tecritin birleştirilmesinin kişiliği tahribi sonucunu doğurabileceği ve bu durumun da ne güvenlik ne de herhangi bir nedenle haklı görülebilecek bir muamele biçimi oluşturmayacağı belirtilmektedir. Kaldı ki, her insan kendisinden haberdar olan, onu fark eden, etkileşebileceği diğer insan veya insanlara ihtiyaç duyar. Çünkü ancak onların bakışları, sesleri, dokunmaları ile benlik sınırları çizilir. Uzun süre insansız kalmak ben ile ben olmayan arasındaki sınırı bulanıklaştırır, benlik parçalanmasına yol açabilir. Bu parçalanmanın nasıl bir ruhsal acı verdiğinin en çarpıcı kanıtı, tecrit hücrelerindeki bazı mahkumların, iskencecilerin bedenlerine vereceği acıları, hücrelerinde, insansız, uyaransız kalmaya tercih etmeleridir.

Demokratik ülkelerde, devlet, mahkumları yaşamlarıyla ilgili hiçbir söz hakkı olmayan, sindirilmeleri, hiçleştirilmeleri gereken bireyler olarak göremez. Mahkumlar, insani ölçüler içinde belirlenmiş kurallara uyarak, zamanlarını cezaevinde geçirmek zorunda olan, toplumsal özgürlüğü kısıtlanmış bireylerdir. Bu ülkelerde mahkumların kendini geliştirme, dış dünya ile iletişim kurma, diğer mahkumlarla sosyal bağlar kurma, sağlıklı yaşama gibi bireysel hak ve özgürlüklerine dokunulamaz. Aksine, bu özgürlüklerin kullanımı rehabilitasyon anlayışı çerçevesinde desteklenir.

Çağın bilimsel gelişmelerinden, sanattan, siyasal ve sosyal olaylardan haberdar olan, bunlara değin tepkilerini dile getirme olanaklarına sahip olan mahkum, cezaevinde kendisini yeniden üretebilecektir. Dış dünyadan kopmamış, üretken bir birey olarak dışarıdaki yaşama da uyumu kolaylaşacaktır.

SONUÇ

F Tipi Cezaevleri hücre tipi cezaevleridir.

-İnsanın ruh ve beden sağlığı üzerinde olumsuz etkiler yaratacağının bilimsel olarak ortaya konulmuş olması,

-Sosyo-kültürel yapı ve gelenekle çelişki oluşturması,

-Dayandığı yasal düzenlemenin hukuka aykırılığı ve ortadan kaldırılması konusunda Adalet Bakanı da dahil tüm hukuk çevrelerinin mutabakatının olması,

-İnsan haklarına aykırı bir uygulama olması nedenleriyle F Tipi Cezaevleri kabul edilemez.

ÖNERİLER

-İnşaatı sürmekte olan F Tipi Cezaevleri çalışmaları durdurulmalıdır.

-Cezaevleri, infaz sistemi ve hukuk sistemi ile bütünlük içinde ele alınarak değerlendirilmeli, insan haklarına, evrensel hukuk ilkelerine uygun çözüm-ler üretilmelidir.

-Sağlık birimleri gerek personel gerekse donanım olarak desteklenme-lidir.

-Cezaevleri denetiminde başta meslek kuruluşları ve insan hakları ör-gütleri olmak üzere ilgili kuruluşların yeralacakları şekilde yasal düzenlemeler yapılmalıdır.

-Bu amaçla, ilgili Bakanlıkların yanı sıra Türk Tabipleri Birliği, Tür-kiye Barolar Birliği, Türk Mimar ve Mühendis Odaları Birliği ve İnsan Hakları kuru-lusları olmak üzere gerekli katılımla ulusal düzeyde bir çalışma grubu oluşturul-malıdır.

TÜRK TABİPLERI BİRLİĞİ

EK:1

İZOLASYON ORTAMLARININ TIBBİ SONUÇLARI:

- Görme Alanında Daralma
- İşitme Duygusunda Azalma
- Sinirsel Tipte Sağırlık
- Tinnitus (çınlama)
- Hücresel Immun Yanıtta Azalma
- Tümör Büyüme Hızının artışı
- Viral Enfeksiyonların Yarattığı Tahribatta Artış
- Amenora Sendromları
- Hirsutik Degişiklikler (Kıllanma)
- Prematür Menapoz (Erken Menapoz)
- Algı ve Duyu Bozuklukları
- Agresif Etki, Saldırgan Davranış
- Güvensizlik, Sosyal İlişki Kalitesinde Azalma
- Depresyon, Anksiyete
- Uyku Bozuklukları
- Konsantrasyon Bozuklukları
- İşitsel ve Görsel Halusinasyonlar
- Çevreye ve Karşı Cinse İlgi Kaybı

İzolasyon Şartlarında Artan Stress Yükü ve Beslenmeyle İlintili Olarak Çesitli Tabloların Ağırlaşması.

EK:2

İZOLASYON ORTAMLARININ TIBBİ SONUÇLARINA YÖNELİK BİLİMSEL MAKALE LİSTESİ

(Yaklaşık on sayfalık bu listeyi dileyen okurumuza ulaştırabiliriz)

F TİPİ CEZAEVLERİNİN CEZA İNFAZ HUKUKU AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

İzmir Barosu
Hazırlayanlar: Av.Arzu Demirci-Hülya Üçpınar

GİRİŞ

Terörle Mücadele Yasası ve Çıkar Amaçlı Suç Örgütleriyle Mücadele Yasası uyarınca cezaevinde bulunan tutuklu ve hükümlülerin konulacakları F tipi cezaevlerinin yapımına, pek çok tartışma, soru işareti ve toplumsal muhalefete karşın hızla devam ediliyor. Kamuoyundaki tartışmalar, F tipi olarak adlandırılan yeni cezaevi yapılandırmasının, koğuş sistemi ile karşılaştırılması üzerine kurulmuş durumdadır.

Türkiye'de cezaevleri sorunu dönemsel değildir. Protestolarla, açlık grevleriyle, operasyonlarla, ölümlerle gündemi sürekli meşgul eden bir sorundur. 1981'den bu yana açlık grevleri ve güvenlik güçleri tarafından yapılan operasyonlar sonucunda ölenlerin yanında, tedavileri yapılmayan, gereken zamanda hastaneye götürülmediği için ve diğer nedenlerle yaşamlarını yitirdiği saptanabilen tutuklu/hükümlülerin toplam sayısı yaklaşık olarak 250' dir. Cezaevlerinin bir problem olarak kamusal alana yerleşmiş olmasının nedeni, ortaya çıkan bu korkunç tablo ve bu tabloyu yaratan infaz anlayışıdır. Bu nedenle de koğuş sisteminin tek başına böyle bir sonucu oluşturduğu düşünülemez. Sorun, cezaevi tipinin ne oluğuna bakılmaksızın, ceza ve infaz politikasında yatmaktadır.

Tutuklu, ceza yasasında düzenlenmiş bir suçu işlediği gerekçesiyle yakalanan ve bir "önlem" olarak tutuklanıp cezaevine konan kişidir. Üzerine atılı suçu işlediği bir yargı kararıyla sabit olana kadar masum sayılır. Hükümlü ise suç oluşturan eylemi nedeniyle, belli bir süre için ve cezasını çekmek üzere özgürlüğünden yoksun bırakılmış kişidir. Bir mahkeme tarafından verilen hürriyeti bağlayıcı cezanın kendisi, zaten yapmış olduğu, suç sayılan eylemin karşılığıdır. Bu nedenle, bu kişiler cezaevi öncesinde sahip oldukları temel haklara -özgürlüğünden yoksun bırakılma dışında- aynen sahiptirler. Yaşam hakları mutlaktır ve her zamankinden daha fazla devlet güvencesi altındadırlar. İşkence ve kötü muameleye uğratılamazlar, vücut bütünlüklerinin korunması, maddi, manevi varlıklarının korunması ve geliştirilmesi gibi tüm temel hakları saklıdır.

Bu nedenle de F tipi cezaevi çerçevesinde yürütülmekte olan tartışmalar bir bina sorunu olarak görülemez. Eğer, yeni tip cezaevlerinin yapımı bir reform niteliğini taşıyorsa, bunların neden bir grup mahkum için öngörüldüğü sorusu sorulmalıdır. Bu durumda, infaz sisteminde yapılan "reform"ların aslında tüm cezaevlerinde kalan tutuklu/hükümlülerin de temel hakkı olduğu gerçeği ortaya çıkacaktır. Dolayısıyla, reform olarak belirtilen çalışmaların sadece bir gruba münhasır olması değil halen cezaevinde bulunan bütün tutuklu/hükümlüleri için insani yaşam koşullarının gerçekleştirilmesi gereklidir. Aksi halde, bu yolda yapılan açıklamaların bir inandırıcılığı olmayacaktır.
"Reform" açıklamalarıyla birlikte Adalet Bakanlığı, F tipi cezaevi projesi ile Avrupa standartlarının da üzerinde niteliklere sahip bir cezaevi yapı modeli geliştirildiğini belirtmektedir. Oysa öngörülen F tipi cezaevleri "beş yıldızlı oteller" değil, "tehlikeli suçlular" için öngörülmüş, "yüksek güvenlikli" bir infaz modelidir.

İnsan Hakları İzleme Komitesi (Human Rights Watch-HRW), F tipi cezaevlerini "küçük grup izolasyonu" olarak tanımlamaktadır. 22 Mayıs 2000 tarihinde Adalet Bakanlığı ile bir görüşme yapan İnsan Hakları İzleme Komitesi Delegasyonu F tipi cezaevlerinin "küçük grup izolasyonu" sistemini getirdiği dile getirmiş fakat bu tanımlama Bakanlık yetkilerince kabul edilmemiştir. Delegasyonun, Kartal F Tipi Cezaevi'nde spor yapmak için gerekli düzenlemeler ve kütüphane bulunmasına rağmen tutukluların, neredeyse tüm gün hücrelerinde tutulduklarını belirtmeleri üzerine Bakanlık yetkililerinin verdiği yanıt oldukça çarpıcıdır; Bakan, bu uygulamanın, tehlikeli suçlar için düzenleme getiren Terörle Mücadele Yasası uyarınca tutulan kişiler için "uygun" olduğunu belirtmektedir.

Siyasi iktidarın F tipi cezaevlerine yönelik politikasını özetleyen bu yanıtın yanı sıra, TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu'nun Ulucanlar Cezaevi İnceleme Raporunda F tipi cezaevi ile ilgili olarak yapılan vurgular da dikkat çekicidir. Komisyon, inceleme sürecinde resmi

kurumlarla yazışmalar ve çeşitli kademelerdeki devlet görevlileriyle yapılan görüşmeler sonucunda herkesin, söz birliği ile çözümün F tipi cezaevleri olduğuna işaret etmelerinin ve sözü F tipine getirmelerinin kuşku uyandırıcı olduğunu; cezaevlerinde son günlerde tırmanan gerginlikle F tipi cezaevleri için kamuoyu oluşturma isteği arasında ilişki bulunduğu konusundaki kuşkusunu dile getirmektedir. Bu da, devletin, F tipi cezaevlerini, insanların ölümleri pahasına uygulamaya koyacağı kaygısını ciddi biçimde yaşatmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

GENEL OLARAK CEZAEVLERİ

I- HÜCRE TİPİ CEZAEVLERİ

Suçluları kapalı bir yerde tutma uygulaması, neredeyse tarihin ilk yıllarına kadar dayanmaktadır. İlk olarak İbranilerde görülen kapalı yerde tutma, Eski Yunan'da, Roma'da ve İslamın ilk dönemlerinde, sanıkların yargılama süreci ile asıl cezanın infazını beklerken konuldukları yerler olarak kullanılmıştır. Bu uygulamalarda genel olarak amaç, kapalı tutma yolu ile suçlunun cezalandırılması değildir.

Zamanla hapsetmek, yalnızca yargılama sürecini bekleyen sanıkların alıkonması için bir yöntem olmaktan çıkıp, mahkumlara uygulanan bir ceza uygulaması haline gelmiştir. Bu anlamdaki ilk cezaevleri 1557'de Londra, 1596'da Amsterdam'da yapılmıştır. Bu cezaevleri yaş, cinsiyet vb. ayrımlara göre düzenlenmemiştir, sıkı bir disiplin ve ağır bir çalışma ön plandadır.

"Modern" anlamda yapılan ilk cezaevi, ABD'nin Philadelphia Eyaletinde 1790'da kurulan Walnut Cezaevi'dir. Bu cezaevinde bulunan hükümlüler, öncekilerden farklı olarak, cinsiyetlerine ve işledikleri suçun derecesine göre ayrıma tabi tutulmuşlardır ancak ağır çalışma uygulaması, bir ıslah etme yöntemi olarak devam etmiştir.

18.Yüzyılda, ilk "modern" cezaevlerinin kuruluşuyla birlikte hapishanelerin ve ceza infaz sisteminin nasıl olacağı tartışmaları da başlamıştır.

Bu tartışmalar sonucu oluşan ilk ilke "soyutlama"dır. Bu ilkeye göre mahkumlar, sadece dış dünyadan değil, yasa ihlalini teşvik etmiş olan her şeyden ve hatta bu ihlali kolaylaştırmış olan suç ortaklarından bile soyutlanmalıdır. Ceza, yalnızca bireysel değil, bireyselleştirici de olmalıdır.

Soyutlama ilkesi üzerine yapılan tartışmalar pratikte iki ayrı uygulamaya neden olmuştur. Birincisi "mutlak soyutlama"dır (Philedelphia Sistemi). Bu anlayışa göre mahkum, tek başına hücrede bırakılarak kendisini çevreleyen dünyanın sessizliği içinde vicdanına doğru inecek, kendini sorgulayacak ve insanın kalbinde hiç bir zaman tamamen yok olmayan ahlaki duyguların etkisiyle doğru yolu bulacaktır. Mutlak soyutlama uygulamasında mahkumlar, gündüz saatlerinde çalıştırılırken dahi tek başlarına el işlerinde çalışır, görevliler ve arada sırada gelen ziyaretçiler dışında kimseyi görmezlerdi.

Diğer sistem ise "kısmi soyutlama"dır (Auburn Sistemi). Bu uygulama, mahkumların sadece geceleri hücrelerinde kalması, gündüzleri ise diğerleriyle birlikte ortak atölyelerde çalışması sistemine dayanmaktadır. Ancak, bu uygulamada mahkumlar, çalışırken birbirleriyle konuşamıyordu ve 'mutlak sessizlik" ilkesi uygulanmaktaydı. Bu sessiz çalışma uygulamasına 'sessiz sistem' de denmektedir.

Aslında soyutlamaya dayalı hücre uygulamasının ilk kuramcısı 17.yüzyılda yaşamış olan Bentham'dır. Bentham tarafından tasarlanan ve Panopticon olarak adlandırılan cezaevi modeli, mahkumların tek kişilik hücrelere konularak etkin biçimde gözlenmesine dayanmaktadır. Tasarlanan bu cezaevinin yapısını temel olarak, ortada bulunan bir kulenin etrafını çeviren halka şeklinde bir bina oluşturmaktadır. Binanın içi hücrelere bölünmüştür ve her biri binanın tüm kalınlığını kat eden hücrelerde hem dışarı ve hem de kuleye bakan pencereler bulunmaktadır. İki taraflı pencere yapısı ışığın hücreye girmesini ve merkezi kulede bulunan kişinin, hücrede bulunan tutuklunun siluetinin rahatça görülmesini ve dolayısıyla denetlenmesini sağlamaktadır. Hücrelerde tutulan kişilerin de birbirini görmesini engelleyerek tam soyutlama koşullarını oluşturan bu cezaevi tasarımı o dönemde kabul görmese de hücre sisteminin temelini oluşturmaktadır.

Tam soyutlama ve kısmi soyutlama anlayışlarının yanı sıra bir üçüncü yaklaşım olarak "dereceli, gelişmeci sistem" (İrlanda Sistemi) geliştirilmiştir. Bu sistemin esası, başlangıçta ceza infaz rejimini şiddetli olarak uygulayıp, mahkumun cezaevinden çıkması yaklaştıkça ve iyi hal göstermeye devam ettikçe rejimin yumuşatılması ve sonunda, mahkumun şartla tahliye edilmesidir. Cezanın infazına, mahkumun gece gündüz bir hücrede kapatılmasıyla başlanır ancak mahkumun bulundurulacağı hücre, disiplin cezası amacıyla kullanılan hücrelerden farklı ve bütün sağlık şartlarına uygun olmak zorundadır.

Hücre sisteminin en acımasızca uygulandığı yerler 2. Dünya Savaşında Nazi Kamplarıdır. Latin Amerika ülkeleri ile Kore ve Vietnam Savaşları sırasındaki uygulamalar da başlıca örnekleri oluşturur.

Süreç içerisinde yapılan çeşitli tartışma ve eleştirilerden sonra, cezanın amacı ve hürriyeti bağlayıcı cezaların uygulanması konusunda değişimler olmuştur. Tutuklu/hükümlülerin, geceleri bir "oda"da, bireysel yaşama saygı çerçevesinde tek başlarına kalmaları ve gündüzleri de diğer tutuklu/hükümlülerle, değişik biçimlerde bir araya gelmeleri anlayışı öne çıkmıştır.

Güvenlik gerekçeleriyle mahkumların geceleri bir hücrede tecrit edilmesi koşullarında dahi gündüzleri, tutuklu/hükümlülerin sosyal yaşamları ve işlerinin mümkün olduğu kadar özgür insanların sosyal yaşamları ve işleri gibi organize edilmek zorunda olduğu kabul edilmektedir. Hatta, bununla da yetinilmeyip, çağdaş ceza infaz anlayışında mahkumların belirli bir ölçüde cezaevi idaresine katılmaları dahi öngörülmektedir.

Bu anlayışın sonucunda hücre uygulaması asıl olarak; 1)cezaevine yeni gelen mahkumun kısa bir süre için müşahede amacıyla tutulması ve 2) yine kısa süreli uygulanmak koşuluyla disiplin cezası biçiminde öngörülmüştür.

Bu gelişmelere karşın, bu gün başta Amerika, Almanya ve İngiltere olmak üzere bazı ülkelerde hücre sistemi uygulaması, "H tipi", "güvenlik tipi", "maksimum güvenlikli" gibi isimler altında uygulanmakta ise de bu cezaevleri, özellikle Birleşmiş Milletler ve bağımsız insan hakları örgütlerinin yoğun eleştiri ve uyarılarına neden olmaktadır.

Örneğin, 1996'da BM İşkence Özel Raportörü, Oklahoma'da ağır suçlardan mahkûm olanların kaldığı "H Tipi" ve Pelican Bay "Güvenlik Ev Tipi" Cezaevlerine yaptığı ziyaret sonunda hazırladığı raporda, bu hapishanedeki koşulları insanlık dışı olarak nitelemiştir. Böylesi cezaevlerinde mahkûmlar, tek kişilik 7.5 m²'den küçük, doğal ışık almayan odalarda 22-24 saat kalmakta; burada uyumakta, yemek yemekte, tuvalet ihtiyacını gidermektedirler. Ayrıca bir güvenlik kamerası tarafından sürekli olarak izlenmektedirler. 1995'de BM İnsan Hakları Komisyonu, "Maksimum Güvenlik" hapishanelerinin uluslararası standartları karşılamadığını bildirmiştir. Uluslararası Af Örgütü de, 1998 yılı sonlarında yayınladığı bir raporda, ABD hapishanelerinin uluslararası standartları karşılamakta yetersiz kaldığını açıklamıştır.

"Maksimum güvenlikli bölümler ya da kurumlar" olarak anılan ve "tehlikeli suçluların" barındırıldığı cezaevleri, Avrupa Konseyi'ne üye devletler arasında, 70'li yılların başında kurulmaya başlamıştır. Ancak, uygulamanın tutuklu/hükümlüler üzerinde yarattığı etkiler nedeniyle, sistemi benimsemiş ülkelerden bir kısmı bu cezaevlerini kapatmaya başlamıştır. Bu cezaevi sistemlerinin yerine uygulanan yöntemlerin geçmişi bilimsel veriler sunacak kadar eski olmamakla birlikte oldukça başarılı sonuçlar alındığı belirtilmektedir.

Tarihsel süreç içinde insan hakları mücadeleleri, uluslararası toplumu temel insan hakları metinleri oluşturmaya zorlamıştır. İkinci Dünya Savaşının zor yıllarından sonra 1945'te kurulan Birleşmiş Milletler Örgütü, dünyadaki herkese yönelik bir temel haklar listesi içeren Evrensel İnsan Hakları Bildirgesini 1948 yılında kabul etmiştir. Bu temel belgeyi, 1966 yılında düzenlenen Ekonomik, Toplumsal ve Kültürel Haklar ile Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmeleri izlemiştir. Özel olarak cezaevlerine ilişkin düzenlemeler içermemekle birlikte, insan onur ve saygınlığının sonucu olan temel hak ve özgürlüklerin, insan kişiliğinin ayrılmaz parçası olduğundan yola çıkan bu Sözleşmelerin yanı sıra İşkence ve Başka Zalimce, İnsanlık dışı ve Onur kırıcı Davranış ya da Cezaya Karşı Sözleşme (1984) de temel belgelerden bir diğeridir.

Birleşmiş Milletler Örgütü'nün tutulanlara ilişkin olarak düzenlemiş olduğu Hükümlü ve Tutukluların Tretmanı Hakkındaki Standart Asgari Kurallar (1955), Herhangi Bir Biçimde Tutulan ya da Hapsedilen Kişilerin Korunması İçin Prensipler Bütünü (1988), Tutulanlara Uygulanacak Temel Davranış İlkeleri (1990) bütünsel bir koruma sağlamaktadır. Ayrıca, Yasa Uygulayan Görevlilerin Davranış Kuralları (1979), Yasa Uygulayıcılarının Silah ve Güç Kullanımına İlişkin Temel İlkeler (1990), Sağlık Personelinin Rolüne İlişkin Tıbbi Ahlak İlkeleri (1982) de Birleşmiş Milletler metinleri arasındadır.

Avrupa Konseyi belgeleri ise İnsan Haklarını ve Temel Özgürlükleri Koruma Sözleşmesi (Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi) (1950) ve ek protokolleri başta olmak üzere Hükümlü Kişilerin Transferi Sözleşmesi (1983), Tutuk-

luların İnsanlık dışı ve Onur kırıcı Davranış ya da Cezaya Karşı Korunmasına ilişkin 97(1983) nolu Parlamenterler Asamblesi tavsiye kararının yanı sıra Bakanlar Komitesi'nin;

Hükümlü ve Tutukluların Tretmanı Hakkındaki Standart Kurallar (73)5 nolu kararı*, (bu belge yapılan çalışmalar sonucunda 1987 yılında, Avrupa Cezaevi Kuralları olarak yayınlanmıştır),

Tehlikeli Tutukluların Gözaltı/Tutukluluk Durumları ile Tretmanlarına ilişkin (82)17 nolu tavsiye kararı,

Cezaevinde Çalışmaya ilişkin (75)25 nolu kararı,

Tutukluların Seçimlerle, Sivil ve Sosyal Haklarıyla ilgili (62)2 nolu kararı,

Cezaevinden Çıkanlarla ilgili (82)16 nolu tavsiye kararı,

Hükümlülerin Transferi Sözleşmesine Dair Üye Devletlere Bilgi Verilmesine ilişkin (84)11 nolu tavsiye kararı,

Kalabalık Cezaevleri ve Cezaevi Nüfusunda Enflasyon ile ilgili (99)22 nolu tavsiye kararı sayılabilir.

II- TÜRKİYE'DE CEZAEVLERİ

Osmanlı döneminde hapishane olarak genellikle kale burçları kullanılmıştır. Bu yerlere Farsça'da "karanlık, sıkıntı verici yer" anlamına gelen "zindan" adı verilmiştir. Cumhuriyetle birlikte, modern anlamda cezaevi binalarının yapılmasına geçilmiştir. Daha çok koğuş sistemine dayalı bu cezaevlerinde hücre, TCK 73.maddesinde yer alan ve bir mahkeme tarafından verilen hücre hapsi dışında, modern ceza infaz anlayışına uygun bir biçimde, "disiplin uygulaması" olarak düzenlenmiştir.

Ancak, 12 Eylül askeri darbesi sonrasında Diyarbakır ve Mamak Askeri Cezaevleri örneklerinde olduğu gibi pratikte zaman zaman disiplin cezasını aşan hücre cezası uygulamaları da görülmüştür. Hücre cezasının halen ve ciddi bir biçimde, disiplin cezasının amacını aşan tarzda uygulandığı saptanan yerlerden biri Bakırköy Kadın ve Çocuk Tutukevidir. 26 Eylül 1999 tarihinde Ulucanlar Cezaevi'nde gerçekleşen ve 10 tutuklu/hükümlünün ölümü ile sonuçlanan operasyon sonrasında, aralarında ağır yaralıların bulunduğu bir grup tutuklu/hükümlünün hücrelere kapatıldığı da anımsanmalıdır.

Hücre tipi cezaevlerinin ilk örnekleri 80'li yıllarda inşa edilerek kullanılan Gaziantep ve Eskişehir cezaevleridir. Kartal F Tipi Cezaevi ise hücre tipi cezaevinin son örneği olarak 1999 yılında kullanıma açılmıştır.

Türkiye'de şu anda 557 cezaevi bulunmaktadır ve bu cezaevlerinin kapasitesi 73 bin kişiliktir. Halihazırda cezaevlerinde tutuklu veya hükümlü olarak kalanların sayısı 72 bindir. Bu sayının 11 binini terör suçlamasıyla, 2 bin kadarını da mafya (çete) suçlamasıyla kalanlar oluşturmaktadır. Yani, şu anda F tipi uygulaması ile karşı karşıya kalacak olan toplam tutuklu/hükümlü sayısı 13 bin olarak gözükmektedir.

Şu anda Türkiye'de; A, B ve C tipi cezaevlerinin yanı sıra K tipi cezaevleri, özel tip ve E tipi cezaevleri bulunmaktadır. Bunların dışında 350 kişilik cezaevi tipi ile birlikte 500 kişilik cezaevi tipi de vardır. 500 kişilik cezaevlerinin ilk örneğini oluşturan Kartal F Tipi Cezaevi, F tipi cezaevleri tartışmasının konusunu oluşturan ilk uygulamadır.

Sincan, Tekirdağ, Adana, Bolu'da ikişer adet, Edirne, İzmir ve Kocaeli'de de birer adet yapımı sümekte olan F tipi cezaevleri ise yüksek güvenlikli cezaevleri olarak tanımlanmakta ve bu cezaevleri için yeni bir cezaevi rejimi öngörülmektedir. Her birinin yaklaşık olarak 370 mahkum alması planlanan bu cezaevleri tamamlandığında yaklaşık olarak 4103 mahkumun barınmasını sağlayacaktır.

Ayrıca mevcut cezaevlerinden bazılarının yapım modelleri de yeniden düzenlenmekte ve Eskişehir, Afyon, Burdur, Amasya, Nevşehir, Niğde cezaevlerinde değişiklikler yapılırken, Elbistan, Ceyhan, Yozgat ve Çankırı Cezaevlerinde de koğuşların bölünüp küçültülmesi amaçlı inşaat çalışmaları sürmektedir.

III- CEZAEVLERİNDE SON 20 YILLIK UYGULAMALAR

Türkiye'de 1980 yılından bu yana cezaevlerinde ciddi sorunlar yaşanmış ve yaşanmaktadır. Devletin, tutuklu/hükümlülerin mal ve can güvenliklerini korumakla yükümlü olduğu halde, yapılan operasyonlar sonucunda pek çok tutuklu/hükümlünün ölmesi, kamuoyunda bu ölümlerden devlet görevlilerinin sorumlu olduğu kanısını oluşturmuştur. Tutuklu/hükümlülerin bir kısmı, devletin cezaevleri politikalarına karşı geliştirdikleri açlık grevleri eylemlerinde yaşamlarını yitirmişlerdir. Tüm olaylarda yaralanan tutuklu ve hükümlüler ile sürekli hastalığa sahip olanların tedavileri yaptırılmamakta; sağlık güvenceleri doğrudan devlete bağlı olan bu kişiler bu nedenle de yaşamlarını yitirmektedirler. Bu süreçte, sorumlular hakkında açılan soruşturmalar takipsizlikle sonuçlanmakta ya da açılan davalar sonucunda beraat kararları verilmektedir. Dolayısıyla, tutuklu/hükümlülere karşı geliştirilen davranışlar bir devlet politikası olarak ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle de tutuklu/hükümlüler kendileri ve

aileler ise çocukları/yakınları için can güvenliği kaygısını doğal olarak duymaktadır.

Cezaevlerinde yapılan açlık grevleri, bunların sonucunda meydana gelen kalıcı hastalıklar, operasyonlar ve başkaca nedenlerle pek çok tutuklu/hükümlü yaşamını yitirmiştir. 1981 yılından bu yana cezaevlerinde meydana gelmiş ve saptanabilmiş 243 ölüm vakasıyla ilgili aşağıdaki istatistiklere bakmakta yarar vardır;

1. Cezaevlerinde Ölümler ve Yaralamalar

1.1 Açlık Grevleri/Ölüm Oruçlarında Ölenler

(Bu çizelgeye tüm açlık grevlerinin dökümünü, sayı çok fazla olması nedeniyle almak mümkün olmamıştır.)

YIL	CEZAEVİ	GÜN	ÖLENLER
	METRİS	18	
	DİYARBAKIR		1 kişi
	METRİS	28	
	DİYARBAKIR		4 kişi
1983	METRİS-SAĞMALCILAR	26	
	METRİS-SAĞMALCILAR	75	4 kişi
	DİYARBAKIR	54	2 kişi
	MAMAK	44	
1987	ÇOK SAYIDA CEZAEVİ	41	
1988	DİYARBAKIR		1 kişi
1989	ÇOK SAYIDA CEZAEVİ	52	35.günde Aydın'a sevk sırasında 2 kişi
1993	MUŞ		1 kişi
	YOZGAT	40	
	ELAZIĞ	44	
	BUCA	46	
	YOZGAT	48	1 kişi
	AMASYA		1 kişi
	KONYA	36	
	DİYARBAKIR	50	
1996	52 CEZAEVİ	69	12 kişi
1998	ERZURUM	55	
			TOPLAM 29 KİŞİ

1.2. Ayrıca farklı cezaevlerinde tedavisi ya da sevkleri yapılmadığı için ya da intihar ettiği belirtilen veya diğer nedenlerle yaşamını yitirdiği saptanabilen kişilerin yıllara göre sayısı şöyledir;

1981 yılında 9, 1982 yılında 17, 1983 yılında 8, 1984 yılında 14,1985 yılında 8, 1986 yılında 12, 1987 yılında 3, 1988 yılında 1, 1989 yılında 3 kişi, 1990 yılında 5 kişi, 1991 yılında 2 kişi, 1993 yılında 2 kişi, 1994 yılında 20 kişi, 1995 yılında 10 kişi, 1996 yılında 7 kişi, 1997 yılında 38 kişi, 1998 yılında 28 kişi. (1999 ve 2000 yıllarına ilişkin bir döküme ulaşılamamıştır.)

YIL	CEZAEVİ	ÖLENLER	YARALANANLAR
1995	Buca	3 Ölüm	23'ü ağır, 56 yaralı
	Ümraniye		3'ü ağır, 36 yaralı
1996	Ümraniye	4 Ölüm	36 yaralı
	Diyarbakır	10 Ölüm	10'u ağır, 46 yaralı
1999	Ulucanlar	10 Ölüm	30 yaralı
2000	Burdur		61 yaralı
		TOPLAM 27 ÖLÜM	**265 YARALI**

1.3. Operasyonlar Sırasında Ölenler ve Yaralananlar

Cezaevlerinde, devletin pasif tutumu nedeniyle meydana gelen ölümlerin yanında 1994 yılından sonra, şiddet düzeyi gittikçe artan ve toplu katliam boyutuna ulaşan fiili güç kullanımlarına tanık oluyoruz. Operasyonlar sırasında son 5 yılda ölenlerin sayısı 27 ve saptanabilen yaralananların sayısı da 265'tir.

Operasyonlar nedeniyle gerçekleşen ölümlerle ilgili olarak resmi kaynaklı açıklamalar, tutuklu/ hükümlülerin isyan başlattığı, görevlilerin de isyanı bastırmak üzere yasalar çerçevesinde güç kullandığı yönündedir.

Bu tür vakalara ilişkin resmi açıklamalar genel olarak bu yönde iken operasyonlar sonrasında tutuklu/hükümlülerin, bunların ailelerinin ve avukatlarının yaptıkları açıklamalar ise resmi kanallardan yapılan açıklamaların sorgulanmasına neden olmaktadır.

Bu durum Ulucanlar Cezaevinde 10 hükümlünün ölümüyle sonuçlanan operasyonla ilgili olarak ta tekrarlanmıştır. Resmi kaynaklar olayı isyan olarak açıklamış, tutuklu/hükümlüler, aileleri ve avukatları ise olayın bir katliam olduğunu belirtmişlerdir. Resmi kaynaklar tarafından yapılan bu açıklamalar ve olayla ilgili ayrıntılar, TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu tarafından yapılan araştırmalar sonucunda düzenlenen raporla da ciddi bir sorgulamaya tabi tutulmuştur. Raporda dikkat çeken tespitler şunlardır;

Yetkililer, olayların nedenini "isyan" olarak açıklarken Komisyon, 26 Eylül tarihinde yaşanan olaylara, koğuş sorunu gibi sorunlara yeterli hassasiyet gösterilmemesi nedeniyle zamanında sonuca bağlanmamış olmasının yol açtığı kanısında olduklarını belirtmektedir.

Raporda, "cesetlerde ve yaralılardaki darp izlerinin olaylar sırasındaki arbedede olacak şekilde görünmediği" belirtilmektedir. Ayrıca Komisyon tarafından, olaya ilişkin Adli Tıp Kurumu raporlarının, daha sonra başkaca adli tıp uzmanlarına yaptırılan incelemesinde; "... özellikle kişilerde saptanan bulguların genel olarak tıbbi açıdan uluslararası ve ulusal belgelerde 'işkence' ve 'öldürme amaçlı fiiller' şeklinde tanımlanan olgu türleri ile uyumlu oldukları" saptaması yapılmaktadır.

26 Haziran 2000 tarihli Radikal Gazetesi'nde yayınlanan ve Neşe DÜZEL tarafından ile yapılan röportajda Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürü Ali Suat ERTOSUN, Ulucanlar'da tünel kazılmaya başlandıktan sonra Devletin operasyon yaptığını, içeriden lav silahlarıyla ateş açılmasaydı bu insanların öldürülmeyeceğini, devletin otoriteyi sağlamak zorunda olduğunu belirtmiştir. Oysa ki Komisyon, olayların cereyan ettiği koğuşlarda yaptığı incelemede yoğun çatışma izlerine rastlamadığını belirtmektedir. "Tutukluların tüpleri lav silahı olarak kullandıkları ve güvenlik güçlerinin kapılardan girmesini engelledikleri söylenmektedir. Ancak kapılarda ciddi bir alevyanık izine rastlanmamıştır."

Komisyon, "cezaevlerinde bir otorite zafiyetinden çok, otoritenin yanlış kullanılması sorununun bulunduğunu düşünmekte". "26 Eylül 1999 tarihinde Ankara Merkez Kapalı Cezaevinde yaşanan 10 kişinin ölümü ve 40'a yakın kişinin yaralanması ile sonuçlanan olayların altında 'devlet otoritesinin tesis edilmesi" amacı" olduğunu belirtmektedir.

Devlet otoritesinin tesisi anlayışı ve buna ilişkin uygulamalar yıllar içinde değişmemiş gözükmektedir. Eskişehir Özel Tip (Hücre Tipi) Cezaevine 1991 yılında yapılan nakiller sırasında tutuklu/hükümlüler, aileler, avukatlar ve cezaevinde inceleme yapan SHP'li milletvekilleri olayların işkence boyutunda olduğunu ve hükümet kadar savcı ve cezaevi yetkililerinin de bu olaylardan sorumlu olduğunu vurgularken dönemin Adalet Bakanı Suat BİLGE nakillerin, cezaevlerinde devlet otoritesinin sağlanması açısından gerekli olduğunu savunmuştur.

2. Cezaevlerinde Yönetim Standardı Yokluğu

Cezaevleri, 13.7.1965 tarihli Ceza İnfaz Kanunu'nun yanı sıra Ceza İnfaz Kurumları ile Tevkifevlerinin Yönetimine ve Cezaların İnfazına Dair 5.7.1967 tarihli Tüzük ve 19.12.1967 tarihli Ceza ve Tevkifevleri Yönetmeliğine dayanarak yönetilmektedir. Pratik uygulama ise Adalet Bakanlığı Cezaevleri Genel Müdürlüğü tarafından sıklıkla çıkarılan genelge ve protokollerle yapılmaktadır. Düzenlemelerin genelgelerle yapılması ve bu yola sık sık başvurulması sonucunda her cezaevinde farklı bir yönetim uygulamasının oluştuğu görülmektedir.

Farklı illerde ve farklı cezaevlerindeki uygulama farklılıklarının ciddi mevzuat boşluğundan kaynaklandığı, genelgelerin arkasındaki siyasi irade eksikliğinin sıkıntı yarattığı; değişik cezaevlerindeki keyfi uygulama nitelendirmelerinin, standart konularındaki mevzuat boşluğundan oluştuğu sıklıkla dile getirilmektedir. Kişilerin ön plana çıkması işleri daha da karıştırmakta, bir cezaevinde yasak olan, idarecilerin kişiliğine bağlı olarak diğer cezaevlerinde serbest olabilmektedir. Bu, gerek cezaevi yöneticileri, gerek tutuklular ve gerekse gardiyanlar tarafından da ortaya konulan bir sorundur.

Tarihsel döneme ve yöneticilere, cezaevine ve zamana göre değişen uygulamalar, cezaevlerindeki güvensizlik ve gerginliğin en önemli nedenleri olarak gözüktüğü gibi "cezaevlerine hakim olma" sorunu olarak ta ortaya çıkmaktadır.

TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu'nun Ulucanlar Cezaevi Raporunda da bu konunun üzerinde durulmaktadır. "Ankara Kapalı Ceza ve Tutukevindeki son olaylarda tutuklu ve hükümlüler, koğuş işgali eylemlerinde, cezaevi yöneticileri ve Adalet Bakanlığı yetkilileri ile yapılan protokolle elde ettikleri kazanımlarının ellerinden alınmasını gerekçe göstermişlerdir. Adalet Bakanlığı yetkilileri böyle bir protokol olmadığını iddia etseler de başta cezaevindeki savcı olmak üzere cezaevi yöneticilerinin büyük bir bölümü ile tutuklu ve hükümlüler böyle bir protokolün varlığından söz etmektedirler. Hatta cezaevinin gözetim ve denetiminden sorumlu savcı 'bu olaylara kadar sözü edilen protokol burada, savcı odasındaydı, şimdi arıyoruz, bulamıyoruz' ifadesini kullanmıştır. "

Raporda, şu anda cezaevleri için geçerli olan mevzuatın uygulanmasının çok zor olduğu ve bunların bugünkü anlamıyla insan hakları ile bağdaşmadığı yetkililerce de kabul edilmektedir. Bu nedenle özellikle terör nitelikli tutuklu ve hükümlüler için yapılacak uygulamalar konusunda bunların temsilcileri ile bazı anlaşmalar yapıldığı; bir yetkilinin ifadesi ile bu anlaşmaların imzalanmasında açlık grevleri sırasındaki kamuoyu baskılarının da önemli etkisi olduğu belirtilmektedir.

Cezaevlerinin fiziki yapısı ve yetersiz olan mevzuattan kaynaklanan sıkıntıların giderilmesi ve hak ihlallerinin önlenmesi açısından çözüm arayıcı çabalar gibi gözüken bu tür metinlerin, Ulucanlar olayı ve Burdur Cezaevindeki gerginlikte, sorunun yaratıcısı sebep olarak karşımıza çıktığı saptaması da Komisyon tarafından yapılmaktadır.

3.Cezaevlerinde Gerçekleşen Yaşam Hakkı İhlalleri, İşkence ve Kötü muamele Olayları Etkin bir Biçimde Kovuşturulmamaktadır

Cezaevlerinde gerçekleşen ve cezaevi personeli, jandarma ya da özel güvenlik birimlerinin karıştığı yaşam hakkı ihlalleri, işkence ve kötü muamele fiillerinin etkin bir biçimde kovuşturulmadığı TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu raporlarına da yansımıştır.

3.1. Bakırköy Kadın ve Çocuk Tutukevi Raporu

Komisyon'un 1998 yılında ziyareti sırasında yaptığı ve basına yansıyan tespitleri ihbar kabul eden Bakırköy C.Başsavcılığı 42 infaz koruma personeli hakkında rüşvet alma, efrada fena muamele, emniyeti suistimal ve görevi ihmal suçlarından kovuşturma yaparak 16'sı hakkında dava açmıştır. 1998 yılına ait olan dava halen devam etmektedir.

2000 yılında yapılan ziyarette ise tutukluların şikayetlerinde azalma olmadığı; ikinci müdürün tutuklulara yönelik olumsuz davranışlarının yoğun bir biçimde devam etmesine rağmen özde hiçbir işlem yapılmadığı, idarenin zaaf içinde bir görüntü sunduğu saptaması yapılmaktadır. (s.31)

3.2. Soruşturma, Kovuşturma, Yargılama, Ceza ve İnfazı Erzurum Raporu

1998 yılındaki incelemelerde 1994 yılından bu yana süre gelen kötü muamele ve işkence, infaz koruma memurlarının ön şartlı ve ideolojik davranışları, cezaevi içi ölümler (intihar denilen!...) oluşu gibi son derece olumsuz koşullarla ilgili şikayetlerin 2000 yılındaki incelemelerde azalmış olduğu saptaması yapılmıştır. (s.19)

Ancak, raporda yer alan incelemede bu olaylarla ilgili herhangi bir kovuşturma yapıldığına dair bilgiye rastlanmamıştır.

3.3. Soruşturma, Kovuşturma, Yargılama, Ceza ve İnfazı Erzincan Raporu

Raporda geçen ciddi bir işkence iddiasının (s.5) kovuşturulduğuna ilişkin bilgiye rastlanmamıştır.

3.4. Soruşturma, Kovuşturma, Yargılama, Ceza ve İnfazı Batman Raporu

Raporda, cezaevi içinde gerçekleşen ölüm vakalarının dikkat çekici olduğu belirtilmektedir. Her ne kadar yöneticiler tarafından yapılan açıklamalar "intihar" yönünde ise de Komisyon, bu ölüm olaylarına ilişkin derinlemesine bir inceleme yapılmasını önermektedir. (s.34)
Tutuklular, duruşmalara giderken ağır düzeyde kötü muameleye maruz kaldıkları, hatta işkence gördükleri yakınmasında bulunmaktadırlar. Hatta bu şikayetlerini Cumhuriyet Başsavcılığına da bildirmişlerdir. (s.19) Ancak, belirtilen şikayet dilekçelerine rağmen raporda, bunların kovuşturulduğuna dair bir bilgiye rastlanmamıştır.

Ayrıca raporda, tutuklulardan birinin bir infaz koruma memurundan dayak yediği saptanmış olmasına rağmen (s.16) bu olaya ilişkin olarak yapılan bir işleme de rastlanamamıştır.

3.5. Soruşturma, Kovuşturma, Yargılama, Ceza ve İnfazı Elazığ Raporu

Komisyon'un 1998 tespitlerine göre Elazığ'da hem Çocuk Islahevinde hem de E Tipi Kapalı Cezaevinde yaygın kötü muamele ve işkence uygulanmıştır. 2000 yılında sorumlu kadroların değişmesine rağmen işkenceyi uygulayanların adli ve idari tatbikat sonrası cezasız kaldıkları saptanmıştır. (s.70)

3.6. Elazığ Çocuk Islahevi Raporu

Heyet 1998 yılında Islahevini ziyarete gitmeden önce bu ziyaretin gerçekleşeceğini haber alan cezaevi yönetimi, Islahevindeki koğuşları çocuklara, zorla ve yoğun bir şekilde temizletme girişiminde bulunmuştur. Bu girişimin sonucunda, burada bulunan çocukların isyan etmeleri üzerine olayla ilgili idari soruşturma açılmıştır. İdari soruşturma çok kısa bir süre içerinde (yaklaşık 2 ay) sonuçlandırılmış, idareye ait olan zanlıların tümünün cezasız kalmış, buna karşılık isyanda suçlu görülen çocukların tümü cezalandırılmıştır.(s.35)

3.7. Soruşturma, Kovuşturma, Yargılama, Ceza ve İnfazı Şanlıurfa Raporu

Raporda tutukluların, cezaevi girişinde anadan doğma soyularak arandıkları, şikayet dilekçelerinin çöpe atıldığı, aramalar sırasında yatakların maket bıçağı ile kesildiği, kitapların bazı sayfalarının koparıldığı, duruşmaya geliş gidişlerde ve sevklerde kendilerinden para istendiği konusundaki yakınmaları tutanak altına alınmıştır.(s.10) Ancak rapor içeriğinde bu yakınmalara dair yapılan bir işlem kaydına rastlanmamıştır.

***

İKİNCİ BÖLÜM

F TİPİ CEZAEVLERİ

§ 1.TÜRKİYE'DE F TİPİ CEZAEVLERİ

I- ADALET BAKANLIĞI'NIN VERİLERİNE GÖRE F TİPİ CEZAEVLERİNİN YAPISAL ÖZELLİKLERİ

a. Altı yerde yapımı süren F tipi cezaevlerinin her biri 368 kişiliktir ve 59 adet tek kişilik, 103 adet de 3 kişilik oda bulunmaktadır.

b. Tek kişilik odaların boyutları 10 m², dubleks olarak düzenlenmiş olan üç kişilik odalar ise toplam 50 m².dir.

c. Günün bir bölümünün yatakhane dışında geçirilmesinin sağlanması için iş yurdu ve atölye gibi tesislere yer verilmiştir.

d. Bu cezaevlerinde ikisi erkek, bir tanesi kadın ve diğer bir tanesi çocuk tutuklu/hükümlülerin konulacağı 4 üniteden oluşmaktadır.

e. Erkek ve kadın hastalar için gerekli imkanlara haiz odalar vardır.

f. Mahkum çocukları için kreş mevcuttur.

g. Kendilerine cismen eza veren, yaralayan ve intihar etme teşebbüsünde bulunan mahkumların, bu fiillerini önleyecek şekilde odalar yapılmıştır.

h. Spor ve buna benzer faaliyetler için kapalı müşterek amaçlı salon mevcuttur.

II- F TİPİ CEZAEVLERİ İÇİN SİYASİ İKTİDARIN İLERİ SÜRDÜĞÜ GEREKÇELER

Siyasi iktidar, yapımı süren F tipi cezaevlerini "yüksek güvenlikli, modern cezaevleri" olarak tanımlamakta ve yapım gerekçelerini şöyle sıralamaktadır;

a. F tipi cezaevleri yasaldır ve 3713 sayılı Terörle Mücadele Yasası'nın 16.maddesi ile 4422 sayılı Çıkar Amaçlı Suç Örgütleriyle Mücadele Yasası'nın 13 maddesine dayanmaktadır.

b. F tipi cezaevleri, ceza ve infaz Kurumlarında asayiş, disiplin ve iç güvenlik tesis etmek, tutuklu ve hükümlülerin daha çağdaş tretman yöntemleriyle eğitilerek topluma kazandırılmalarını sağlamak, koğuş sisteminin yarattığı zafiyetleri önlemek, mahkumlara sosyal, kültürel ve sportif alanlar sunmak üzere geliştirilmiştir.

c. Söz konusu F tipi Cezaevi projesi tamamen Birleşmiş Milletler ve Avrupa Konseyi Cezaevi standartlarında yer alan kriterlere sahiptir.

d. F tipi cezaevleri, Avrupa Konseyi bünyesinde bulunan Avrupa İşkencenin ve İnsanlık Dışı veya Küçültücü Muamele ve Cezanın Önlenmesi Komitesinin Türkiye cezaevlerinde yaptığı incelemelere dayanan önerilere uygundur.

e. Avrupa Konseyi İşkenceyi Önleme Komitesi'nin 19-23 Ağustos 1996 tarihinde gerçekleştirdiği ziyaret üzerine düzenlediği 11 Mart 1997 tarihli raporda koğuş sistemi eleştirilmekte ve bu sistemin suç örgütlerinin iç dayanışmasını güçlendirdiği belirtilmektedir.

f. Metropollerde kapasite aşılmıştır.

g. Cezaevlerinin yoğun yerleşim alanları içinde yer alışı, güvenlik sorunu yaratmaktadır.

h. Cezaevlerinde tırmanan eylem ve olayların temelinde fiziki koşullar (özellikle de "koğuş sistemi") yatmaktadır.

§ 2. F-TİPİ CEZAEVLERİNİN YAPILMA GEREKÇELERİ, YAPISAL ÖZELLİKLERİ VE HUKUKA AYKIRILIKLAR BAKIMINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

I- F TİPİ CEZAEVLERİ ODA SİSTEMİ MİDİR YOKSA HÜCRE Mİ?

Adalet Bakanlığı'nın kamuoyuna ve çeşitli kurumlara vermiş olduğu bilgiler, F tipi cezaevlerinin "oda" sistemini getirdiği yönündedir.

1. Oda Tanımı;

Türk Dil Kurumu Türkçe sözlüğünde "oda; evin veya herhangi bir yapının oturmak, çalışmak, yatmak gibi işlere yarayan, banyo, salon, giriş vb. dışında kalan bir veya birden fazla çıkışı olan bölme" olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımda dikkati çeken; bir mekan içinde, sosyal alanların dışında kalan, birden fazla çıkışıyla bu sosyal alanlarla bağlantısı olan, bu nedenle de bir "özel alan" olarak tarif edilen birimden bahsedilmekte olmasıdır. Oysa ki F tipi cezaevlerinde kişi yemek, içmek, okumak, temizlik, tuvalet gibi, gerek sosyal ve gerekse özel tüm ihtiyaçlarını aynı alanda gidermek durumunda kaldığı bir mekan içinde bulunacaktır. Tutuklu ya da hükümlünün tüm yaşam alanı bu birime sıkıştırılmış durumdadır. Buradan yola çıkarak; bir tutuklu/ hükümlünün cezaevindeki tüm zamanını geçireceği tek mekana "oda" denilemeyeceği açıktır.

Cezaevi ve infaz sistemleri hakkında ABD'de araştırmalar yapan, denetleme görevinde bulunan Melda TÜRKER de aynı kanıdadır. TÜRKER, Adalet Bakanlığının zaman zaman kendisinden öneri istediğini ve Eski Adalet Bakanı DENİZKURDU'na gönderdiği bir yazıda, "F tipi cezaevlerinin teröristlere dönük olarak yapıldığını, Amerikan Cezaevlerinin buradaki teröristlere uygun olmadığını" kesin bir dille ifade ettiğini belirtmektedir. TÜRKER, "teröristlere uygun cezaevi, suça münhasır cezaevinin mümkün olmadığını" söylemekte, "şiddet suçu işlemiş olsalar bile tek kişiye tek oda prensibine dayalı ve odaların kapılarının gündüzleri açık olacağı bir sistemin uygulanabileceğini" belirtmektedir. TÜRKER, Cumhuriyet Gazetesine verdiği bir demeçte de 'çağdaş cezaevi yönetimi' anlayışını "gerektiği gibi sağlık, üç öğün diyet uzmanı tasdikli yemek, tutuklu ve hükümlülerin hijyenik şartlarda yatırılması ve onların birbirinden korunacak şekilde devlet tarafından gözetlenip denetlenmesi" olarak tanımlamaktadır. F tipi cezaevinin "oda değil hücre sistemi olduğunu, Adalet Bakanlığının 'yanlış anlamaları' önlemek için bu cezaevlerini 'oda sistemi' olarak tanıttığını" da anlatmaktadır.

Türkiye Barolar Birliği'nin "Ceza ve Tutukevleri İle İlgili Araştırma Raporu"nda da belirtildiği gibi, oda sistemi uygulamasında kişinin kendine özgü özel bir yaşam alanı vardır. Bu mekan hiçbir şekilde tecrit amacı taşımayan ve bu sonucu doğurmayacak biçimde düzenlenmiştir. Kişi burada okur, yazar, düşünür, uyur, dilediği zaman tek başına kalabilir. Bu tür uygulamada kişi, kendi özel yaşamını sürdürdüğü bu mekanda kalmak istemediği zaman, diğerleri ile ortak etkinliklerde bulunabileceği kapalı alanlara da sahiptir. Oda sistemini hücre ve koğuş sisteminden ayıran en önemli özellik de budur.

2. Yasal Dayanaklar

Terörle Mücadele Yasası ve Çıkar Amaçlı Suç Örgütleriyle Mücadele Yasası kapsamına giren tutuklu ve hükümlüler 'tehlikeli suçlu' kabul edilmektedir. Bu tutuklu ve hükümlülerin, devlet için tehlikeli, suç işleme eğilimleri yüksek, kamu güvenliğini bozmaya yönelik potansiyel tehdit unsuru, tutum ve davranışlarıyla cezaevi kural ve amaçlarına karşı çıkan kişiler olduğu ön kabulü ile 'tehlikeli suçlu' kategorisi içinde değerlendirilerek 'yüksek güvenlikli' cezaevlerinde hapsedilmeleri hedeflenmektedir. Bu iki yasada pek çok antidemokratik ve eşitlik ilkesine aykırı hükümlerin varlığının yanı sıra ağır bir infaz sisteminin öngörülmüş olması, devletin, hapis cezasını 'uslandırma' hedefi için yeterli bulmamasından kaynaklanıyor olsa gerektir. Tarihinde Eskişehir Cezaevi deneyimi yaşayan ülkemiz, 'tehlikeli suçluları' bekleyen gelecekten ciddi kaygı duymaktadır. F tipi cezaevlerinin yasal dayanağını oluşturan Terörle Mücadele Yasasının 16.maddesi şöyledir;

"Bu Kanun kapsamına giren suçlardan mahkum olanların cezaları, tek kişilik veya üç kişilik oda sistemine göre inşa edilen özel infaz kurumlarında infaz edilir. Bu kurumlarda açık görüş yaptırılmaz. Hükümlülerin birbirleriyle irtibatına ve diğer hükümlülerle haberleşmesine engel olunur. Bu kurumlarda cezasının en az üçte birini iyi halle geçiren hükümlülerden ... diğer kapalı infaz kurumuna nakledilebilirler. Bu kanun kapsamına giren suçlardan tutuklananlar da birinci fıkrada gösterilen şekilde inşa edilmiş tutukevlerinde muhafaza edilirler. İkinci fıkra hükümleri tutuklular hakkında da uygulanır."

Çıkar Amaçlı Suç Örgütleriyle Mücadele Yasasının 13. maddesi de "Bu Kanun kapsamına giren suçlardan tutuklananlar ile mahkum olanlar hakkında Terörle Mücadele Kanununun 16 ve 17.maddesi hükümleri uygulanır." düzenlemesiyle F tipi cezaevlerinin ikinci yasal dayanağını oluşturmaktadır.

Yetkililerin, Terörle Mücadele Yasasının 16.maddesinin değiştirileceğine dair beyanları da bu kaygıları gidermemektedir. Zira yapımı süren F tipi cezaevleri fikrini ve ruhunu bu Terörle Mücadele Yasasından almaktadır. Yasanın 16.maddesi değişse bile 'bir ve üç kişilik oda sistemine' dayalı infaz anlayışının değişmeyeceği anlaşılmaktadır.

3. TMY 16.Maddesinin Kaldırılma Olasılığı

Terörle Mücadele Yasasının 16.maddesi, tutuklu ve hükümlülerin birbirleriyle görüşmesini ve diğer hükümlülerle haberleşmesini yasaklamaktadır. Bu madde uyarınca tutuklu/hükümlülerin, günün bir bölümünü yatakhane dışında yararlı faaliyetlerle geçirme ve dolayısıyla iş yurdu spor salonu vb. ortak kullanım alanlarından yararlanma olanağı yoktur. 16.madde hükmünün kaldırılması veya uygulanmaması durumunda bile;

Kapatma birimleriyle koridoru birbirine bağlayan kapının gün boyu açılmayacağına,

Yemeklerin kapıdaki mazgaldan verileceği, gardiyanlar dahil insani ilişkilere izin verilmeyeceğine,

Başkaca insani iletişim kurulabilmenin olanağı olan kütüphaneden, spor salonundan yararlanma ve işlikte çalışma koşulları ile kullanım sürelerinin belirsiz olduğuna,

Dolayısıyla kapatma birimlerinde bulunanlar dışında hiç kimseyle sosyal -hatta görsel- hiçbir iletişim kurma olanağı olmadan günün 24 saati, haftanın yedi günü boyunca kilit altında tutulma olasılıklarının son derece yüksek olduğuna,

Tek kişilik birimlerin bazılarının müşahede birimi olması ve havalandırmaları bulunmaması nedeniyle tutuklu/hükümlülerin müşahedede kaldıkları sürece, hiçbir biçimde temiz hava alma şansları bulunmayacağına,

Tek kişilik diğer birimlerin 10 m² olduğu ve bu alan içine masa, yatak ve dolap konulduğunda tutuklu/hükümlülerin hareket olanağının kalmayacağı bir mekana kapatılacaklarına ilişkin kaygılar- giderilememektedir.

4. İzmir/ Kırıklar F Tipi Cezaevi Gözlemleri

Kırıklar F Tipi Cezaevi'nin İzmir, Manisa, Aydın, Muğla Baroları, İzmir Tabip Odası ve İzmir Mimarlar Odası temsilcileriyle birlikte incelenmesi sırasında Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdür Yardımcısı Yılmaz SAĞLAM tarafından verilen bilgiye göre; "F tipi cezaevleri 'tehlikeli mahkumlar' için yapılan 'yüksek güvenlikli' bir cezaevli modelidir. Yüksek güvenlikli cezaevleri, elektronik güvenlik sistemiyle donatılmıştır. Elektronik güvenlik sistemi, giriş çıkışların el biyometrisiyle kontrolünü, X-ray cihazını, gözetleme kameralarını, cezaevi çevresindeki sensörlü teli içermektedir. Ayrıca, ziyaretçi

prosedürü, ortak alanlardan yararlanma koşulları, odalara dağılma prosedürü, cezaevine kabul ve tahliye prosedürü, yönetim mastır planıyla belirlenecektir".

Yapılan incelemede kapatma birimlerinin, tutuklu ve hükümlüler için dinlenme, uyuma, geceleme birimi olarak değil, 24 saatlerinin tümünü geçirecekleri birer yaşama birimi olarak düzenlendiği görülmüştür. Tuvalet ve duş oda içindedir, ortak yemekhane yoktur, kapatma birimlerine ait havalandırma dışında ortak havalandırma ve ortak etkinlik alanı yoktur. Cezaevinin fiziki yapısı, tutuklu ve hükümlülerin personelle ilişkilerini en aza indirecek şekilde planlanmıştır.

Gerek Kırıklar F Tipi Cezaevi inşaatının gezilmesi ve gerekse yapılan açıklamalar, cezaevinin yapımında temel alınan kıstasın "güvenlik" olduğunu ortaya koymaktadır. İnceleme sırasında F tipi cezaevlerinin yüksek güvenlikli cezaevleri olduğunu belirten Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdür Yardımcısı SAĞLAM, bunu belirleyen unsurlardan birinin "yönetim planı" bir diğerinin de "güvenlik sistemi"olduğunu vurgulamıştır. Bir yönetim planının hazırlanmakta olduğu belirtilmesine karşın planın içeriği, infaz rejiminin ana hatları, dolayısıyla taslak kamuoyuna halen açıklanmamıştır. Bu nedenle, cezaevleri ile ilgili olan barolar ve tabip odalarının da tartışmaya katılarak önerilerini sunmaları şu ana kadar mümkün olamamıştır. Cezaevleri rejimleriyle doğrudan ilgili olan bu meslek odaları, şu anda 6 ilde yapılmakta olan F tipi cezaevi inşaatlarına götürülerek yüksek güvenlikli cezaevi rejiminin sadece "bina" ve "güvenlik" bölümü tanıtılmış olmaktadır.

5- İnfaz Politikalarına Güvensizlik

Yapılan cezaevi binalarının, uygulanacak yönetim modelinden bağımsız olacağı düşünülemez. Yüksek güvenlikli olarak yapılan bu cezaevlerinde, uygulanacak infaz rejiminde de "güvenlik" unsurunun ön plana çıkacağı kaygısı doğmaktadır. Bu kaygıyı pekiştiren dört temel nokta vardır;

Birinci nokta, belirlenmiş bir infaz politikasına uygun cezaevi yapılmasının yerine, yapılmakta olan cezaevlerine uygun bir infaz politikanın oluşturulmaya çalışılmasıdır.

İkinci nokta, siyasi iktidarın bu zamana kadar yürüttüğü infaz politikasıdır. Yılmaz SAĞLAM da, yapılan inceleme sırasında F tipi cezaevlerine ilişkin açıklamaların, kamuoyunda şüphe yaratmasının nedenini "infaz pratiklerine olan güvensizlik" olarak tanımlamıştır.

Bu güvensizlik duygusu sonucunda, Kırıklar Köyü yakınında yapılmakta ve şu anda sadece boş bir binadan ibaret olan cezaevi binası bir dinlenme tesisi olarak kullanılabileceği gibi, uygulanacak infaz politikası sonucunda bir zulüm merkezine de dönüşebilecektir.

Üçüncü kaygı nedeni, siyasi iktidarın bu güne kadarki infaz politikalarına güvensizliğe rağmen, yönetim planının hazırlanarak halen kamuoyunun tartışmasına ve katkılarına sunulmamış olmasıdır.

Diğer bir kaygı nedeni ise, "tehlikeli suçlu" kategorisinin belirlenmesi esasına dayanmaktadır.

Bu cezaevlerine konulacak kişiler, Terörle Mücadele Yasası ile Çıkar Amaçlı Suç Örgütleriyle Mücadele Yasaları uyarınca tutuklu olarak yargılananlar ya da hüküm giymiş kişiler olacaktır. Bu iki yasa hükmü ile "tehlikeli suçlu" kategorisinde yer alan kişilerin F tipi cezaevlerine konulacak olması bir arada değerlendirildiğinde, iki yasa kapsamına giren suçların sanıklarının otomatik olarak "tehlikeli suçlu" olarak değerlendirilecekleri görülmektedir.

Gazetede çıkan bir yazı nedeniyle hakkında Terörle Mücadele Yasası uyarınca yargılama yapılan bir kişi "tehlikeli suçlu" olarak nitelenirken, bir gasp ya da cinayet davası sanığı daha önce aynı suçtan birkaç kez hüküm giymiş olsa bile, yasal düzenlemeler gereği tehlikeli suçlu olarak nitelenmeyecektir.

Türkiye'de Son 20 Yıllık İnfaz Pratikleri başlığı altına irdelediğimiz üzere, bu süreç içinde değişen hükümetlere ve yöneticilere rağmen infaz politikaları değişmemiş, devletin güvenliği ve otoritesinin sürekli olarak tutuklu/hükümlülerin güvenliğinden önce geldiğine tanık olunmuştur. 20 yıldır izlenen bu politikaya duyulan güvensizlikle birlikte, F tipi cezaevlerine konulacak kişilerin sadece belirtilen iki yasa kapsamında ve bunların çok büyük bir çoğunluğunun da "devletin güvenliğine karşı" işlenmiş suçlardan yargılanan ve hüküm giyen kişiler olması dikkate alındığında F tipi cezaevlerinin yapımıyla korunması amaçlanan yararın "kamu düzeni" değil "devletin güvenliği" olduğu çarpıcı gerçeği ile bir kez daha karşılaşılmaktadır.

II. HUKUKA AYKIRILIKLAR

F tipi cezaevleri, yukarıda belirtildiği gibi, Terörle Mücadele ve Çıkar Amaçlı Suç Örgütleriyle Mücadele Yasaları hükümleri uyarınca "yasallık" niteliği taşımaktadır. Ancak bu yapılanmanın yasal bir zeminde olması hukuki zemini, yasallıkla aynı zamanda sağlayamamaktadır.

1. Yargılama Sürecindeki Adaletsizlikler

Tutuklu/hükümlülerin F tipi cezaevlerine konulmalarını gerektiren süreç hazırlık soruşturması aşamasından başla-

maktadır. F tipi cezaevine konulacak kişiye, daha hazırlık soruşturmasından başlanarak farklı bir usul uygulanmakta, yasayla arttırılmış cezalar verilmekte, arttırılmış cezaların çekilmesinde şartlı tahliye koşulları ağırlaştırılmaktadır. F tipi cezaevleri uygulamasına geçilmesiyle birlikte, bir de farklı bir cezaevi rejimine tabi tutulacaklardır.

"Yasa önünde eşitlik" ilkesinin açık birer ihlali olan ve F tipi cezaevlerine konacak tutuklu/hükümlüleri kapsayan yasal düzenlemeler şunlardır;

1.1. Kovuşturma ve Tutuklama
Terörle Mücadele ve Çıkar Amaçlı Suç Örgütleriyle Mücadele Yasaları uyarınca kovuşturmaya uğrayan kişiler, genel kovuşturma usullerini düzenleyen Ceza Muhakeme Usulü Yasası'ndan farklı bir kovuşturma usulünü getiren Devlet Güvenlik Mahkemelerinin Kuruluşu ve Yargılama Usullerini düzenleyen yasa hükümlerine tabi olacaklardır. Buna göre;

Devlet Güvenlik mahkemelerinin görev alanına giren suçlardan yakalanan kişiler tutuklama veya yakalama yerine en yakın mahkemeye gönderilmesi için gerekli süre hariç en geç 48 saat içinde; toplu olarak işlenen suçlarda 4 gün içinde yargıç önüne çıkarılır. Soruşturma bu süre içinde tamamlanamazsa savcının talebi ile bu süre 7 güne kadar uzatılabilir.

Anayasanın 120. maddesi uyarınca "Olağanüstü Hal" ilan edilen bölgelerde bu süreler 10 güne kadar uzatılabilecektir.

Gözaltına alınan kişiye susma hakkı hatırlatılmayacağı gibi CMUK düzenlemesinde belirtilen sanık hakları DGM kapsamındaki suçlarda geçerli olmadığı için bir müdafiye başvurma, şüpheden kurtulmak için somut delillerin toplanmasını talep etme, gözaltına alındığını ailesinden istediği kişiye haber verme hakları da hatırlatılmayacaktır.

DGM kapsamına giren fiiller için tutuklama koşulları CMUK'tan farklıdır. CMUK tutuklamayı 'en son başvurulacak yargılama önlemi' olarak tanımlarken, DGM kapsamındaki suçlar için tutuklama yelpazesi oldukça geniştir.

Tutuklanması talep edilen sanığın karardan önce dinleneceğine ve sorgusu sırasında vekaletname aranmaksızın müdafii yardımından yararlanacağına ilişkin CMUK hükmü DGM kapsamındaki suçlarda uygulanmaz.

Yakalanan kişi veya sanık için, müdafii seçebilecek durumda değilse, talebi halinde baro tarafından kendisine bir müdafii atanacağına dair CMUK'nun 138.maddesi, DGM yargılama usulüne dahil değildir. 18 yaşın altındaki sanıklar için öngörülen zorunlu müdafilik sistemi de DGM kapsamındaki suçlarda geçerli değildir. Hatta, 15 yaşını bitirmemiş olanlarla sağır veya dilsiz veya kendisini müdafaa edemeyecek durumda olanlar için dahi zorunlu müdafilik sistemi öngörülmemiş, bu durumda olanlara bir müdafi tayini mahkemenin taktirine bırakılmıştır.

DGM kapsamına siren suçların kovuşturulması sırasında müdafiinin, dosya içindeki belgeleri 'tahkikatın gayesine halel vermeyeceği anlaşılırsa' incelemesine izin verilir. Kamu davası açılıncaya kadar sanıkla müdafiin görüşmesinde hakim hazır bulunabilir.

1.2. Cezalandırma
Terörle Mücadele Yasası'nın 5.maddesi, terör suçu ve terör amacıyla işlenen suçlar hakkında, ilgili kanunlara göre tayin edilecek şahsi hürriyeti bağlayıcı cezaların ve para cezalarının yarı oranında arttırılacağını öngörmektedir.

Terörle Mücadele Yasasının 7.maddesi ile bu yasanın birinci maddesine giren örgütleri kuranlar için 5 yıldan 10 yıla kadar ağır hapis ve ağır para cezası; Çıkar Amaçlı Suç Örgütleriyle Mücadele Yasası ise çıkar amaçlı suç örgütü kuranlar için 3 yıldan 6 yıla kadar ağır hapis cezası öngörmektedir.

Terörle Mücadele Yasasının 13.madde gereğince, bu yasa kapsamına giren suçlardan dolayı verilen cezalar, para cezasına veya tedbirlerden birine çevrilemez, ertelenemez.

1.3. İnfaz

- Şartlı Tahliye;

Terörle Mücadele Yasasının 17.maddesi bu yasa ve Çıkar Amaçlı Suç Örgütleriyle Mücadele Yasasından mahkum olanların şartla tahliyesini, cezalarının ¾ oranının çekilmiş olması şartına bağlamıştır. Türk Ceza Kanununda belirtilen bir suçtan dolayı 10 yıl ceza alan bir kişinin şartlı tahliyeden yararlanmak için 3 yıl cezaevinde yatması yeterli olacakken, bu fiilin örgütsel amaçlı ya da çıkar amaçlı bir suç örgütüyle ilişkili olarak gerçekleştirildiğinin saptanması durumunda ise ceza otomatikman 15 yıla çıkacak ve şartlı tahliye koşullarından yararlanmak için 11 yıldan daha fazla bir süreyi cezaevinde geçirmek zorunda kalacaktır.

Adli mahkumlar iki defa firar etmiş olsalar, iki defa firara teşebbüs veya cezaevi idaresine karşı ayaklansalar dahi

cezaları kaç yıl olursa olsun -ölüm cezasına çarptırılıp da TBMM tarafından ölüm cezasının yerine getirilmemesine karar verilenler de dahil- bir şekilde şartla tahliyeden yararlanma hakları vardır. Terörle Mücadele Yasasından mahkum olanlar ise bir kez firar ya da bir kez firara teşebbüs ettiklerinde veya cezaevi idaresine karşı ayaklandıklarında veya hükümlerinin kesinleşme tarihinden sonra bu yasa kapsamına giren yeni bir suç işlediklerinde şartlı tahliye hakkından yararlanamayacaklardır.

Öte yandan, cezanın arttırılmasının yanında şartlı tahliye hükümlerinden yararlanma koşulları da ağırlaştıran bu tutuklu/hükümlüler, "tehlikeli suçlu" kategorisine konularak ayrıca özel bir infaz rejimine tabi olan cezaevlerine konulacaklardır.

Oysa ki Anayasa Mahkemesi'nin 31.3.1992 tarihli ve 92/25,29 sayılı kararında, aynı miktarda ceza alan hükümlülerden birinin, suçunun türü nedeniyle daha fazla ceza çekmesini eleştiren kararında da belirtildiği gibi; "cezanın infazı, işlenen suçun türüne bağlı olmaksızın, suçlunun topluma uyum sağlamasını ve topluma yeniden kazandırılmasını amaçlar.

Bu amacın gerçekleştirilebilmesi, işlenen suçun türüne bağlı kalmadan ayrı bir programın uygulanmasını gerektirir. ... Bu program, suça göre değil, suçlunun infaz süresince gösterdiği davranışlara ve gözlenen iyi durumuna göre düzenlenecektir. Bu da infazın, mahkumların işledikleri suça göre bir ayrıma gidilmeden, aynı esaslara ve belli bir programa göre yapılmasını ve sonuçlarının gözlenmesini gerektirir. Aynı miktar cezayı alan iki hükümlüden birinin, sırf suçunun türü nedeniyle daha uzun ceza çektikten sonra salıverilmesi, cezaların farklı çektirilmesi sonucunu doğurur ve bu iki mahkum arasında eşitsizliğe neden olur."

Terörle Mücadele Yasası'nın, terör suçlusu tanımını yaptığı 1.maddesine göre bu kişiler, hiçbir silahlı veya silahsız eyleme karışmamış olsalar da, herhangi bir örgütle ilişkileri olmasa da, sadece yazdıklar bir makale ya da yaptıkları bir açıklama nedeniyle "tehlikeli suçlu" olarak değerlendirilecekler ve F tipi bir cezaevinde kalmaya mahkum edileceklerdir.

- Açık Görüş ve Açık veya Yarı Açık Cezaevine Geçiş;

Terörle Mücadele Yasasının 16.maddesi, bu yasa kapsamına giren tutuklu/hükümlüler için açık görüş yasağı getirmektedir. Terörle Mücadele Yasasının 17.maddesi ile de bu yasa kapsamında mahkum olanların her ay için 6 gün olarak uygulanan infaz indiriminden yararlanamayacakları, açık ve yarı açık cezaevine geçemeyecekleri öngörülmektedir.

Ancak, Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğünün 6.1.2000 tarihli Genelgesi uyarınca, terör suçlularından sadece itirafçılar açık cezaevlerine gönderilebilecektir.

2- Tutukluluk ve Hükümlülük Statüleri

Ceza yasasının öngördüğü bir suçu işledikleri gerekçesiyle yakalanan ve bir "önlem" olarak tutuklanıp cezaevine konan kişiler, üzerilerine atılı suçu işledikleri bir yargı kararıyla sabit olana kadar masum sayılırlar. Yargılamanın devam etmesine dayanan tutukluluk ile bir mahkeme tarafından verilen hükmün kesinleşmesi sonucunda ortaya çıkan hükümlülük durumları, gerek ulusal ve gerekse uluslararası metinlerde iki farklı statü olarak belirtilmektedir. Tutukluluk ve hükümlülük durumlarının nedenini oluşturan 'masumiyet karinesi' ulusal ve uluslararası metinlerde temel bir ilke olarak yer almaktadır.

Birleşmiş Milletler Standart Kuralları'nın 84/2.maddesi; "hüküm giymemiş tutuklular, masum sayılırlar ve kendilerine böyle davranılır" düzenlemesini yapmaktadır. Ayrıca, tutuklular için "özel bir rejim" öngörülmektedir.

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin Tutuklulara Uygulanacak Asgari Kuralları da henüz yargılanmamış kişileri 'sanık' olarak nitelemektedir. Ayrıca, kişinin kendisine isnat edilen suç kanıtlanıncaya kadar masum sayılacağı kuralına da atıf yapılmaktadır. (m.84-85)

BM İnsan Hakları Komitesi, "sanıkların hükümlülerden ayrı bir yerde tutulmaları gerektiğini, bu ayrımın hüküm giymemiş kişilerin suçsuzluk karinesi hakkına sahip olduklarını vurgulamak için yapıldığını" belirtmektedir.

"Tutukluluk hali bir tedbir olarak başvurulan yöntemdir. Sanığın kaçmasını ve delilleri yok etmesini önlemek için uygulanır. Anayasanın 38.maddesi gereğince "suçluluğu hükmen sabit oluncaya kadar kimse suçlu sayılamaz".

Halbuki 16.maddenin birinci ve ikinci fıkrası, suçluluğu hükmen sabit olmuş hükümlülerin cezalarına ilişkin infaz kurallarıdır. Suçları sübut bulmamış tutukluları da hükümlülere ilişkin infaz kurallarına tabi tutmak Anayasanın 38.maddesinin yukarıda belirtilen fıkrasına açıkça aykırılık oluşturur".

3- Ortak Yaşam Alanlarından Yararlanma Koşulları

Ankara Barosu tarafından Sincan F Tipi Cezaevinde yapılan inceleme sonucunda belirtildiği üzere, açık futbol sahası ve kütüphanenin konumlanışı ile kantin dışındaki ortak alanların kullanımının, idarenin inisiyatifine bağlı olarak, sadece "iyi halli" tutuklulara açık olacağı anlaşılmaktadır.

İstanbul Barosu İnsan Hakları Merkezi ve Cezaevi Çalışma Grubu, Mimarlar Odası ve Elektrik Mühendisleri Odası, İstanbul Tabip Odası İnsan Hakları Komisyonu tarafından Kandıra F Tipi Cezaevinde yaptıkları inceleme sonucunda düzenledikleri raporda da aynı konuya değinilmiş, atölyelerin kullanımının, uygulanacak tretmana yanıt verilmesi koşuluna bağlandığı belirtilmiştir. Yani, atölyeleri kullanmak bir istisnadır ve bunun için iyi halli olmak, atölyeleri kullanmayı "hak etmek" gereklidir.

Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdür Yardımcısı Yılmaz SAĞLAM da bu düzenlemeyi "hak eden kişiler hak ettikleri kadar yararlanacak" biçiminde formüle etmektedir.

Sosyal ilişkilerin olmamasını esas aldığı görülen bu sistemde ve henüz hangi temele dayanacağı belli olmayan kurallara uymayanların ceza süreleri boyunca, yargılama sürecinde ve avukat görüşü dışında kendilerinden başka hiç kimseyi görmeme riskleri çok yüksektir. Kartal F Tipi Cezaevi pratiği de bu uygulamanın somut bir örneği, bir gerçeklik olarak karşımızda durmaktadır.

Oysa, ortak yaşam alanlarını temel bir hak olarak kabul etmek yerine, kullanımını "iyi hal" koşuluyla yönetimin inisiyatifine bırakmak özgürlükten yoksun bırakma cezasının bir kat daha ağırlaştırılması demektir.

Ancak, ortak kullanım alanları üzerine yapılan bu tartışmalar, tutuklu/hükümlülerin birbirleriyle görüşme haklarının olması durumunda mümkün iken Terörle Mücadele Yasası m.16/2 kesin bir hüküm getirmektedir. Maddenin; "bu kurumlarda açık görüş yaptırılmaz. Hükümlülerin birbiriyle irtibatına ve diğer hükümlülerle haberleşmelerine engel olunur." şeklindeki düzenlemesi ile ortak alan kullanımı sonucunda doğabilecek sosyal ilişkiler daha baştan önlenmiştir. Kartal F Tipi Cezaevindeki uygulama da bu yasal düzenlemenin bir sonucudur.

Terörle Mücadele Yasası m.16 hükmünün Anayasaya aykırılığının tartışıldığı karardaki karşı oy yazısında belirtildiği gibi; "Yasanın 16.maddesinin ikinci fıkrasındaki yasaklama, insancıl erekler ve amaçlarla, hukukun işleyiviyle, özellikle cezaların çektirilmesinde gözetilecek ilkelerle bağdaşmamakta, yeni ek bir ceza niteliği taşımaktadır. Bu da Ay.nın 38.maddesine aykırıdır. Sakıncalı durumları önlemek için devlet her tür önlemi alabilir ama insan onuruna uygun düzenleme ve olanakları kaldıramaz.

... Suç olduğu saptanıp belirlen eylem için öngörülen ceza uygulanınca, sanıklar, suçlar ve cezalar yönünden tüm ayrılıklar ortadan kalkar. Cezanın çektirilmesine başlanmakla eşitlik kuralı gereği sanıklar arasındaki ayrılıklar gözetilemez, hükümlünün devletçe topluma kazandırılması evresi başlar. Bu evrede, çoğunluk oyuyla verilen kararda kabul edildiği gibi önceki evreyle ilgili özellikler söz konusu yapılamaz.

... Suçun türü ne olursa olsun, duygusallığa kapılmadan toplum için olumsuz etkisi, kişisel yönden uyandırdığı kanı ne olursa olsun, ilgili kuralın Anayasa katında uygunluğu irdelenecektir. Herhangi bir suçtan yana olunmaz ki bu tür suçlardan yana olunsun. Hoşgörü, adaletin bir parçası olsa bile, bu ancak ceza belirleyen yargıca tanınan bir yetkidir ve yasal koşullarıyla sınırları vardır.

4- Haklar ve Özgürlükler

"Kişi özgürlüğü ve güvenliği" temel bir insan hakkı olarak asıldır; "herkes kişi güvenliği ve özgürlüğü hakkına sahiptir." (Ay.m.19, AİHS m.5, İHEB m.9) Bu hak, vazgeçilemez ve devredilemez temel haklardan biridir. Kişinin gözaltı, tutuklama gibi yollarla özgürlüğünden yoksun bırakılması ise bu kuralın istisnasını oluşturmaktadır.

Cezaevlerinde bulunan ve bir mahkeme kararıyla özgürlükleri kısıtlanan kişiler bakımından, haklarına ilişkin olumlu düzenlemelerin "hak etme" kıstasına bağlanmış olması, "hakların asıl, kısıtlamaların istisna" olması kuralını tersine çevirmektedir. Belli bir süre için verilmiş bir özgürlüğü bağlayıcı cezanın, verilen süreden önce sona ermesinin düzenlenmesi amacıyla belli koşullar konması mümkündür; bu durumda özgürlüğü kısıtlayıcı durum öngörülenden daha önce sonlanacaktır. Burada, yargı erkinin tayin etmiş olduğu yaptırımdan, zamanından önce vazgeçilmesi durumu vardır ve bu tasarruf, işlemin öznesinin lehine yapılmış olması nedeniyle bir tartışma doğurmamaktadır.

Buradaki tartışmanın özü, hükümlüler için belirlenen bazı koşulların yerine getirilmesi durumunda, hükümlü lehine sonuç doğuran "ayrıcalıklar"ın kullanılıp kullanılamaması ile kullanımı hiçbir koşula bağlanamayacak olan "hakların" kısıtlanıp kısıtlanamayacağı sorunudur. Zaten hak olarak belirlenmiş olan bir durumun kullanılmasının belli koşullara bağlanması, koşulların niteliğine göre aşağılayıcı, insanlık dışı ceza ya da davranış veya kötü muamele ve hatta işkence boyutuna kadar varabilecek bir hak ihlalini oluşturabilecektir.

Burada, öncelikle, yapılacak sınırlamanın kendisi doğrudan Ay.m.13 ile düzenlenen; "hak ve özgürlüklerde yapılacak sınırlamaların, öngörüldükleri amaç dışında kullanılamayacağı" kuralını ihlal etmiş olacaktır.

İkinci olarak, öngörülecek koşullar Ay.m.17 ve AİHS m.3'te belirtilen işkence yasağının ihlali olasılığının ya-

nında, belli suç tipleri için öngörülmüş olması nedeniyle doğrudan doğruya Ay.m.10 ve AİHS'nin 14.maddesinde düzenlenin "ayrımcılık yasağının" da ihlali anlamına gelecektir.

5- Kötü muamele
İnsan Hakları İzleme Komitesi (HRW), Kartal-Soğanlık F Tipi Cezaevi ile ilgili yaptığı incelemede, cezaevinde bulunanların yakınları ve bu cezaevinden tahliye olanlarla yaptığı görüşmeler sonucunda bir rapor hazırlamıştır. 'Kartal-Soğanlık F-Tipi Cezaevi ve Küçük Gruplar halinde tecrit uygulamaları' konulu bu raporu da Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'ne bir memorandum biçiminde göndermiştir. Bu raporda yer alan saptamalar şunlardır;

500 kişilik kapasitesi olan söz konusu cezaevinde 190 mahkumun tutulmakta olduğuna ve bunların ağır derecede tecrit koşulları altında bulunduğuna inanılmaktadır.

TEM yasasına göre tutuklananlar Kartal Cezaevine getirildiklerinde, önce iki hafta veya daha uzun bir süreyle tek kişilik hücrede, tamamen tecrit altında tutulmaktadırlar. Daha sonra altı kişilik grupların sığabileceği biçimde dizayn edilmiş bir hücreye nakledilmektedirler.

Hücreler geniş olmayıp, ranzalara, bir masaya, duşa ve tuvalete yer verecek boyuttadır. Hücreler gün ışığı görmemekle birlikte yaklaşık 16 m² çapında bir avluya açılan bir kapı bulunmaktadır. Avlu, yüksek duvarlarla çevrilidir. Tutuklu ve hükümlülerin günde kaç saatliğine bu avluya çıkarılabildikleri bilinmemektedir.

Hücrelerle koridoru birbirine bağlayan kapı, bütün gün boyunca kapalı tutulmaktadır.

Yemekler, mazgaldan ya da kapı altından verilmektedir.

Bazı hücrelerde televizyon ya da radyo bulundurulmasına izin verilmesine karşın, spor ya da alıştırma yapmak amaçlı donanımlar sağlanmamıştır ve bir kütüphane ya da kantinden yararlanma olanağı verilmemiştir. Bu nedenle, yaklaşık yarım saat süreli akraba ziyaretlerinin dışında, tutuklu ve hükümlüler, hücrelerin dışında hiç kimseyle sosyal- hatta görsel- hiçbir iletişim kurma olanağı olmadan günün 24 saati, haftanın yedi günü boyunca kilit altında tutulmaktadırlar.

Cezaevlerinin fotoğraflarından, dış cepheyi gören pencerelerin çok az sayıda olduğu doğrulanmaktadır.

Memorandumda bu durumun, "Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi R(82)17 tavsiye kararlarına tezat oluşturur biçimde, söz konusu ölçütlerden uzakta, ağır biçimde bir tecrit örneği olarak belirdiği ve bunun da acımasız, insanlık dışı ve aşağılayıcı muamele sayılabileceği" vurgulanmaktadır.

İnsan Hakları İzleme Komitesi (HRW), "Mahkumların diğer mahkumlarla hiçbir iletişiminin olmadığı ve dış dünyayla iletişimin sınırlı olduğu çok sıkı bir güvenlik sistemine dayalı bir cezaevine nakledilmeyi beklemekte olmalarının yanı sıra cezaevi yetkililerinin, tutuklulara kötü muamele uygulama riski de büyük oranda mevcut" olduğunu, "kötü muamele uygulamalarının, Türkiye'deki polis ve jandarma karakollarında yaygın" olduğunu, "ancak, karakollara kıyasla, cezaevlerinde söz konusu uygulamaların daha seyrek olarak rapor edildiğini, kuşkusuz buna katkıda bulunan bir etkenin de bir bakıma koğuş sisteminin doğasında varolan açıklık" olduğunu vurgulamaktadır. Ayrıca "dünya çapındaki deneyimlerine göre, kötü muamele ve işkence uygulamasının gizlilik ortamlarında gerçekleşmeye eğilimli olgular olduğu" belirtilmektedir. Bunun yanında İnsan Hakları İzleme Komitesi (HRW), Avrupa İşkenceyi Önleme Komitesi'nin 27 Şubat-3 Mart 1999 tarihleri arasında Türkiye'ye yaptıkları ziyaretle ilgili olarak hazırlanan rapora da değinmekte ve rapordaki "yüksek düzeyde güvenlik ortamının ortalama bir mahkumun durumuna kıyasla, daha yüksek oranda kötü muamele görme riskini getirdiği' yorumuna da dikkat çekmektedir.

Bu yön, Terörle Mücadele Yasası'nın pek çok maddesinin iptali için Sosyal Demokrat Halkçı Parti tarafından 1991 yılında yapılan başvuru sonucunda verilen Anayasa Mahkemesi kararının karşı oy yazısında da vurgulanmaktadır. "Devletin, varlığına karşı oluşan eylemleri cezalandırarak kendini koruması en tabii hakkıdır. Verilen cezanın infazında güdülen politika, hükümlünün topluma yeniden sağlıklı düşünceye kavuşturularak kazandırılması hedefini içermektedir. İnfaz, öç alma duygusunun tatmini biçimine dönüşmemelidir. Yalnızca ülke bütünlüğüne karşı değil, bununla beraber pek çok siyasi ya da sosyal tepki niteliğinde sayılabilecek eylemlerin de infazını kapsayan 3713 sayılı Yasanın 16.maddesinin üçüncü fıkrası, hücre hapsinin yıllarca sürmesine olanak tanımaktadır. Hücre hapsi, hükümlünün beden ve ruh sağlığını tehlikeye sokmayacak makul bir süre uygulanmak koşuluyla savunulabilir. Ne yazık ki belirtilen fıkra, Anayasanın 17.maddesinde belirtilen 'kimseye işkence ve eziyet yapılamaz. Kimse insan haysiyetiyle bağdaşmayan bir cezaya veya muameleye tabi tutulamaz' biçimindeki kurala aykırılık oluşturmaktadır."

6- Sağlık Sorunları
Mahkumların tecrit edilmesine ilişkin infaz modelinin ilk 'modern' örneğini oluşturan Philadelphia Eyaleti Walnut Cezaevi tamamlandığında, bu cezaevini görmek üzere

dünyanın dört bir yanından görmeye gelenler arasında Charles DICKENS da vardır. DICKENS, bu cezaevinin felsefesinin insanlar üzerindeki etkisinin "ölümcül" olacağını, burada yatanların çektiği manevi işkencenin, bedeni işkence olması durumunda bu kadar tahribat yapmayacağını yazmıştır. Philadelphia Cezaevinde, mahkumların ıslahı için onların manevi benliğini kontrol altına alma gibi bir felsefeye dayanan uygulamalar, akıl hastalıklarına, ölümlere yol açan ve iki yıl süren bir deneme-yanılma sonucunda hücrelerin kapılarının açılması ve toplu çalışma olanaklarının sağlanmasıyla son bulmuştur.

İnsan Hakları İzleme Komitesi (HRW) ve Türk Tabibleri Birliği'nin F tipi cezaevlerinin yaratacağı sağlık sorunlarına ilişkin saptamalarının iki yüzyıl önce, 1790 yılında yapılan Walnut Cezaevi'ndeki uygulamaların sonuçlarıyla ciddi benzerlikler taşıdığı görülmektedir.

6.1- İnsan Hakları İzleme Komitesi (HRW) Raporu:

Komite'nin, 24 Mayıs 2000 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Hükümetine gönderdiği, "Türkiye Cezaevlerinde Küçük Grup İzolasyonu: Önlenebilir Felaket" başlıklı ve F Tipi cezaevlerini konu alan memorandumda; küçük grup izolasyonu olarak tarif edilen sistemin, tutuklular ve hükümlüler üzerinde yaratacağı etkilerden bahsedilmektedir. Raporda belirtildiği üzere;

"Birçok cezaevi uzmanı, ağır düzeyde sosyal tecride dayalı bir cezaevi politikasının ruhsal ve bedensel sağlık açısından sakıncalı olduğu görüşündedir. Mahkumlar, bir dizi insani yaşam koşulları, diyaloglar, aktiviteler ve çevresel etmenlerin sağladığı beyinsel ve duyusal uyarımlardan yanıtlanırsa, bedensel ve ruhsal açıdan hasta hale gelebilirler. En ağır biçimde tek kişilik tecrit uygulamalarında etkide bulunan bir durum, mahkumların altı kişiye kadar yükselen küçük gruplarda da gözlenebilir."

Aynı raporda, Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'nun görüşü de aktarılmaktadır. "Uluslararası kriminoloji ve psikoloji literatürü tecrit uygulamasının, bedensel ve ruhsal sağlığı bozmaya başlı başına yeterli olduğunu göstermiştir. Bu konuda şu teşhisler kaydedilmiştir; kronik duyarsızlık, bitkinlik, duygusal istikrarsızlık, dikkatini toplama güçlüğü ve zihinsel yeteneklerin gerilemesi." sonucunu doğuracaktır.

Yine aynı raporda, ABD'nin California eyaletindeki Pelican Bay cezaevindeki mahkumların cezaevi görevlilerine karşı açtığı davada Dr.Stuart GRASIAN'ın mahkemeye verdiği ifadede şu görüş vurgulanmıştır: "Tek kişilik ya da küçük gruplar halinde tecrit uygulaması bir dizi örnekte, birçok ruh sağlığı uzmanınca kaydedilmiş bulunan özel bir sendrom biçiminde etkisini gösteren ağır bir psikiyatrik hasara yol açabilir"

6.2-Türk Tabipler Birliği Merkez Konseyi Raporu:
Türk Tabipler Birliği (TTB), Kocaeli 1 No'lu F tipi Cezaevinde bazı kurumlarla birlikte yaptığı inceleme sonucu şu saptamaları yapmıştır :

'F tipi cezaevlerinin fiziksel mekan olarak tüm detayları kişileri izole etme/tecrit etme amacıyla düzenlendiği tespit edilmiştir. Yetkililerce istendiği zaman tutuklu/hükümlü tarafından 'ikinci bir gözün bile görülemeyeceği' bir mimari yapı söz konusudur. Fiziksel ve sosyal izolasyon ortamlarının tıbbi sonuçlarına ilişkin olarak yapılmış çok sayıda bilimsel çalışma, bu ortamların, kişide fiziksel, ruhsal ve sosyal açıdan onarılamaz yıkımlara yol açtığını ortaya koymuştur.' TTB, F tipi cezaevlerinde uygulanacak izolasyonun tıbbi sonuçlarını, 'görme alanında daralma, işitme duygusunda azalma, sinirsel tipte sağırlık.çınlama, tümör büyüme hızının artışı, viral enfeksiyonların yarattığı tahribatta artış, amenore sendromları, kıllanma, erken menopoz, algı ve duyu bozuklukları' olarak açıklamaktadır.

III- KOĞUŞ SİSTEMİNİN YARATTIĞI ZAAFİYETLERİ ÖNLEMENİN YOLU F TİPİ CEZAEVİ MİDİR?

1- Cezaevlerinin Kapasitesinin Aşılmış Olması

Adalet Bakanlığı yetkilileri, yasal düzenlemelerin yanı sıra koğuş sisteminin olumsuzluklarını, cezaevlerindeki nüfusun kalabalıklığını F tipi cezaevlerinin yapılmasının gerekçesi olarak göstermektedirler.

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, kalabalık cezaevleri sorununu ele almış 30 Eylül 1999 tarihinde, "Kalabalık Cezaevleri ve Cezaevi Nüfusunda Enflasyon" başlıklı tavsiye kararını kabul etmiştir.

Bu tavsiye kararında 'iyi bir cezaevi yönetiminin', "bir bütün olarak suç durumuna, suçun önlenmesindeki önceliklere, yasalarda yer alan cezaların sınıflandırılmasına, konulan cezaların ağırlığına, toplumsal kısıtlamaların ve önlemlerin uygulanma sıklıklarına, yargılama öncesi tutukluluğun uygulanmasına, ceza adaletini sağlayan kurumların etkililiği ve yeterliliğine bağlı olduğu" vurgulanmaktadır. Ayrıca;

Özgürlükten yoksun bırakmanın en son başvurulacak yaptırım ya da önlem olduğu, bu nedenle de başkaca bir yaptırım ya da önlemin, suçun ağırlığına hiçbir biçimde uygun düşmemesi durumunda uygulanması gerektiği,

Cezaevlerini genişletmenin, sorunu çözmediği için istisnai bir önlem olduğu,

Toplumsal yaptırımlar ve önlemlere ilişkin (yüksek yoğunluklu gözetim, toplum yararına ücretsiz olarak çalışma, seyahat özgürlüğünün kısıtlanması gibi) uygun düzenlemelerin, mümkün olduğunca suçun ağırlığına uygun biçimde düzenlenmesi,

Üye devletlerin, belli tipte fiillerin suç olmaktan çıkarılmasının ya da yeniden sınıflandırılmalarının olanaklarını düşünerek, bu fiillere özgürlüğü bağlayıcı ceza öngörülmemesi,

Kalabalık ve nüfus enflasyonu olan cezaevlerine karşı uygun bir strateji oluşturmak için özellikle uzun hapis cezasını gerektiren suç tipleri, suç kontrolüne ilişkin öncelikler, kamuoyunun tavrı ve varolan cezalandırma pratikleri gibi, bunda katkısı olan temel faktörlerin ayrıntılı bir analizinin ortaya çıkarılması, temel ilke olarak kabul edilmektedir.

Bu tavsiye kararlarından da anlaşıldığı gibi mevcut sistemin zafiyetlerini ve cezaevlerindeki kalabalık nüfusun doğurduğu olumsuz sonuçları gidermenin yolu yeni cezaevleri yapmak, yeni cezaevi uygulamaları geliştirmek değildir. Yeni bir ceza ve infazı politikası geliştirilmediği sürece cezaevlerinin bu günkü durumundan kurtarılması mümkün değildir. Yükselen af taleplerini dikkate alarak genel ya da kısmi bir af çıkarılması durumunda dahi bu geçici bir çözüm olacağından, cezalandırma politikası ile birlikte suçu ortaya çıkaran sosyal, politik ve ekonomik etkenlerin de gözden geçirilmesi gerekecektir.

2- Güvenlik

2.1. Cezaevinin Güvenliği

Adalet Bakanlığı yetkilileri, cezaevlerinde kalabalık nüfus probleminin koğuş sisteminde bir güvenlik sorunu olarak ortaya çıkmakta olduğundan, örgütlerin bu mekanları bir örgütlenme merkezi olarak kullandıklarından yakınmakta ve bu sorunu çözmenin yöntemi olarak "yüksek güvenlikli" cezaevi modelini sunmaktadırlar.

F tipi cezaevlerinin yapımı henüz tamamlanmamış ve bir sistem olarak uygulanmasına henüz geçilmemiş olunsa da Kartal F Tipi Cezaevi, yüksek güvenlikli cezaevi örneği olarak irdelenmeye değer durumdadır.

500 kişi kapasiteli bu "yüksek güvenlikli" cezaevinde, Terörle Mücadele ve Çıkar Amaçlı Suç Örgütleriyle Mücadele Yasaları uyarınca şu anda 190 kişi barınmaktadır. Bu cezaevi sakinlerinden olan bir mafya lideri cep telefonu, televizyonu ile lüks içinde yaşarken, İBDA-C örgütü lideri intihara teşebbüs etmiştir. Mavi Çarşı sanıkları aynı cezaevinde tecrit halinde yaşamaktayken, bu mafya lideri avukatıyla görüşmesini müdür odalarında yapmaktadır. Bu nedenle hücre tipi cezaevlerinin mafya üyeleri için lüks içinde yaşanacak, rahat bir ortam olduğu ileri sürülmektedir.

Kartal Cezaevi'nde bulunan mafya liderlerinden birisi, cezaevinde bulunan silahların ve cep telefonunun idareye teslim edilmesi için Jandarma Komutanı ve Cezaevi Müdürü ile müdür odasında bir görüşme yapabilmektedir. Görüşme sırasında, silahları teslim etmesinin koşulu olarak cep telefonunun kendisinde kalmasını da isteme olanağına sahip olduğu basına yansımıştır.

Yine aynı mafya liderinin, Fransız Konsolosluğu'ndaki bir görevliyi öldürme emri verdiği; bunun yakalanan zanlılar tarafından ifade edildiği de basına yansıyan haberlerdendir.

İnsan Hakları İzleme Komitesi'nin (HRW), Kartal F Tipi Cezaevi'ne ilişkin saptamalarından yola çıkarak, cezaevinde kalan bir kısım tutuklunun ağır tecrit koşullarında yaşarken bir diğer kısmının her türlü olanağa ulaşabiliyor olması çifte standardının yanında siyasi tutuklu/hükümlülerin muhatap olduğu olaylar ile adli tutuklu/hükümlülerin karıştığı olaylara müdahalenin biçimindeki çifte standart, cezaevlerindeki güvenlik probleminin koğuş veya başkaca bir yerleşim biçiminden kaynaklanmadığını göstermektedir.

Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğünde hakimlik yapan Mustafa YÜCEL'in de belirttiği gibi, "çarpık olduğu kadar şizofren cezaevi yönetim biçimi değişmediği sürece ne türden cezaevi mimarisi uygulanırsa uygulansın, cezaevlerindeki olayların asgariye indirilmesi mümkün olmayacaktır." Dolayısıyla, yüksek güvenlikli cezaevlerinde hedefin, güvenli bir yönetim anlayışı yerine 'cezaevi güvenliği' olduğu sürece güvenlikten söz etmek mümkün değildir.

2. 2- Tutuklu ve Hükümlülerin Güvenliği

Cezaevlerinde, güvenlik anlayışını cezaevinin güvenliği ile sınırlı tutarak daraltmak, burada bulunan tutuklu/hükümlülerin can güvenliklerini tehdit eder bir uygulamaya dönüşmüştür.

Ulucanlar Cezaevi'nde, 10 hükümlünün ölümüyle sonuçlanan operasyon sonrasında bu cezaevinde inceleme yapan Türkiye Büyük Millet Meclisi İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu; "olayların altında 'devlet otoritesinin tesis edilmesi' amacı vardır" saptamasını yapmaktadır.

Operasyon sonrasında Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü, Komisyon'a 19 sayfalık bir bilgi notu göndermiştir. Bu bilgi notunun ilk üç sayfası, çoğu ölenler ve yaralananların isim ve yakalanan malzeme ile ilgilidir ve bunun dışında kalan 16 sayfa boyunca F tipi cezaevlerinin gerekliliğini anlatmıştır. "Halbuki can güvenliğinden devletin sorumlu olduğu 10 kişi ölmüştür."

Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürü Ali Suat ERTOSUN, içeriye idari ya da jandarma gücüyle girildiğinde, devletle anlaşmazlıkları olduğu için terör suçlularının devlete karşı çıkarken mafya suçlularının karşı çıkmadıklarını belirtmektedir.

Ancak TBMM İnsan Haklarını İzleme Komisyonu, Ulucanlar Cezaevi'nde yapılan ve 10 hükümlünün ölümüyle sonuçlanan operasyonla ilgili kamu görevlilerinin beyanlarını ve kullanılan şiddetin dozunu ciddi biçimde sorgularken, Bayrampaşa Cezaevi'nde 20 Eylül 1999 tarihinde meydana gelen ve 7 kişinin ölümü ile sonuçlanan olaylara da dikkat çekmektedir. Olayda bir tutuklu koğuşundan çıkarak, 10 civarında kapalı şebeke kapısından geçmiş, cezaevi müdürünün odasında yemek yiyen ve hasmı olan bir başka tutukluyu öldürmüştür. Sonra ölen ve öldürülen kişilerin adamları yine cezaevinin bir başka bölümünde karşı karşıya gelerek çatışmışlar, bu çatışma sonucunda 6 kişi ölmüştür. Jandarma, olaylara, bütün bunlar olduktan sonra el koymuş ve cezaevinde sükunet sağlanmıştır.

Yine, 2 Kasım 2000 tarihinde Uşak Cezaevi'nde yaşanan ve 5 kişinin öldürülmesiyle sonuçlanan olaylarla ilgili olarak jandarma bir "operasyon" düzenlememiş, bu olayların failleriyle pazarlık yapılması yoluna gidilmiştir.

Kartal Özel Tip Cezaevi'nde yaşanan bir olay da cezaevi güvenliği öne çıkarılırken kişi güvenliğinin ne denli korumasız olduğunu bir kez daha ortaya koymaktadır. Basına yansıyan bu olaya göre; görevli iki infaz koruma memuru, travesti bir tutukluya tecavüz etmiştir. Yetkililerce yapılan araştırma sonucunda tecavüz eyleminin müşahede odası ile tutuklunun koğuşunda gerçekleştiği saptanmıştır. Cumhuriyet Savcılığı olayla ilgili soruşturma başlatmıştır.

2.3- Tehlikeli Suçlu

Demokratik ülkelerde 'tehlikeli mahkum' statüsü objektif kriterlere göre saptanır. Tehlikeli suçlu kategorisine giren tutuklu/hükümlü sayısı, toplam içinde oldukça küçük bir oran oluşturur, oluşturması da gerekir. Oysa ki Ülkemizde siyasi iktidarın "tehlikeli suçlu" saydığı tutuklu ve hükümlü sayısı 72 bin olan genel toplamda içinde 11 bin, yani %18 gibi bir oranı oluşturmaktadır.

Veriler, Amerika Cezaevlerindeki tutuklu/hükümlü sayısının 2 milyonu aştığını ortaya koymaktadır. ABD'de özellikle ölüm cezası mahkumları ve tehlikeli sayılan mahkumların kapatıldığı özel cezaevleri kısaca "supermax" olarak adlandırılmaktadır. Bu tür cezaevlerinde kalan mahkum sayısının 1997 yılında 13.000, yani %6 olduğu düşünüldüğünde ülkemizdeki sistemin 'tehlikeli suçlu' kavramına bakışındaki çarpıklığı bir kez daha ortaya çıkmaktadır.

Sorun, belli suçları işleyenlerin tamamının siyasi irade tarafından 'tehlikeli suçlu' kabul edilmesiyle başlamaktadır. Yasa koyucunun gözünde tehlikeli suçlu olanlar pek doğaldır ki soruşturmayı yapan polisin gözünde de, yargılamayı yapan yargıcın gözünde de cezayı infaz eden infaz memurunun gözünde 'tehlikeli suçlu' olacaklardır.

Oysa ki öğretide ve uygulamada tehlikeli hükümlüyü kurumsal yönden belirleyebilmek çeşitli ölçülere yer verilmektedir. Bunlar; cezaevi yaşamına uyum gösteremeyenler, firar riski bulunanlar, personele ve/veya hükümlülere karşı saldırganca davranış riski gösterenler ve özel cezaevi kliniklerine konması gereken tam akıl hastası olmasa bile zafiyeti nedeniyle tehlikeli olabilecekler olarak nitelendirilmektedir.

2.4- Tehlikeli Suçlu Grubuna Uygulanacak Standartlar

Tehlikeli suçlular için planlanacak rejimde genel olarak temel alınması gereken temel ilkeler şunlardır;

Personel ile mahpuslar arasında var olan çatışma/düşmanlığın azaltılması,

Mahpusların müstakilce davranabilmesine imkan verilmesi,

Hiddet, düşmanlık ve hayal kırıklığı duygularının ifade edilmesi ve ihtilafların çözülmesine elverişli bir platform sağlamak.

Ayrıca Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, tehlikeli tutuklulara uygulanacak davranışlara ilişkin tavsiyelerde bulunmaktadır. R(82) 17 nolu tavsiye kararında;

tehlikeli tutuklulara mümkün olduğunca, diğer tutuklulara uygulanan cezaevi kurallarının uygulanması,

güvenlik önlemlerinin, sadece kesinlikle gerekli olduğu noktada uygulanması,

güvenlik önlemlerinin, insan onuruna ve haklarına uygun biçimde uygulanması,

güvenlik önlemlerinde, değişen gereksinimler ve farklı tehlikelilik düzeylerinin göz önüne alındığının güvencesinin verilmesi,

takviye edilmiş güvenlik önlemlerinin olası ters etkilerinin, mümkün olduğunca azaltılması önerilmekte, disiplini sağlamaya yönelik yaptırımların da sınırları çizilmektedir.

3. Avrupa İşkenceyi Önleme Komitesi Raporları

3.1. F Tipi Cezaevleri Gerçekten Avrupa İşkenceyi Önleme Komitesi'nin Önerisi midir?

Adalet Bakanlığı yetkilileri, F tipi cezaevlerinin, Türkiye ziyaretleri sırasında cezaevlerini de inceleyen Avrupa Konseyi İşkenceyi Önleme Komitesi'nin 19-23 Ağustos 1996 tarihinde yaptığı ziyaret sonrasında düzenlediği 11 Mart 1997 tarihli raporunda yaptığı uyarı ve önerilere dayandığını ileri sürmektedir. Bakanlık yetkililerinin, İzmir Barosu'na göndermiş olduğu 12.02.1999 tarihli bilgilendirme yazısına göre 11 Mayıs 1997 tarihli raporda;

"tutuklu ve hükümlülerin gruplara ayrılmasına imkan sağlanması, mahkumların yatacakları bireysel oda ve koğuşların makul bir genişlikte olması, ışıklandırma. Isınma, sağlık, hijyen, beslenme, ibadet ve yıkanma gibi gereksinmelerini karşılayabilecek tesislere sahip olması, oda veya koğuş pencerelerinin temiz hava girişini sağlayacak şekilde, normal büyüklükte ve mahkumların güneş ışığında okumasını ve solumasını sağlayacak nitelikte olması, her mahkuma içme suyu sağlanması, kurumda bir revir olması, mahkum çocukları için bir kreş bulunması, karanlık hücreler yapılmaması, mahkumların ziyaretçi kabul edebilmesi ve haberleşebilmesi, açık havaya çıkabilmesi, eğitim ve çalışma alanlarının yaratılması, bedensel spor yapılabilmesi, dilekçe ve şikayet hakkının kullanılmasını sağlayacak nitelikte ve fiziki yapıda olması" gerektiği belirtilmektedir.

Fakat ne var ki;
11 Mayıs 1997 tarihli rapor, Komite tarafından kamuoyuna açıklanamamıştır.

İşkenceyi Önleme Komitesi'nin raporlarının kamuoyuna açıklanabilmesi için hükümetlerin Komiteye açıklama yetkisi vermesi gereklidir fakat Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, F tipi cezaevleri için olumlu argüman olarak kullandığı bu raporun açıklanması yetkisini vermemektedir.

Yetki verilmemesine rağmen, İzmir Barosu'nun bir talebine ilişkin Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürü A.Suat ERTOSUN imzasıyla gönderilen 2 Aralık 1999 tarihli yanıt, İşkenceyi Önleme Komitesi'nin 19-23 Ağustos 1996 tarihli ziyaretinin ilişkin 11 Mart 1997 tarihli raporuna dayanmaktadır.

Kamuoyuna açıklanmasına izin verilmeyen bu raporun, İzmir Barosuna gönderilen bir yazıda ve ayrıca kamuoyu açıklamalarında kullanılmakta olması kuşkuyla karşılanmış, özellikle, olumlu görüşler içerdiği düşüncesiyle, resmi açıklamalara dayanak yapılan bu raporun yayınlanması için Komite'ye neden yetki verilmediği konusunda soru işaretleri oluşmuştur.

İzmir Barosu, gerek yönetsel işlemlerdeki şeffaflığın sağlanması ve gerekse Komite raporunun, kamuoyuna açıklanmaksızın bir dayanak olarak kullanılıyor olmasının üzerindeki kuşkuların giderilmesi için, yayınlanmak üzere Komite'ye bir an önce yetki verilmesi gerektiği görüşüyle Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü'ne bir yazı göndermiştir.

3 Ekim 2000 tarihli bu yazıya 30.10.2000 tarihinde Ali Suat ERTOSUN imzasıyla verilen yanıtta;

Yetki verme konusundaki inisiyatifin Adalet Bakanlığı Cezaevleri Genel Müdürlüğünde olmadığı; yetkililer tarafından kullanılan bilgilerin ise kamuoyuna açıklanmış bir başka raporda (15-17 Ekim tarihinde yapılan ziyarete ilişkin rapor), ilgili rapora atıf yapılmış olması nedeniyle kullanıldığı için bu atfın Genel Müdürlükçe kullanılmasında herhangi bir sakınca olmadığı bildirilmiştir.

3.2. Avrupa İşkenceyi Önleme Komitesi'nin Saptamaları

İşkenceyi Önleme Komitesi, Türkiye'ye 1990 yılından bu yana ziyaretler düzenlemektedir. Komite, çeşitli tarihlerde ve işkence ile ilgili farklı birimleri ele aldığı raporların yanı sıra, 23 Şubat 1999 tarihli raporunda F tipi cezaevlerini de işlemektedir. 1997 yılı Kasım ayında yapılan görüşmeleri ve izlenimleri içeren bu rapor, Komite'nin doğrudan edindiği 7 yıllık bir bilgi ve deneyim birikiminin üzerine hazırlanmıştır ve "küçük yerleşim birimleri" uygulamasının infaz sistemi içinde yer almasının yaratacağı kaygıları dile getirmektedirler.

Avrupa Konseyi İşkenceyi Önleme Komitesi, Siyasi iktidarın, kamuoyunun bilgilenme şansı olmadığı halde referans gösterdiği 11 Mayıs 1997 tarihli rapordan sonra, 23 Şubat 1999 tarihinde düzenlemiş olduğu rapor ile konuya bir kez daha değinmektedir.

Ortak Etkinlik Programı;

1997 yılında yapılan ziyaretten sonra, hükümet yetkilileri tarafından Türkiye'de bulunan bazı cezaevlerindeki yatakhanelerin "küçük yaşam birimleri" haline getirileceği bilgilendirmesi yapılmış ve Komite, 1996 yılındaki raporunda da belirttiği gibi böyle bir düzenlemeye karşı olmayacağını tekrarlamıştır. Ancak 23 Şubat 1999 tarihli raporda Komite, "Türkiye'de mahkumların, hücrelerinin dışındaki günlük yaşantılarının makul bir bölümünü anlamlı etkinliklerle uğraşarak geçirebilmelerine olanak veren bazı düzenlemeler yoluyla desteklenmesi şarttır. Aslında, mahkumlar için düzenlenmiş bir etkinlik programının neredeyse yok sayılabileceği günümüz mevcut ortamının etkileri, daha dar çaptaki yaşamsal ortamlarda daha da derin biçimde hissedilecektir." saptaması yaparak "Mahkumlar için düzenlenen etkinlikler programında gözle görülür bir ilerleme mevcut değilken, daha küçük çaptaki yaşamsal ortamları gündeme getirmenin kesinlikle çözeceğinden daha fazla sorunlara yol açacağını" vurgulamıştır.

Tehlikeli Tutuklu Sınıflaması;

Komite ayrıca, yetkililerce, "tehlikeli tutuklular" için iki yeni cezaevi yapılacağının bilgisinin verilmesi üzerine, her ülkede belli sayıda bu tür cezaevlerinin olduğunu ve tutukluluğun özel durumunun gerektirdiği kişilerin bu cezaevlerine konulabildiğini belirtmiştir. Bu grupta yer alan tutukluların genel cezaevi nüfusunun çok küçük bir oranını oluşturacağı (ya da, sınıflandırma sisteminin tatmin edici bir biçimde yürüyor olması durumunda en azından oluşturması gerektiği) saptaması yapılmıştır. Ancak Komite, bu uygulamaya tabi tutulacak grup için, diğer tutuklulardan daha fazla insanlık dışı muameleye maruz kalacaklarına ilişkin ciddi biçimde kaygı duyduklarını belirtmiştir.

İnfaz Rejiminin Belirsizliği ;

Bu nedenle de Komite, yetkililerden, belirtilen iki yeni cezaevine konulacak olan tutukluların tipleri, kurumların yapılması düşünülen yerler ve kapasiteleri, tutukluluk durumunun maddi koşulları ile aktiviteler programını da içeren bir dizi konuda ayrıntılı bilgi almak istediklerini bildirmiş ise de Türkiye Cumhuriyeti Devleti, kamuoyuna açık olarak verdiği yanıtta bu sorulara hiç değinmemiştir.

3.3. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, İşkenceyi Önleme Komitesinin Tüm Önerilerini Dikkate Almakta Mıdır?

Önceki bölümlerde belirttiğimiz gibi, Hükümet, F tipi cezaevlerinin yapımını İşkenceyi Önleme Komitesi'nin 11 Mayıs 1997 tarihli, kamuoyuna açıklanmayan raporuna dayandırmaktadır. Hükümet yetkilileri, içeriğini bilemediğimiz bu rapordan alıntılar yapmakta ve F tipi cezaevlerinin yapımı için argümanlar oluşturmaktadır.

Ancak İşkenceyi Önleme Komitesi'nin düzenlemiş olduğu 23 Şubat 1999 tarihli rapordaki saptamalar sonucunda hükümetin dayanmakta olduğu argümanlar tartışılır ve tutarsız bir hale gelmektedir. 23 Şubat 1999 tarihli raporda belirtildiği üzere Komite, F tipi cezaevlerine ilişkin Türkiye Cumhuriyeti Hükümetine bir dizi soru yöneltmiş olmasına rağmen bu sorular yanıtsız kalmıştır

23 Şubat 1999 tarihli raporda sadece Terörle Mücadele Yasası uyarınca tutuklu/hükümlü bulunanlar değil, diğer tutuklu/hükümlülere yönelik de iyileştirme önerileri ile birlikte, kötü muamele uygulamalarının sona ermesi için düzenlemeler de önerilmektedir. Ancak, aşağıda kısaca değinilen önerilere ilişkin olarak atılan yeni bir adım kamuoyuna yansımış değildir.

1996 yılı Ağustos ayında yapılan ziyaret vurgulanarak Terörle Mücadele Yasası uyarınca cezaevinde bulunan kişilerin açık görüş haklarının halen düzenlenmemiş olduğu belirtilmektedir.

Bu yasa kapsamı dışında kalan kişilerin ayda bir olan açık görüş periyotlarının da daha sıklaştırılması ve görüş mahalli koşullarının iyileştirilmesi önerilmektedir Hükümet verdiği yanıtta, bu düzenlemenin yasayla yapılmış olduğunu açıklamasına rağmen Komite önerisinde ısrarcıdır.

Disiplin cezası olarak hücre cezası uygulaması ile ilgili olarak hücrelerin fiziksel koşullarından duyulan kaygı dile getirilmiş ve cezanın çektirilmesi sırasında, her gün, açık havada egzersiz yaptırılmasının güvence altına alınması konusunda yapılan düzenlemelerden bilgi almak istediğini belirtmiştir.

Cezaevinde bulunan kişiler, yapılan görüşmelerde genellikle cezaevi dışına nakiller sırasında ve jandarma tarafından yapılan müdahalelerle karşılaştıkları belirtmişlerdir. Bu gibi durumlarda çağdaş yöntemlerin kullanılması ve verilecek talimatların, can kayıplarını ve kötü muameleyi önleyici nitelikte olması gerektiği belirtilmiştir.

Bir önlem mekanizması olarak Komite, kaçınılmaz bir müdahale durumunda, hem jandarma ve hem de cezaevinden bağımsız bir yetkili tarafından gözlem yapılmasını ve rapor hazırlanmasını önermektedir.

· Cezaevlerinde 1997 yılında meydana gelen cezaevi personeli tarafından uygulanan çok sayıda kötü muamele iddiası bulunduğunu saptayarak bunların önüne geçilmesi

için, iddiaların ciddi biçimde soruşturularak, gerektiğinde uygun yaptırımların uygulanması önerilmiştir.

Kötü muamele olayları ile ilgili olarak Komite, 1997 yılında ceza ve ıslahevleri personeline karşı yapılan şikayetler ile bu şikayetlerden sonra ceza ve ıslahevleri personeline verilen disipliner ve/veya cezai yaptırımların neler olduğunu sormuştur.

Komite ayrıca, jandarmanın nakiller sırasında kötü muamele uygulamasının önlenmesine ilişkin atılan somut adımlar konusunda da bilgi istemiştir.

4. Cezaevi Standartlarına İlişkin Düzenlemeler

Ayrımcılık Yasağı;

Hükümet yetkilileri her ne kadar F tipi cezaevlerinin BM standartlarına uygun olarak inşa edildiğini ve bu standartlara uygun bir infaz rejimi öngörüldüğünü iddia etmekte ise de; F tipi cezaevlerinde kalacak tutukluların suça bağlı tasnifi iç hukuk ve uluslararası sözleşmelerdeki "ayrımcılık yasağını" ihlal etmektedir.

Cezaevlerinde standart uygulamaların geliştirilmesi için hazırlanan ve cezaevi nüfusunu doğrudan ilgilendiren BM Tutuklulara Uygulanacak Asgari Standart Kuralların 6/a maddesi şöyledir; "ırk, renk, cinsiyet, dil, din, politik ya da diğer görüşler, ulusal ya da toplumsal köken, mülkiyet, doğum ya da diğer statüler bakımından herhangi bir ayrım gözetilmeyecektir " Benzer hükümler ilgili tüm uluslararası metinlerde de yer almaktadır.

Özel Kategoriler;

Gerek Birleşmiş Milletler standartları gerekse Avrupa standartları 'özel kategoriler' için yönlendirici ilkeler de saptamıştır.

Cezaevi sistemi, haklı gerekçelere dayanan bir sınırlama ya da disiplinin korunması gibi özel durumlar dışında, cezaevinde bulunmaktan doğan sıkıntıyı daha da arttırmamalıdır. (BM Standartları m.57)

Kurum rejimi, tutukluların sorumluluğunu ya da insan olarak onurlarına bağlı saygınlığını azaltıcı cezaevi yaşamıyla özgür yaşam arasındaki ayrımı en aza indirmeye çalışmalıdır. (BM Standartları m.60/1)

Tutuklulara, onları toplumdan dışlayacak biçimde değil, toplum içinde yer almaya devam edecekleri biçimde davranılır. (BM Standartları m.61)
Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin yorumunda resmi rehberlik sunan, BM İnsan Hakları Komitesi'nin, bildirgenin 10.maddesine ilişkin dar genel yorumunda; "10.maddenin 1.fıkrası taraf devletlere, özgürlüğünden yoksun bırakılan kişiler gibi özellikle durumlarından dolayı zarar görebilecek kişilere olumlu yükümlülük yüklemektedir... Özgürlüğünden yoksun bırakılan kişiler, Sözleşmede yer alan bütün haklara kapalı bir mekanda bulunmaktan kaynaklanan kaçınılmaz sınırlamalar dışında sahip olmalıdır. Özürlüğünden yoksun bırakılmış bütün kişilere insanca ve insan onuruna yakışır biçimde davranılması temel ve evrensel bir kuraldır. Sonuç olarak, bu kuralın asgari olarak uygulanması taraf devletlerin kullanılabilir kaynakları olması koşuluna bağlanamaz" denilmektedir.

Kalacak Yer;
Birleşmiş Milletler Standart Kuralları, tutuklu ve hükümlüler için 'oda'yı hak olarak kabul etmektedir; "mahpusların uyuyacakları yerler, tek kişilik küçük bir yer veya oda ise her mahpus gece tek başına bu odada kalır. Geçici kalabalık gibi özel nedenlerle hapishane merkez idarenin bu kurala istisna getirmesi gerektiğinde bile, iki mahpusun küçük bir yerde veya odada bir arada tutulması uygun değildir" (m.9).

Uluslararası standartlarda oda sisteminin temel hedefi bireye yalnız kalabilme, uyuma ve dinlenme olanağı sağlayabilmektir. Bu bakımdan oda sisteminin mahkumu yalnızlaştırmak için değil, mahkumun kendisine tahsis edilmiş alanda dinlenebileceği yer olarak anlaşılması gerekir.

Amerika'da Ohio Eyaleti (maksimum güvenlikli) Cezaevinde, bir odada iki kişi kalmak zorunda olan mahkumlar bu durumdan yakınarak cezaevi yönetimine karşı bir dava açmışlardır. 1971 yılında açılan bu davada bir birimin tek bir kişinin kullanmasının bir hak olduğu, iki kişi tarafından kullanmanın bir istisna olabileceği fakat bunun da maksimum güvenlikli olan bu cezaevinde jimnastik salonu, okul, iş atölyeleri, gündüz toplu halde bulunabilecekleri yerler, 2 tane kilisesi, tam teşekküllü hastane, berber dükkanı, kütüphane, dışarıda havalandırma, açık görüş yerleri ve bahçeleri olması nedeniyle kabul edilebilir olduğu karara bağlanmıştır.

***

SONUÇ

Önceki bölümlerde ayrıntılı olarak açıklamaya çalışıldığı gibi F tipi cezaevlerinin yapımı, Adalet Bakanlığı tarafından, her türlü kaygı verici saptamaya karşın hızla sürdürülmektedir. F tipi cezaevlerinin fiziksel yapısına ilişkin kaygı nedenleri; kalınacak birimdeki yaşam alanının kısıtlılığı, havalandırmanın mimari ve kullanım koşulları, ortak kullanım alanlarının yokluğu, diğer tutuklu/hükümlülerle sosyal ilişki kurma olanağının imkansız görünmesine dayanmaktadır. Kartal Cezaevi'nde infaz koruma memurları ile hiçbir insani ilişkinin olanaklı bulunmamasının yanında ağır tecrit koşullarının yaşanması binanın fiziksel yapısına uygun bir rejimin ne olduğunu göstermekte, uygulamanın hangi yönde olacağının da bir örneğini oluşturmaktadır. Kartal F Tipi Cezaevi örneğinin yanı sıra, Adalet Bakanlığı tarafından bugüne kadar ortaya konan infaz politikaları da bir diğer pratik kaygı nedenidir. Bu kaygı, bir yandan F tipi cezaevlerine yönelik infaz rejiminin halen kamuoyunun tartışmasına açıklanmamış olmasıyla, diğer yandan da Bakanlık yetkilileri tarafından yapılan açıklamaların gerek Avrupa İşkenceyi Önleme Komitesi raporları ve gerekse BM Tutuklulara Uygulanacak Asgari Standart Kurallar ile çelişki oluşturması nedeniyle derinleşmektedir. Tüm bu noktalar bir bütün olarak ele alındığında ise F tipi cezaevlerinde uygulanacak infaz rejimi tutuklu/hükümlüler için bir hücre, bir tecrit uygulaması olarak ortaya çıkmaktadır.

Ayrıca, tutuklu/hükümlülerin konulacağı birimlerin "kötü muamele" uygulamasını getirmesi, ortak yaşam alanlarının kullanım koşullarının "aşağılayıcı ve insanlık dışı muameleyi" oluşturması, tutuklu hükümlülerde "ciddi sağlık sorunlarına" neden olması sonucunda, hücre tipi cezaevi uygulamasının, mahkeme tarafından verilmiş bir cezanın yanında ek bir ceza öngörüldüğü görülmektedir.

I- Cezaevlerine Konan Tutuklu Ve Hükümlülere Karşı Oluşturulan Anlayış Değişmelidir

Bu aşamaya kadar, F tipi cezaevlerinde kalacak olan tutuklu/hükümlülere ilişkin saptamalar yapılmış ise de, hukukçular olarak bu güne kadar yaşamış olduğumuz deneyimler bize, cezaevinde yaşanan sorunların bir bütün olarak ele alınması gerektiğini ve aslında problemin bir yargılama nedeniyle cezaevine konan kişilere yöneticilerin bakış açısından kaynaklandığını göstermektedir. Suçun sosyal ve ekonomik nedenlerini tamamen dışlayan bu bakış açısı kısaca; cezaevine düşen kişinin dışarıda olan "iyi insanlar" dünyasının dışında sayılarak, dış dünyada yaşayan kişilerin sahip oldukları haklara artık sahip olmadıkları, dolayısıyla iyi davranılmayı hak etmedikleri anlayışını yansıtmaktadır.

Oysa ki, 1999 Yılı Kasım ayında Katmandu'da yapılan Güney Asya Ceza Reformu Konferansında da belirtildiği gibi; kişiler cezaevine cezalandırılmak üzere değil bir ceza olarak konulurlar. Cezaevine konulan kişi, hapsedilmenin getirdiği kısıtlamalar dışında, tüm haklara yetkilidir ve insan olmaktan kaynaklanan hiçbir niteliğini yitirmez.

Konferansta ayrıca, tutuklulara yönelik bu bakış açısının hangi temel üzerinde biçimlendiğine de değinilmektedir. Buna göre; temel olan toplumun devlete hizmeti değildir, devlet ve kurumlarının mevcudiyeti topluma hizmet etme amacına bağlıdır. Ekonomik, politik ve sosyal değişim, farklı insanları farklı biçimde etkiler; reformlar herkesin, özellikle yoksun durumda olanlarla olanakları bulunmayanlar yararına olmalıdır. Demokrasi, adalet demektir ve seçim sandığındaki bir parça kağıt üzerinde kalmamalıdır.

Anayasanın başlangıç ilkelerinde belirtilen "doğuştan sahip olunan onurlu bir hayat sürdürme ve maddi ve manevi varlığını geliştirme hak ve yetkisi" Anayasal bir görev olarak devlete verilmiştir. Bu nedenle de, cezaevine konulan kişilerin, sadece cezaevine konulmanın getirdiği doğal kısıtlamanın dışında, bir birey olarak haklarına saygı duyulması ödevi devlete yüklenmiştir. Dolayısıyla, tutuklu/hükümlünün toplum dışına itilmiş ve mahkemece kendisine verilen cezanın yanında kötü davranışları da hak ettiği yönündeki anlayışın terk edilmesi gerekmektedir. Bu noktada, tutuklu ve hükümlülerin, aldığı cezaya göre davranış görmesine neden olan her türlü davranışın terk edilmesine yönelik önlemleri almak ta devlete yüklenen ödevlerdendir. Bu, "suç dışarıda, suçlu içeride kalır" anlayışının sonucudur.

II- Tutuklu/Hükümlüler İçin Özgürlükçü Ortamlar Öngörülmelidir

Yönetim sorunu, binanın biçiminden ayrı ele alınamaz. Yapılacak olan cezaevi binaları, uygulanacak olan cezaevi rejiminin ayrılmaz parçası olacaktır. Oysa ki hürriyeti bağlayıcı cezaların infazına ilişkin çağdaş infaz hukuku anlayışında, suçluyu birtakım yoksulluklara tabi kılmak suretiyle ona çok az da olsa bir azap veya ızdırap çektirme fikri terkedilmiş gözükmektedir. Suçlular yine de bir cezaevinde alıkonmakta ve hatta geceleri bir hücrede tecrit edilmektedirler; fakat gündüzleri suçlunun hayatı

ve işi, mümkün olduğu kadar, hür insanların iş ve hayatları gibi organize edilmekte ve böylece suçlu, hür ve namuslu insanların toplum hayatına hazırlanmaktadır. Gerçekten suçlunun toplum hayatına, bu hayatın hiç bir tarafına benzemeyen taş duvarlar içine kapatılmış bir cezaevi toplumu içinde alıştırılmasına veya uyumun bu yoldan elde edilmesine imkan olmadığı anlaşılmıştır.

Hapis cezaları bir süre suçlunun yeniden sosyalleştirilmesi bakımından ve tekerrürü önlemek konusunda çok yararlı ve imkanlar veren bir müeyyide ve araç sayılmıştır. Oysa günümüzün görüşü bu cezayı eskisi gibi değerlendirmemekte ve hatta buna karşı açık bir kötü bakış açısını ortaya koymaktadır: Suçlu insanın cezaevi denilen kötülerden oluşmuş sun'i bir alem içine sokularak ve namuskar sayılan hür insanlar arasından koparılarak, uygulanacak yöntemlerle bir sonuç alınamayacağı, özgürlük düzeyine alışmanın ancak özgür bir ortam içinde mümkün olabileceği, ayrıca hapis cezalarının kişisel ve toplumsal bakımdan büyük sakıncaları olduğu ileri sürülmektedir.

III- Terörle Mücadele Yasası, Öncelikli Olarak 16 ve 17.maddeleri Olmak Üzere Kaldırılmalıdır

Yukarıda belirtmiş olduğumuz bugünkü yasal düzenlemeler, yapımı süren F tipi cezaevlerini inceleyen kurumların ve sivil toplum örgütlerinin cezaevlerinin yapısal özelliklerine dair saptamaları, Kartal F Tipi Cezaevinde Terörle Mücadele Yasası kapsamında tutuklu ve hükümlü olanlara uygulanan tecrit, getirilen sistemin tutuklu ve hükümlülere geceleri tek başlarına uyuyacakları birer oda tahsis etmeyi değil hapis cezasının hücre cezası olarak uygulamasını hedeflediğini göstermektedir.

Adalet Bakanlığı F tipi cezaevi modelinin uluslararası standartların öngördüğü biçimde oda sistemine göre inşa edildiğini iddia etmektedir. Oysa BM Tutuklulara Uygulanacak Asgari Standart Kurallarında, cezaevlerinin mutlaka oda sistemi olması gerektiğine dair bir öneri yoktur. Tutuklu ve hükümlülerin geceleri odalarında uyuma hakları olduğu kabul edilmekte, uyudukları yerlerin yeterli hava miktarına ve taban alanına sahip, aydınlatmaya ve ısıtmaya gerekli özenin gösterilmesi önerilmektedir. Koğuş kullanılması halinde ise birbirleriyle iyi geçinebilecek kişilerin birlikte kalması önerilmektedir (m.9,10).

F tipi cezaevlerinin yapısal özelliklerini inceleyen kurum ve sivil toplum örgütü temsilcilerinin saptamaları çarpıcıdır. Bu cezaevlerinin, siyasi iktidarın iddialarının tersine oda sistemi olarak değil tecrite yönelik hücre sistemine göre inşa edildiği anlaşılmaktadır. Cezaevlerinin yapısal özeliği uygulamayı da belirler. Cezaevlerinin ortak yaşama izin vermeyecek şekilde inşa edildiği anlaşılmaktadır. Yapımı süren F tipi cezaevlerinde çok amaçlı salon, kütüphane, iş yurdu, spor salonu gibi alanlar ayrılmış ise de amaçlanan işlevleri yerine getiremeyecek ölçüde oldukları, buralara geçebilmenin ancak oda kapılarının görevli tarafından açılması halinde mümkün olduğu görülmüştür. Ayrıca ortak yemekhanenin olmadığı, kapatma birimlerine ait havalandırma dışında ortak havalandırmanın ve ortak etkinlik alanın olmadığı, kapatma birimlerinin birer yaşam birimi olarak düzenlendiği, tutuklu ve hükümlülerin kurum görevlileriyle ilişkisini en aza indirecek şekilde tasarlandığı görülmüştür.

Ancak, bu saptamaları ve tartışmaları ortadan kaldıran Terörle Mücadele Yasasının 16.maddesinin, "tutuklu ve hükümlülerin birbirleriyle irtibatına ve diğer hükümlülerle görüşmesine engel olunacağı" biçimindeki hükmü nedeniyle F tipi cezaevlerinde ortak yaşama alanı olarak düşünülen yerlerden yararlanma olanağı zaten yoktur. Bakanlık bu maddenin değiştirileceğini bildirmekte ise de F tipi cezaevlerinin yukarıda aktarılan yapısal özellikleri nedeniyle tutuklu ve hükümlülere ortak yaşam olanağı tanımayacağı anlaşılmaktadır.

Önceki bölümlerde belirtildiği gibi, Terörle Mücadele Yasası 1.maddesinden başlayarak antidemokratik hükümler içermekte, ifade özgürlüğü gibi, en temel hak ve özgürlüklerin kullanımını suç olarak düzenlemektedir. Temel haklarını kullanan bunun sonucu olarak yargılanmakta, cezalar almakta ve hüküm giyerek "tehlikeli suçlu" kategorisine girmektedir. Bu nedenle suç, ceza ve infaz hukukundaki ayrımcı ve antidemokratik düzenlemeler içeren Terörle Mücadele Yasasının ve öncelikle bu yasanın 16 ve 17.maddeleri ile Çıkar Amaçlı Suç Örgütleriyle Mücadele Yasası'nın 13.maddesi yürürlükten kaldırılmalıdır.

IV- Tutuklu ve Hükümlülerin Hak ve Sorumlulukları Yasa İle Düzenlenmelidir

Cezaevlerine ilişkin yapılacak reformların samimiyetine güven duyulabilmesi için sorunların bir bütün olarak ele alınması ve tüm tutuklu ve hükümlüleri kapsayıcı düzenlemeler yapılması gereklidir. F tipi cezaevlerinin, Terörle Mücadele ve Çıkar Amaçlı Suç Örgütleri Yasaları uyarınca yarattığı eşitsizliğin giderilerek tüm ceza infaz sisteminde bir reforma gidilmesi olmazsa olmaz gözükmektedir.

Adli ya da siyasi tutuklu/hükümlülerin barındırıldığı cezaevlerinde yaşanan sorunlar sadece bir güvenlik sorunu olmadığı gibi, tutuklu ve hükümlülerin itaatsizliğinden ve taleplerinden de kaynaklanmamaktadır. Sorunların diğer yönü; cezaevinden cezaevine değişen, kişilerin inisiya-

tifine bırakılmış kötü yönetimlerin yanı sıra sadece güvenliğe endekslenerek, genelge ve protokollerle hak kısıtlamaları getiren Adalet Bakanlığı düzenlemeleridir. Bu sorunların giderilebilmesi amacıyla, Bakanlık ve cezaevi görevlilerinin dışında, sivil toplum kuruluşlarının da işleyişe destek olması gerektiği görüşündeyiz. Bu noktada da; cezaevlerinin yönetimi kişisel inisiyatiflere bırakılmamalı, bir yönetim standardı oluşturulmalı ve haklar ve yükümlülükler getiren tüm düzenlemeler insan haklarını temel alan yasa ve tüzüklerle yapılmalıdır.

Gerek pratikte gözlenen uygulamalar ve gerekse bu çalışma sırasında ulaşılan bilgiler, cezaevleri politikasının uluslararası standartlara uyum sağlamadığı ve her cezaevinde yapılan uygulamaların, o cezaevi yönetiminin yani kişilerin inisiyatifine bırakıldığını göstermektedir. Bu durum, özellikle hücre uygulamasının yaşama geçirilmeye çalışıldığı ancak resmi açıklamalarla yapımı süren cezaevlerinde yapılan gözlemlerin çelişkilerinin açık biçimde ortaya çıktığı bu dönemde ve özellikle de uygulamanın ne yönde olacağına dair herhangi bir yasal düzenlemenin kamuoyuna açıklanmamış olması durumunda ciddi bir kaygı konusudur.

Oysa ki, cezaevlerine ilişkin düzenlemelerin Anayasa ve uluslararası standartlara uygun olması gerektiği gibi uygulamanın da aynı standartları yakalaması gerekir. Bu noktada;

Kurum güvenliğinin ve hak kısıtlamalarının ön planda olduğu normatif düzenlemelerin yerine, tutuklu ve hükümlülerin güvenliğinin, maddi ve manevi varlıklarını koruma ve geliştirmenin, insan onuruna saygının, ön planda olduğu düzenlemeler yapılmalıdır.

Anayasanın 91. maddesi uyarınca; Anayasanın ikinci kısmının birinci ve ikinci bölümlerinde yer alan temel haklar, kişi hakları ve ödevleri ile dördüncü bölümünde yer alan siyasi haklar ve ödevlerin kısıtlanmasına ilişkin kanun hükmünde kararname çıkarılamaz. Temel hakların kısıtlanmasına dair düzenlemeler KHK ile yapılamayacağı gibi yönetmelik, protokol ya da genelgelerle de yapılamaz. Bu nedenle hak kısıtlaması getiren her türlü düzenleme yasayla yapılmalıdır. Anayasanın 91.maddesi bu düzenlemesiyle bir yasak alan yaratılmıştır. Anayasa m.91 tarafından getirilen bu koşulun da ancak Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin öngördüğü "demokratik toplumun gerekleri" kıstasına uygun olarak kullanılabilmesi gereklidir.

Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü tarafından 17 Ocak 2000 tarihinde yürürlüğe konan (üçlü protokol olarak bilinen) protokolün çeşitli maddelerinin, pek çok hak kısıtlaması getirdiği; özellikle savunma hakkını, özel yaşamın gizliliğini ve tıbbi etik ilkelerini ihlal ettiği için yürürlükten kaldırılması gerekmektedir.

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin 'Tutuklulara Uygulanacak Asgari Kurallara' dair (73)5 sayılı kararının 29.maddesi, disipline aykırı davranışların neler olduğunun, bunlara verilecek cezaların niteliği ve süresinin, cezayı verecek yetkili makamın kim olduğunun yasa ile ya da yetkili bir idari makam tarafından tüzük ile saptanmasını öngörmektedir.

Cezaevi kurallarının, insan haklarını temel alan bir tüzükle düzenlenmesinin yanı sıra, tutuklu/hükümlülerin hak ve yükümlülüklerini belirten bu metinlerin, cezaevine giren her tutuklu/hükümlüye verilmesi de gereklidir. Timur DEMİRBAŞ'ın da haklı olarak belirttiği gibi; "Tutuklu ve hükümlülerin hak ve sorumluluklarının neler olduğunu bilmeleri gerekir. Cezaevine giren tutuklu ve hükümlülere haklarını ve sorumluluklarını içeren yazılı bir metin verilmelidir. İnfaz tüzüğünde bu yönde bir hüküm bulunmasına rağmen uygulanmamaktadır. Haklar ve sorumluklar yasa yerine tüzük ve genelgelerle düzenlendiğinden gelişigüzel politik tasarruflar olmaktan kurtulamamaktadır. Bir iktidar geliyor hükümlülere bazı haklar tanıyor, bir iktidar geliyor onu alıyor. Cezaevindekiler isyan ediyor, açlık grevlerine gidiyor, dolayısıyla kimin hangi hakkı var, hangi yükümlülüğü var, belli değildir."

V- Cezaevlerinin Beslenme, Sağlık ve Temizlik Koşulları İyileştirilmelidir

Devletin görevi dört duvar arasına kapattığı insanlara ikinci bir ceza vermek değil, o kişilerin sorunlarını çözmektir. Avrupa insan hakları standartlarında eğilim, tutuklu ve hükümlülerin ulusal sağlık sisteminden yararlanmaları yönündedir. Ayrıca, Avrupa Konseyi normları açısından, tutuklu ve hükümlüler için öngörülen sağlık hizmetleri, ulusal sağlık hizmetlerine denk olmak durumundadır.

Ceza ve tutukevleri hekimleri, sosyal hizmet uzmanları, diğer sağlık görevlileri ve eğitim görevlilerinin idarî bakımdan cezaevi yönetimlerine bağlı olması, meslek ilkelerinin uygulamalarına engel teşkil edebildiğinden; söz konusu görevliler, ceza ve tutukevlerinin yönetimiyle ilgili, bir yargıç yönetimindeki yerel adlî kurumlara bağlı olarak çalışması gereklidir.

Cezaevlerinde tedavisi mümkün olmayan ya da cezaevleri koşullarında ilerleyen hastalıkları ya da kalıcı sakatlıkları olan hükümlülerin durumunda, CMUK'un 399. maddesi, bu kişilerin cezalarının infazının ertelenmesi için savcılıklara yetki vermektedir. Gerekli standartların

oluşturulması halinde bugünkü ciddi sağlık problemlerinin çözümünde kısmen yarar sağlayabilecek bu düzenleme, özellikle Adli Tıp Kurumu'ndaki problemler nedeniyle sınırlı yarar sağlamaktadır. Savcılıklar, 399. Maddenin uygulanması bakımından, Adli Tıp Kurumu' nun görüşüne başvurmaktadır. Adli Tıp Kurumu ise siyasal suçlar söz konusu olduğunda, ölümcül hastalığı olan kişilerin durumunda bile, cezanın ertelenmesine karşı çıkabilmektedir. Adli Tıp Kurumu, bu durumlarda tıbbî değil, ideolojik kararlar vermektedir. 1999 ve 2000 yıllarında CMUK'un 399. maddesinin bu hükümlülere uygulanmasında ilerleme görülmekle birlikte, Türkiye İnsan Hakları Vakfı'nın verilerine göre halen yaklaşık 30 tutuklu ve hükümlü bu durumdadır.

Tutuklu ve hükümlülerin sağlık kuruluşlarına sevkleri gecikmekte, sevkler sırasında onlara refakat eden jandarmaların baskı yaptığı sıklıkla bildirilmekte, güvenlik görevlilerinin özellikle siyasi mahkûmlara davranışları karşısında mahkûmların hastaneye gitmek istemediği vurgulanmaktadır. Tutuklu/hükümlülerin her gidiş gelişinde çeşitli baskılarla karşılaştığı, hastaların insan için uygun olmayan araçlarla ve kelepçelenerek hastaneye taşındığını belirtilmektedir. İşkence kapsamında değerlendirilmesi gereken bu durum, tutuklu ve hükümlülerin sağlık sorunlarının çözümünün gecikmesine de yol açabilmektedir.

Türkiye İnsan Hakları Vakfı'nın 10 yıllık gözlemlerine göre, Türkiye'de tutuklu ve hükümlülerin sağlığına ilişkin problemler, birkaç temel politika tercihinden kaynaklanmaktadır. Bu tercihlerin önemli bir kısmının, Adalet Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı ve Sağlık Bakanlığı arasında ocak ayında yapılan ve üçlü protokol olarak anılan protokolde açıkça ortaya konduğu belirtilmektedir.

Cezaevlerindeki sağlık sorunlarının çözümünün kolaylaştırılması açısından hekimlerin belirlediği 4 kriter şöyledir;

1. Tutuklu ya da hükümlünün, ihtiyacı olduğu zaman doktora ve sağlık hizmetine ulaşmasının sağlanması.

2. Cezaevinde yaşayanlara verilen sağlık hizmetinin toplumun tüm bireylerinin aldığıyla denk olması.

3. Yapılan tüm sağlık işlemlerinde mahkûmun onayı, bilgilendirilmesi ve bu sürecin mahremiyetinin gerekliliği.

4. Cezaevinde görev yapan sağlık hekiminin ya da sağlık personelinin mesleki bağımsızlığının sağlanmasıdır.

VI- Cezaevlerinde Nitelikli Personel Çalıştırılmalıdır

Gerek BM Tutuklu ve Hükümlülere Uygulanacak Asgari Standart Kuralları, gerekse Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin Tutuklulara Uygulanacak Asgari Kuralları cezaevi personelinin seçimi, nitelikleri, eğitimi, ücretleri ve sosyal haklarına dair hükümler içermektedir.

Anılan kurallar, infaz memurlarının dürüst ve insansever, mesleki yeterliliğe sahip, eğitim ve zeka düzeyi yeterli, toplumsal bir görevi ifa ettiğinin bilincinde olan kişilerden seçilmesini, ücretlerinin ve sosyal haklarının yeterli düzeyde olmasını öngörmektedir. Cezaevinde ayrıca psikiyatrist, psikolog, sosyal hizmet görevlisi, eğitimci, teknik öğretmen gibi uzmanlar görevlendirilmelidir.

Maksimum güvenlik sisteminin yönetimi oldukça önemli olduğundan, bu tür kurumlardaki personelin, cezaevlerinde ve özellikle operasyonlar sırasında meydana gelen ölüm vakaları da dikkate alındığında, hücre/odalara zorla girme, bu mekanların aranması ve kontrolü konularında eğitim verilmesinin gerekliliği; bu sistemin, personelden kaynaklanan hiçbir hatayı kaldırmayacağı; personelin en ufak bir hatasının sonuçları itibariyle ciddi maddi zarar ötesinde can kaybına sebebiyet verebileceği unutulmamalıdır.

VII- İnfaz Sisteminde Pratikten Gelen Uzmanlar da Yer Almalıdır

Cezaevleri, sadece toplumdaki hukuksal kurumları değil bir bütün olarak toplumu ilgilendirmektedir. Tutuklu ya da hükümlüler, içinde bulunduğumuz toplumda oluşan ilişkiler, yaralar, adaletsizlikler, güç dengeleri gibi nedenlerin sonucunda cezaevlerine konulmaktadırlar. Bu nedenle, infaz kurumlarına konulacak kişilere uygulanacak rejimler de toplumu doğrudan ilgilendirmektedir. Yeni uygulanacak bir infaz rejiminin belirlenmesi ve ilkelerinin konulması aşamasında, kendi meslek alanlarındaki teknisyenlerin yanı sıra pratiğin de içinde olan barolar, tabip odaları, mühendis odaları gibi meslek örgütlerinin de görüşlerinin alınması ve hatta oluşturulan kurulların içinde bir temsilcilerinin bulunması, yeni sistemi çok yönlü hale getirecek, pratikten kaynaklanan sorunları daha baştan diyaloga açık hale getirecektir.

VIII-Cezaevlerine Dönemsel Ziyaretlerde Bulunacak Bir Sivil İzleme Grubu Oluşturulmalıdır;

20 Yıllık Cezaevi Pratikleri başlığı altında da incelediğimiz üzere, Türkiye'de cezaevlerinde can güvenliği ciddi biçimde korumasızdır. Cezaevlerinde meydana gelen yaşam hakkı ihlallerinin pek çoğu infaz koruma memurları ile jandarmanın doğrudan eylemlerinden kaynaklanmıştır. Yine ciddi sayıda ölüm, devletin tutukluların sağlık koşullarına özen göstermemesi sonucunda

gerçekleşmiştir. Sonucunda ölümler yaşanan açlık grevlerinin neredeyse hepsinde, cezaevi koşullarının iyileştirilmesi talepleri yer almıştır.

Gerek güvenlik birimlerinin fiili müdahalesi ve gerekse açlık grevleri dönemlerinde, yaşanan gerginlikler ancak sivil girişimler sonucunda giderilebilmiştir. Gerginlikler, genel olarak baroların yönetim kurulu üyelerinin devlet yetkilileri ve tutuklu temsilcileriyle görüşmesi sonucunda bir anlaşmaya bağlanabilmiştir.

Pratik olarak bir "arabuluculuk" biçiminde yaşanan bu sistem kalıcılaştırılmadır. Meslek odaları ile konuyla ilgili kurum temsilcilerinden oluşan bir "sivil izleme grubu" cezaevlerine dönemsel ziyaretlerde bulunmalı ve tutuklu/hükümlüler ile cezaevi personelinin sorunlarını dinleyerek gerekli bağlantıları kurmalıdır. Grubun, yürütmeye yardımcı olma işlevini üstlenmesini sağlayan yasal düzenlemelerin de yapılması gereklidir

Cezaevlerinde yapılan ve 5 yılda 28 tutuklu/hükümlünün ölümüyle sonuçlanan fiili müdahalelerde devlet, jandarma ve gardiyanların, yasadan kaynaklanan yetkilerini kullandıklarını öne sürmüş ise de kamuoyunda, bu ölümlere ilişkin devletin sorumlu olduğuna ilişkin yaygın bir kanı vardır. Yukarıda belirtilen "sivil izleme grubu" üyelerine, böylesi farklı açıklama ve görüşlerin ortadan kaldırılabilmesi için cezaevlerinde yapılan fiili müdahalelerde hazır bulunarak objektif gözlem raporları hazırlama yetkisi verilmeli ve bu da yasayla düzenlenmelidir.

IX- Kurum Çalışanlarının ve Tutuklu/Hükümlülerin Yönetime Katılma Hakkı Olmalıdır

Cezaevleri, sadece tutuklu/hükümlüler açısından değil, çalışanlar açısından da son derece yıpratıcı mekanlar ve iş alanlarıdır. Cezaevinde tutulanların yanında çalışanları da ciddi, mesleki riskler altındadırlar.

Hukuk devleti ilkesinin bir sonucu olarak yönetimin eylemlerinin denetlenebilmesi, "yönetilenlerin" bu sürece katılımıyla mümkündür. Her ne kadar tutuklu/hükümlüler, bir tedbir olarak ya da cezalarının infazı nedeniyle bu ortamda bulunmakta iseler de modern ceza infaz hukukunun, tutuklu/hükümlüler açısından cezaevi yönetimine katılımını önerdiğini, bunun da kurum içinde bir düzen sağlayacağını gözden kaçırmamak gereklidir. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin Tutuklulara Uygulanacak Asgari Kurallarının 28.maddesinde de 'kendini yönetme esasına dayanan iyi bir sistemin, sosyal, eğitsel ve sportif nitelikteki etkinliklerin örgütlenmesi ve yürütülmesi sorumluluğunun, gözetim altında, bu konularda gruplandırılmış tutuklulara verilmesini öngördüğü' belirtmektedir.

Çağdaş cezaevi yönetiminde, emniyet ve güvenlik gereklerinden ödün vermeksizin yapılacak 'adil işler' bağlamında çalışan personel arasında uyum ve ekip çalışması, iletişim ile karar alma süreçlerine katılımın sağlanması öncelikli konulardan olmalıdır.

X- Ayrı Bir İnfaz Yargıçlığı Kurulmalıdır

Tutuklu/hükümlülere verilen disiplin cezalarına ilişkin savunma hazırlanabilmesi, savunmada bir avukatın bulunması ve bir avukat aracılığıyla itiraz edilebilmesi için etkin bir mekanizma oluşturulmalıdır.

Ayrıca, infaz ile ilgili her türlü sorunun çözümünün karara bağlanacağı bir uzmanlık mahkemesi, bir infaz mahkemesi kurulmalıdır. İnfaz amiri savcı olursa, şikayetler, cezaevi müdürü aracılığı ile ancak savcılığa ulaşabilirse bundan "şikayet hakkını kullanmanın sağladığı sonuç" elde edilmiş olamaz. Çünkü cezaevinde alınan bir önlemin veya herhangi bir işlemin haksızlığından, sorumlusuna şikayet anlamsızdır. Buna mutlaka bir hakimin karar vermesi gerekir.

XI- Ceza Adaleti Hapis Cezası Yerine Başkaca Tedbirler Geliştirilmelidir

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin 30 Eylül 1999 Tarihli "Kalabalık Cezaevleri Ve Cezaevi Nüfusunda Enflasyon" başlıklı tavsiye kararında da belirtildiği gibi, hapis cezasının, cezalandırma yöntemleri içinde en son başvurulması gereken bir önlem olması gerektiği anlayışı yerleştirilmelidir. Hapis cezasının suçluluğun önlenmesi için tek yol olduğu anlayışı değiştirilmelidir. Tutuklamanın tedbir olmaktan çıkıp infaza dönüştüğü, tutuklu ve hükümlü arasındaki statü farkının göz ardı edildiği gözlenmektedir. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi tavsiye kararları ışığında yapılacak düzenlemelerin yanı sıra, adil yargılanma ilkelerinin yaşama geçirilmesi hayati önem taşımaktadır.

XII-Cezaevlerindeki İç Güvenlik-Dış Güvenlik Çiftbaşlılığı Sona Erdirilmelidir

Mevcut düzenleme ve uygulamaya göre cezaevlerinin dış güvenliğinden İçişleri Bakanlığına bağlı jandarma, iç güvenliğinden ise Adalet Bakanlığı'na bağlı personel sorumludur. Bu durum, uygulamada çok ciddi boşluklara ve hak ihlallerine yol açmaktadır. Yaşanan hukuka aykırı bir uygulamanın sorumlusunun saptanması konusunda zorluklar yaşanmaktadır.

Cezaevleri yönetiminde standardın sağlanması bakımından, pek çok ciddi sıkıntının temelinde yatan nedenlerden biri olan bu çift başlı uygulamaya son verilmelidir. Cezaevlerinin iç ve dış güvenliği tek elde toplanmalı ve tek yetkili Adalet Bakanlığı olmalıdır.

XIII- Cezaevlerinde Meydana Gelen Ölümlerle İlgili Etkin ve Adil Soruşturmalar Yapılmalıdır

F tipi cezaevleri ile ilgili olarak Adalet Bakanlığı yetkililerinin yaptığı açıklamalar, infaz politikasının değişeceği ve adil bir infaz rejiminin hazırlanmakta olduğu yönündedir. Ancak, yıllardır sürdürülen infaz politikasının bugünden yarına değişmesi mümkün değildir. Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdür Yardımcısı Yılmaz SAĞLAM'ın da belirttiği gibi, temel sorunlardan biri "infaz politikalarına duyulan güvensizlik"tir. Bu, haklı bir güvensizliktir çünkü Ulucanlar Cezaevi olayları sadece bir yıl önce yaşanmıştır. Burdur Cezaevi olayları ise bu yıl içinde gerçekleşmiştir. Her iki olayda da tutuklu/hükümlüler hakkında "isyan" suçlamalarıyla davalar açılmıştır. Bu olaylara karıştıkları belirtilen güvenlik birimleri hakkındaki soruşturmalar ise halen devam etmektedir.

Yasa uygulayıcılarının, yasada belirtilen yetkilerini aşarak ya da yasayla yasaklanmış eylemler içine girmek yoluyla işledikleri suçların etkin ve adil biçimde soruşturulmaması, bu kişilerin cezasız kalmasına neden olduğu gibi bu tür başkaca eylemler için azmettirilmiş de olmaktadırlar.

Oysa ki yeni bir infaz sistemine güven duyulabilmesinin en temel koşulu, doğrudan yaşam hakkına, maddi ve manevi varlığa yönelik eylemlerin etkin ve adil biçimde soruşturulmasından geçmektedir. Bunun için öncelikle son beş yılda meydana gelen Buca, Ümraniye, Diyarbakır, Ulucanlar ve Burdur Cezaevlerinde yaşananlar olmak üzere diğer cezaevlerinde yaşanan olaylara karışan güvenlik birimleri hakkında derhal etkin ve adil soruşturmalar açılmalı; var olanlar da etkin ve adil bir biçimde sürdürülerek sorumlular hakkında en kısa zamanda davalar açılmalıdır.



İHD HÜCRE TİPİ (F) CEZAEVİ UYGULAMASI VE SONUÇLARI İLE İLGİLİ ÇALIŞMA MASASI SONUÇ BİLDİRGESİ

Türkiye'de cezaevleri ülke gündeminden hiç düşmeyen sorun alanlarından birini oluşturmaktadır. İnsan hakları savunucuları açısından süreklilik arz eden insan hakları ihlalleri ve hatta katliamlarla ciddi bir sorunsal dönüşüm olan bu şiddet mekanları hükümetler açısındansa sürekli olarak daha fazla güvenlik, daha fazla denetim ve gözetim perspektifi ile görülen "ezaevleri" olarak algılana gelmiştir. Bu tezi spekülatif bir fikir olarak algılayabilecekler açısından maalesef onları ikna edebilecek pek çok örnek sayılabilir. Fikren ve mekan olarak zaten ek bir şiddet uygulaması gerçekleştirilmese bile, kişiler üzerinde bütünsel bir şiddet yaratmayı amaçlayan cezaevlerinde gerçekleşen direnişlerde dahi uygulamadaki aksaklıklar ve sistematik hale dönüşmüş bakıcı politikaların sorgulanması yerine hak aramanın önüne nasıl geçebileceği temel soru olmuştur. Çağdaş bir infaz hukuku tutuklu ve hükümlülerin haklarını arayabilecekleri hukuksal mekanizmalar insanca yaşam koşullarının arayışı yerine sosyal mahkumlar koğuş ağalarının insafına terk edilmiş, siyasi mahkumlar ise, düşüncelerunden arındırılıp rehabilite edilmesi gerken denekler olarak görülmüştür. Günün koşullarına göre değişen genelgelerle dün bir hak olarak algılanan olgu, ertesi gün bir yasak hale dönüşmüştur.

Cezaevlerini yönetmekte güçlük çektiklerini ifade eden yetkililer, şimdi de sorunu mimari bir tasarımla çözüm bulma amancındadırlar. Yetkililerin oda tipi, insan hakları savunucularının hücre tipi cezaevi olarak adlandırdıkları bu cezaevleri hangi sorunu çözecektir. Hücre tipi cezaevleri ile tecrit yoluyla siyasi mahkumları ruhsal, bedensel, ideolojik, politik olarak ögütüp yok etmeyi, başka bir değişle, çiçeksiz, kuşsuz, kitapsız, arkadaşsız, ziyaretçisiz bırakmayı, yani onları insan yapan ne varsa ellerinden almayı amaçlamaktadır.

Bugüne değin Adalet Bakanlığı yetkilileri "oda tipi" olarak tanımladıkları cezaevlerinin mimari tasarımlarını, yapımda kullanılacak malzemelerin niteliklerini, bu cezaevlerinde uygulanacak yönetsel rejimi, odalarda kacar kişinin bulundurulacağını, buralarda günün hangi saatlerinde bulunulacağını, ortak yaşam mekanlarının kullanım serbestliğini, ayrıntili bir şekilde açıklamaktan kaçmışlardır, Kaldı ki herhangi bir genelge ile bu konularda insani belirlemeler yapilsa dahi ertesi gün tam aksi bir genelgenin yayınlayamayacağının garantisini kimse veremez. Yakın geçmişte insan yaşamına uygun olmadığı gerekçesiyle "Eskişehir Özel Tip Cezaevi"ni kapatan da sonra aynı cezaevini beş yıldızlı otel ilan edip açan da aynı bakanlıktır.

Bakanık ve yetkilileri her ne kadar itiraz etseler de hücre tipi cezaevinin pilot uygulama alanı "Kartal Soğanlı Özel Tip Cezaevi'dir. İHD İstanbul Şübesi yetkililerinin gözlem raporlarında bu cezaevinde mahkumlarınr tek kişilik hücrelerde tutuldukları, havalandırmaların bu dört adımlık hücrelerle iç içe olduğu ve aynı boyutlardaki havalandırmanın gökyüzünü görmeyecek kadar yüksek beton duvarlarla çevrili olduğu ve güneş ışığı dahi almayan bu hücrelerde tutulan mahkumların ciddi ruhsal sorunlarla karşı karşıya oldukları belirtilmektedir. Bu cezaevinin "F Tipi Cezaevi" olduğu reddediliyorsa hücre tipi cezaevlrinin ne kadar insani şartlara sahip olacağı merak konusudur.

Aslında hücre uygulaması her cezaevinin içinde "disiplin cezası hücre" olarak kapatılarak cezalandırmadan beri vardır. Cumhuriyet tarihi boyunca Istiklal Mahkemeleri dönemlerinde ve 12 Eylül dönemi hapishanelerinde hücre, disiplin cezası olarak uygulanmıştır. 12 Eylül'de ilk kez Sağmalcılar Cezaevi içinde "Özel Tip Cezaevi" adı altında hücre tipi cezaevi inşa edilmiş, "iflah-islah olmaz" başlığı altında TCK 146 Maddesinden yargılanan-

ların götürüldüğü hücre cezaevi sistemi denenmistir. Bu hücreler tek kişilik tepede küçük ve dar pencereleri olan, yemeklerin kapı altından ayakla itildiği yerlerdir. Bu hücrelerin kapıları hiç açılmıyordu, havalandırma yoktu, süreç içinde tutuklular direnme haklarını kullanarak önce havalandırma haklarını kazandılar, sonra kapıları açtırdılar. Cuntanın ardından Antep ve Erzurum Cezaevlerinde hücre uygulamasına rastlanır. Antep Cezaevi'ned özellikle direniş dönemlerinde kapılar kapatıldi ve hücre uygulaması iki yıl boyunca devam etti. Hücre Tipi Cezaevi en kapsamlı olarak Eskişehir Cezaevi sürecinde gündeme getirildi. O dönem tutukluların ve kamuoyunun tepkisiyle kapatıldı. Ve sonra beş yıldız otel olarak açıldı.

Cezaevinde, genellikle hücre tipi cezaevlerine usulsuz sevklere karşı direnişlerde tutuklular hayatlarını kaybetti. 14.07.1997 tarihinde Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkif Evleri Genel Müdürlüğü 14 temmuz genelgesi ile belleklere geçen hücre uygulamasına en yakın tarihli adımını attı. Buna karşı insan hakları cephesi ve demokratik kamuoyundan yükselen muhalefet sonucunda 29.09.1997 tarihinde "Ağustos Genelgesi" yayınlandı. Ağustos Genelgesinde kalabalık koğuş sisteminin yarattığı bazı sakincaların giderilmesi amacıyla bir kısım özel tip ve kapalı cezaevlerinde tadilat ve güvenlik gerekçe gösterilerek; homoseksueller, çift cinsiyetliler, can güvenliği olmayanlar yalnız kalmak isteyenler, bulaşıcı hastalık taşıyanlar, piskopat ve akıl hastaları, koğuş ağaları, mafya tetikçi liderlerinin konacağı 2-4-6 kişilik küçük odalar, küçük koğuşlardan bahsedildi. Insan hakları açısından bu da kabul edilemez bir durumdur. Hücre uygulaması insana uygun değildir gerçeğinde hareketle karşı çıkıldı.

Niğde Cezaevi'ndeki 20 IBDA-C davası hükümlüsünün 04.11.1997 tarihinde Adalet Bakanlığı'na başvurularak Ağustos genelgesine göre hücrelerden çıkarılması istenildi. Bakanlık bu talebi cevapsız bıraktı.

56. Hükûmetin ikinci bakanlar kurulu toplantısında, Adalet Bakanı Selçuk Öztek'in talebi ile, 11 tane F Tipi Cezaevi için çalışmalara başlandığını, 6 tanesi için bütçeden hemen fon alınacağına dair karar aldı. Bu karadan sonra Edirne, tekirdag, İzmir, Bolu, Kocaeli, ve Sincan'da yapılacak hücre tipi cezaevleri ihaleye çıkarıldı. Ihaleyi Ekinciler Holding ve Özyapı İnşaat aldı. Kocaeli Valiliği, yapılacak olan F Tipi Cezaevi yapımının 07.05.2000 yılında tamamlanacağı, 373 kişi kapasiteli 2-3-4 kişilik hücrelerden oluşacağını açıkladı. Akabinde Kartal Soğanlı Cezaevi, hücre tipi cezaevleri olarak açıldı. Bir grup PKK'lı tutuklu açıldığından bu yana yukarıda belitilen tecrit uygulamasına tabi tutulmaktadır.

Metris Cezaevi'nde tutuklu bulunan IBDA-C tutukluları 25.01.2000 tarihinde uzun süren bir operasyon ile insanlık dışı uygulamalara ve işkencelere tabi tutularak Kartal Soğanlık cezaevine götürüldü. Operasyonda bir tutuklu öldürüldü. 13 tutuklu yaralandı, saçları ve sakalları kesildi.

Bütün bu uygulamalar göstermektedir ki, cezaevlerinde uygulanan şiddetin en üst boyutu olan hücre tipi uygulamasına başlanıldığı andan itibare şiddete başvurularak geçilmektedir. Reform adına sunulan bu yok etme konseptinde tutukluların, sivil toplum örgütlerinin hiçbir şekilde iradeleri yoktur. Bu bilinmesine rağmen bu denli ısrar edilmesi, cezaevlerinde daha fazla kan dökületeği kaygısını güçlendirmektedir. Yakın dönemde Ankara Ulucanlar Cezaevinde yaşanan katliam, hala belleğimizdedir.

Hücre Tipi Cezaevlerine her ne kadar Türk Tipi cezaevi denilse de dünya demokratik kamuoyu bu yüksek güvenlikli cezaevlerine ve ölü hücrelere yabancı değildir. İkinci dünya savaşından sonra ABD, Almanya ve İngiltere'de bu tip cezaevlerinin mimari tasarımları ve teknik düzenlemeleri için çok sayıda mimar ve teknisiyen buralarda uygulanacak rehabilitasyon yöntemlerinin araştırılması içinse onlarca psikolog ve psikiatrist istihdam edilerek çok yüksek meblağda bütçeler ayrılmiştır.

Bu nedenle tabutlukları yalnızca izole bir mekan olarak algılamamak gerekir. Hücrelerin niteliği,

burada kullanılan yapı malzemeleri ve mahkuma uygulanan psikoterör uygulamaları bir bütünlük arz etmektedir. Hücrelerle amaçlanan yalnızca mahkumun tüm sosyal ilişkilerini kesmek değildir. Aynı zamanda algılama ve duyum yetisini ortadan kaldırmak zihinsel işleyişi bozan konsantre beyaz bir terör uygulayarak ruhsal işkenceyi süreklileştirmek, gerekirse yalnızlaştırılmış mahkumu, fiziksel olarak imha edebilme imkanlarını kolaylaştırmaktır.

Sosayal ve ekstre izolasyon uygulamalarının sonuçlarını bu cezaevlerinin mimari olan "bilim adamları"nın çalışmalarından öğreniyoruz. CIA psikologları tarafından yürütülmüş olan "Davranış Kontrol Deneyleri" ile deney objesinin hafızasını silerek onu yeniden şekillendirmek amaçlanmıştır. Bu çerçevede farmakolojik araştırmalar, elektro şok deneyleri, nöroşiloji teknikleri kullanılmıştır. Bu çalışmaların ardından ABD'de DR.Scheine'nın 24 maddelik beyin yıkama programı yüksek güvenlikli cezaevlerinin temel rehabilitasyon programı olmuştur. Almanya'da da Camero Sliens deneyleri Dr.Scheine'ın bu programı esas alınarak, esas olarak iki amaç gözetilerek yürütülmüştür. İlki duyumsal uyarıların yitimini sağlamak, ikincisi algılama yitimini gerçekleştirmek. Çalışmalar sonucunda dayanma süreleri farklı olmakla birlikte deneklerde sıkıntı, huzursuzluk, boğulma hissi, kötülük görecekleri korkusu, sanrılar, işitsel, görsel halüsinasyonlar ortaya çıkmıştır. Kısacası kişi uyarandan yoksun bırakıldığında, iç dünyasına ait uyaranları dış uyaranlardan, yani gerçeklikten ayırt edememekte ve gerçeklik duygusunu yitirebilmektedir. İzolasyon hangi tarzda yürütülürse yürütülsün, hangi esnekliğe sahip olursa olsun, bir işkencedir. Bu nedenle, Almanya'da politik tutuklulara uygulanan izolasyon koşulları demokratik kurumlar ve af örgütünün gündeminin sürekli bir maddesi olmuştur. Uluslar sarası Af Örgütü'nün 1980-81-82 yıllık raporlarında Almanya'da politik tutukluların ister tek tek ister grup halinde olsun uzun zaman izole edilmesiyle tutuklularda ciddi sağlık sorunlarının oluştuğunu saptamiştır. Zürich'li psikiatrist Ralph Binkswanger 1986 yılında BM İnsan Hakları Komisyonu'nda Almanya'da uygulanan izolasyon tutsaklığının uluslar arsi boyutta kabul edilen işkencenin tanımına uyduğunu ifade etmiştir. Demokratik hekimler Birliği ise tutukluların en azında 10 ile 15 kişi olmak kaydıyla gruplar halinde bir arada tutulmamaları durumunda fiziksel ve psikolojik rahatsızlıkların oluşumunun engellenemeyeceğini belitmiştir.

Sonuç olarak;

1- Hücre tipi cezaevi uygulaması insan kişiliğini öğütmeyi hedefleyen uzun zamana yedirilen bir işkence yöntemidir. Fakat 12 Eylül koşullarında mors alfabesini keşfedenler, Yunanistan tabuluklarındaki Aleko Panagulis ve yıllarca Almanya'daki ölü hücrelerde yaşamış olan RAF tutuklulari insanlık onurunu işkenceyi yenebileceğini göstermişlerdir.

Hücre uygulanması, bir psikoterör uygulamasıdır. Bir yok etme konseptidir.

- Tecrit uygulaması, sadece politik tutuklular için değil, insanlık dışı tutukluluk koşullarına uyum sağlamak istemeyen sosyal tutuklular için de bir tehlikedir.
- Tecrit, tutukluların kendi durumlarına ilişkin ortaklaşa geliştidikleri grup kültürüne bir saldırıdır.
- Tecrit, ilk önce bedenin, sonra ruhun yavaş yavaş, durdurulamaz ölümüdür.
- Tecrit karşı mücadele, tutukluların kendi yaşamları için verdikleri kendi içlerine hapsolmayı kırma mücadelesi olacaktir.

2- Hücre Tipi Cezaevi modeli, kapitalizmin yalnızlaştırma politikasının ürünü olup, yalnızca tutuklulara yönelik bir saldırı değil, aynı zamanda bütün topluma yönelik bir şiddettir.

3- Yetkililer güvenlik gerekçesiyle böyle bir modeli tercih ettiğini beyan etmektedir. Cezaevlerindeki yaşam hakkı ihlaleri göz önünde bulundurulursa güvenliği tehli-

kede olanlar "devlet güvencesi" adı altında olmasi gereken tutuklulardır. Hücre Tipi Cezaevi uygulaması, mahkumların fiziksel güvenliklerini tehdit etmektedir.

4- Bu gün mahkumların hakları yasal olarak güvence altına alınmadan, cezaevlerinde her hangi bir reform yapılmasi imkansızdır. Tüm bu düzenlemelerin başlangıç noktası ancak bir haklar manzumesi olabilir. Bu hakların belirlenmesinde bunun öznesi olan mahkumların iradesi, insan haklari savunucularının katkısı esas olmalıdır.

5- Bu güne dek yetkililer cezaevlerinde asgari insani yaşam standartlarını dahi yükseltmemiş, tam aksine ruhsal ve fiziksel yıkma ve yok etmeyi amaçlayan bir politika inşa etmeye çalışmıştır. Hücre Tipi cezaevi uygulaması bunun en üst boyutudur, bir reform değildir.

6- Acil olarak insan hakları kuruluşları, DKÖ`ler, sendikalar ve meslek odalarının bir araya geldiği bir eylem masası oluşturularak hücre tipi cezaevlerine yönelik örgütlü bir mücadele başlatılmalıdır.

F Tipi Cezaevi Çalışma Masası;

Dr. Yeşim Işleğen, Ümit Koşan, Andreas Vorgel, Ümit Efe, Av. Hasan Ölçer, Reşit Çalış, Bedri Vatansever, Elif Çamyar, Av. Oya Ersoy, Suzan Zengin

CEZAEVLERİ AÇISINDAN AVRUPA STANDARTLARI-ULUSLARARASI SÖZLEŞMELERDE MAHKUMLARIN HAKLARI:

1-İNSAN HAKLARI EVRENSEL BEYANNAMESİ
Madde 5; "Hiç kimse işkenceye, zalimane, gayrıinsani, haysiyet kırıcı cezalara veya muamelelere tabi tutulamaz."
2-BM ULUSLARARASI MEDENİ VE SİYASAL HAKLAR SÖZLEŞMESİ
Madde 10; "Özgürlüğünden yoksun bırakılmış herkese insanca ve insan kişiliğinin niteliğinden gelen onuruna saygı gösterilerek davranılır."
3-AVRUPA İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMESİ
Madde 3; "Hiç kimse işkenceye, gayrıinsani yahut haysiyet kırıcı ceza veya muameleye tabi tutulamaz."
4-BM ASGARİ DAVRANIŞ STANDARDI KURALLARI
Madde 57; "Bir suçluyu dış dünyadan ayıran hapis ve öteki önlemler, bu kimsenin özgürlüğünden yoksun bırakılarak kendi adına karar verme hakkının elinden alınmasından ötürü acı verici bir olaydır. Bu nedenle, cezaevi sistemi, haklı gerekçelere dayanan bir sınırlama ya da disiplin koruması gibi özel durumlar dışında böyle bir durumda bulunmaktan doğan sıkıntıyı da arttırmamalıdır."
Madde 9; "Geceleme yeri tek tek hücreler ya da odalarsa, her tutuklu geceleri kendi başına bir hücre ya da odada kalmalıdır. Geçici sıkışıklık gibi özel nedenlerden dolayı merkez cezaevi yönetiminin bu kurallardan ayrılmak zorunda kaldığı durumlarda, iki tutuklunun bir hücre ya da odada kalması sağlanmaya çalışılmalıdır. Koğuş kullanıldığında, bu koğuşlarda birbiri ile iyi geçinebilecek biçimde özenle seçilmiş tutukluların kalması sağlanmalıdır. Kurumun niteliğine uygun olarak geceleri düzenli gözetim yapılmalıdır."
Madde 33; "Zincir ve demir kullanılması yasaklanmalıdır. Kelepçe, deli gömleği ve benzeri diğer engeller, yaptırım olarak asla uygulanmayacaktır. Bunlar ancak aşağıdaki hallerde uygulanabileceti.
aa-Bir nakil sırasında, kaçma ihtimaline karşı bir önlem olarak. Ancak bu takdirde de tutuklu adli veya idari bir makam önüne çıkarıldığı anda kaldırılmak katdıyla.
bb-Doktorun öneri üzerine tıbbi nedenlerle.
cc-Müdürün emriyle: eğer bir tutuklunun etkisiz hale getirilmesi için denenen bütün yöntemler sonuçsuz kalmışsa, bu takdirde tutuklunun kendisine veya bir başkasına zarar vermesini veya hasar yapmasını önlemek için. Bu durumda müdür acele olarak doktorun görüşünü alır ve üst makama bir rapor verir."
Madde 34; "33.maddede kullanılmasına izin verilen zorlayıcı aletlerin modeli ve kullanma usülleri cezaevleri genel müdürlüğünce belirlenmelidir. Kullanılma süreleri, zorunlu olan en kısa zamanı geçmemelidir."
Asgari kuralların 21'den 26'ya kadar olan maddelerde tıbbi hizmetlerin şekli ve işleyişini, hapisane doktorlarının görevlerini vb. ayrıntıları düzenlemektedir.
Madde 22; Tutuklular bedensel ve ruhsal bütünlüklerine zarar verebilecek tıbbi veya bilimsel deneylere tabi tutulamazlar.
Madde 63; Hapishanelerin tıbbi hizmetler bölümü, bir tutuklunun diğerlerinden ayrılmasına engel olabilecek, bedensel veya zihinsel yetersizlikleri veya hastalıkları, teşhis edip onu tedavi edebilmek için çaba harcamak durumundadır. Bu amaçla, gerekli görülen bütün tıbbi bakım, ameliyat veya psikiyatrik tedavi uygulanmalıdır.

AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ KARARLARINDA MAHKUM HAKLARI:
Devletin hapishanelerde hakimiyeti kriteri esastır. Bunun bir sonucu olarak hapishane rejiminin dokunulmazlığı önemlidir. Bu nedenle mahkeme, mahkumların protesto hareketlerinde bulundukları durumlarda haklarının kısıtlanmasını "kamu düzeni"nin bir gereği olarak değerlendirmektedir.
Tutuklu ve hükümlülerin kitap okuma, sosyal, kültürel ve sportif faaliyetlere katılma, dış dünya ile iletişim(aile, doktor, avukat görüşü vs.) kurma, radyo, televizyon ve gazete okuma, diğer tutuklularla iletişim kurma vs.hakları "uygulanan özel muamelelerin zorunlu kıldığı hususlar" (biz buna mahkumların rehabilitasyonu için uygulanan program diyebiliriz) ve "hapishanenin güvenliği ve düzeni

için zorunlu olan durumlar" da kısıtlanabilmektedir.
Örneğin bir olayda tutukluların okuyacak hiçbir şeylerinin olmadığını, Tv, radyo veya gazeteye izin verilmediğini iddia ederek yaptıkları başvuruda komisyon, ilgililerin kütüphaneden yararlanmalarının her zaman mümkün olduğuna işaret etmekle beraber, bunları bazı şartlarla sağlanan avantajların geri alınması sonucu, kitle haberleşme araçlarından yararlanma olanaklarının kısıtlanmış olduğunu, bütün bunların sonucu olarak da, düşüncelerini özgürce açıklama haklarına müdahale edilmiş olduğunu kabul etmiştir. Komisyon, müdahalenin kanunla öngörülmüş olduğunu tespit ettikten sonra, avantajların kaybedilmesinin, hapishanenin güvenliği ve düzenini ciddi şekilde tehlikeye sokan protesto kampanyasına bir son vermek için, hapishane makamlarınca uygulanan bir ceza olarak telakki edilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Bu incelemeler sonucu komisyon, müdahalenin genişliğini, bu "cezaların" verildiği ortamı ve bunların sınırlı dönemler için verildiklerini dikkate alarak, bu müdahalenin, "demokratik toplumda, 10.maddenin 2.fıkrasına uygun olarak, "kamu düzenini korumak için" yapılmış ve yasal olduğunu kabul etmiştir.(8317/78 DR.20 s.44)
Aynı şekilde mahkumlara yapılan muamelenin, "insanlık dışı, onur kırıcı ve pek fena muamele" olup olmadığının değerlendirilmesinde "hapishanelerin düzeni ve disiplininin sağlanması" ilkesi önemli bir ölçüt olarak alınmaktadır.
Örneğin; Avrupa İnsan Hakları Komisyonu, bir tutuklunun anadan doğma soyularak ve makatına ayna ile bakılarak arandığını, bu arama şeklinin "onur kırıcı ve alçaltıcı muamele" olduğunu ileri sürerek sözleşmenin 3.maddesine aykırı olduğunun saptanması istemiyle yaptığı başvuruyu; Hapishanenin olağanüstü durumunu ve özellikle itirazda bulunan tutukluların makatlarında bulunan jilet, çakmak aşı, kibrit ve çakmak gibi tehlikeli şeyleri, itirazda bulunan tutukluların geçmişte zarar vermek için kullandıklarını, gizli mektuplarla öldürülmesi için gardiyanların isimlerinin bildirilmesini dikkate aldığını belirtip, aramada şef gardiyanın bulunması, fiziki teması önlemek için ayna kullanılması, diğer tutukluların yanında arama yapılmaması vs'nin tutuklunun alçaltıcı durumunu hafifletmeye ve kötüye kullanmayı önlemeye dönük olduğunu saptayarak reddetmiştir. Komisyon bu çeşit durumlarda fizik ve moral olarak duyulan acının düzeyinin, bu uygulamayı insanlık dışı bir muamele olarak niteleyecek derecede olmadığı kanısına varmıştır. Küçük düşürücü ve alçaltıcı olarak ileri sürülen uygulamaları da özellikle giriştikleri protesto hareketlerinin müessesenin güvenliği için ne derece tehlikeli olduğunun bilincinde olan tutuklular için "alçaltıcı bir muamele" olarak nitelenecek derecede bulmamıştır.
Mahkeme kararları incelendiğinde mahkumların, uluslararası sözleşmelerle garanti altına alınmış temel hak ve özgürlüklerinin uygulamada şekli düzenlemeler olarak kaldığı görülmektedir.
Örneğin asgari kuralların 35.maddesi: "Hapishaneye giren her tutukluya kendi kategorisi tutuklulara uygulanacak rejimi içeren yazılı bir belge, hapishane tüzüğü ve yönetmeliği; müsaade edilen bilgi edinme ve şikayet usüllerini gösteren ve hak ve yükümlülüklerini tanıması ve hapishane hayatına uyum sağlaması için zorunlu olan bütün hususları içeren yazılı belgeler verilmelidir." der.
Oysa Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi bir tutuklunun hapishane idaresi tarafından kendisine cezaevi yönetmeli verilmediği nedeniyle yaptığı başvuruda; "Hapishane makamlarının tüzük ve yönetmeliği vermeyi reddetmesinin gerekçesinin, ilgilinin bunları istemesinin amacının hak ve yükümlülüklerini daha iyi tanımak olmayıp, hapishane rejimini basınla tartışmak olduğunun anlaşıldığını dikkate alarak dilekçe sahibinin ileri sürdüğü kısıtlama durumunun 10/2 maddede belirtilen "sınırları" aşmadığına karar vermiştir.
Yine, asgari kuralların 40.maddeye göre; "bütün tutuklular, yeteri kadar eğitici ve eğlendirici kitaplarla donatılmış bir kütüphaneden yararlandırılmalıdır. Tutuklular böyle bir kolaylıktan yararlanmak için azami derecede teşvik edilmelidir."
Oysa Komisyon bir hükümlünün kendisini mesleki olarak geliştirebilmek amacıyla hukuki kitap verilmesi isteğinin cezaevi idaresi tarafından yerine getirilmemesi üzerine yaptığı başvuruyu, sözleşmenin mesleki formasyonunu tamamlamak için hapishane makamlarından kendisine hukuki kitap veya metinler isteme hakkını güvence altına almadığını vurgulayarak reddetmiştir.(Başvuru No: 1854/63)

Komisyon, bir tutuklunun müzik aletlerini kendisine vermeyi reddeden ve bilgisini arttırmak için kitaplar ve bir transistör sağlamayan, hapishane makamlarından, yakınan dilekçesi için de aynı kararı benimsemiştir.(Başvuru no: 2617/65)

Komisyon bir kararında da; ek protokolün 2.maddesinin - hiç kimsenin öğrenim hakkı reddedilemez- hükmünü içerdiği bir gerçektir. Bununla birlikte AİHD'nın 23 Temmuz 1968 tarihli kararında da belirttiği gibi bu hakkın konusu esas itibarıyla akit tarafların yargı yetkisi altındaki kişilerin belli bir zamanda mevcut öğrenim araçlarından yararlanma haklarını garanti altına almaktadır. Bu araçların genişliği, bunları organize etmek veya desteklemek konularına gelince, sözleşme bu bakımdan belli yükümlülükler empoze etmemiştir. Komisyon, bundan 2.maddede belirtilen öğrenim hakkının ön planda ilk öğretimi amaçladığı sonucuna varmıştır. (5962/72 13 Mart 1975 tarihli karar D.R.2 s.50)

Avrupa standartlarına göre "tecrit uygulaması" ilke olarak "kişi dokunulmazlığı ve özgürlüğü" hakkının ihlali değildir. Ancak sosyal ve duyumsal izolasyonun birleşmesi durumunda bu hakkın ihlal edildiği sonucuna varılmaktadır.

Komisyon, sanık durumunda olan kişiler için uzun süreli hücre tecritinin hiç arzu edilmeyen bir durum olduğuna işaret etmiştir.

Kuşkusuz fiziki bir tecride mutlak bir sosyal tecritin de eklenmesi, kişiliğin tahribi sonucunu doğuracaktır, böylece bu durum, güvenlik zorunluluğu gibi gerekçelerin haklı kılamayacağı, insanlık dışı bir davranış şeklini oluşturacaktır. Zira sözleşmenin 3.maddesinde öngörülen işkence veya insanlık dışı muamele yasağı mutlak niteliktedir.(8463/78 Nolu dilekçe, Komisyonun 16 Aralık 1982 tarihli raporu.)

Komisyon, 16 Aralık 1982 tarihli raporunda, tam bir "sensoriel"(işitme, görme vb.) duyu organlarının dış alemden koparılması tecridi ile tam bir sosyal tecridin birleştirilmesinin kişiliğin tahribi sonucunu doğurabileceğini ve bu durumun da ne güvenlik ne de diğer her hangi bir nedenle haklı görülebilecek bir davranış biçimi oluşturacağını belirtmiştir.

Bir başvuruda tutukluların duyu organlarının uyarılmasının esaslı surette azaltacak bir tecrite tabi tutulup tutulmadıklarını araştırmış, hücrelerin içten açılabilen pencerelerle iyice aydınlatılıyor olması, duvarların afiş ve kitaplarla dolu olması, hücrelerde içeri veya dışarıya doğru akustik izolasyon tesislerinin olmaması, koridorun bir ucu ile diğer ucunda kapalı olan iki kişinin yüksek sesle birbiriyle konuşabiliyor olması, tutuklunun devamlı olarak bir radyo, TV ve pikaptan yararlanma olanağının olması, her gün bir avluda temiz havada dolaşmak ve jimnastik yapma imkanına sahip olmaları, "doğrudan" ve devamlı bir gözetime tabi tutulmamaları, sadece ortak kullanım mekanlarında bir gardiyan tarafından gözetlenmeleri, hücrelerin hiç birinde kamera sisteminin olmaması ve pencerelerin içeriden kapatılabiliyor olması durumunda tecrit koşullarını sözleşmenin 3.maddesine aykırı bulmamıştır. Bu tipte bir tecrit uygulamasına maruz kalan tutukluların birbirleriyle görüşmesinin engellenmesi, hapishanenin sosyal faaliyetlerinden dışlanmış olmasını komisyon "relatif" sayılacak bir sosyal tecrit olarak nitelendirmiş, kısa dönemler dışında avukat, aile ve doktor görüşmelerinin olması nedeniyle bunların gerçek ve mutlak anlamda bir hücre tecritinde olduklarının söylenemeyeceği kararını vermiştir. (8463/78 Nolu Dilekçe, Komisyonun 16 Aralık 1982 tarihli Raporu)

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tecrit konusundaki kararlarında "özel koşulları, önlemin sertliğini, süresini, güdülen amacı ve uygulanan mahkum üzerindeki etkilerini" ölçüt olarak kullanmaktadır. Örneğin bir tutuklunun "dış dünya ile ve özellikle de avukatıyla temasının kesilmesinin kendisini itirafta bulunmaya zorlamak için, yasadışı bir baskı ve hatta moral bir işkence olduğunu" ileri sürerek yaptığı başvuruyu Komisyon, "Özel bir durumda bu tür bir önlemin sözleşmenin 3.maddesinin kapsamına girip girmediğine karar verebilmek için bunu derecesine, süresine ve güdülen amacına bakmak gerektiğini, olayda tecritin yargı denetiminde yapıldığı ve bir ayı geçmediğini, bu süre içinde başvuranın istese idi bir doktoru veya din adamını görebileceğini, avukatına uygulanan kısıtlamanın biraz yumuşatılmasını isteyebileceğini, bu kararın yerel mahkeme tarafından tutuklunun temas edeceği kişi ile anlaşarak adaleti yanıltmasını önlemek için resmen alınmış olduğunu, buna rağmen tutuklunun davranışlarında ve kendisine atfedilen suçlamaları devamlı olarak reddetmesinde bir değişiklik olmadığını belirterek bu şartlar altında şikayetçinin hücreye konulmasının, ona itirafta bulunması için, fizik veya moral bakımından büyük acı çektirdiğini düşünmek mümkün değildir. Sonuç olarak bu uygulama insanlık dışı veya alçaltıcı nitelikte bir muamele olarak görülmemiştir." diyerek reddetmiştir. (7854/77, 12 Temmuz 1978 tarihli karar.D.R.No: 12 s.185)

Sonuç olark Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin cezaevlerindeki mahkumların yapmış olduğu bireysel başvurulara ilişkin kararları incelendiğinde; cezaevleri konusunda, sözleşmenin genel ilkesi olan

"hakların asıl, kısıtlamaların istisna olduğu" ilkesinden uzaklaşıldığı görülmektedir.
Hükümet Hücre Tipi'ni savunurken "insan hakları, demokratikleşme"nin bir gereği olduğunu ve cezaevlerinde "Avrupa standartları"na göre hücre tipine geçmek gerektiğini söylemektedir. Hücre tipi cezaevi Avrupa Demokrasisi'nin iflas ettiği noktadır. Çünkü devletler, kendi rejimlerini koruma adına sistemin dışlanmışlarına ve muhaliflerine her türlü baskı ve şiddeti uygulamayı mübah görmektedir. Bu nedenle Avrupa'nın Anayasası olarak kabul edilen Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde düzenlenen hak ve özgürlükler, konu cezaevleri ve kapatılarak cezalandırılan muhalifler olduğunda kağıt üzerinde kalmaktadır.

Av.Oya Ersoy ATAMAN

Hoybûn Kurdish Culture&Art Center

Denmark
Sankt Jørgens Alle 4, kld. 1615. Kbh. Tel/fax: +45 33216335
Köln
Kyfhauser str. 10a 50674 Köln Tel: +49 2219235712
Berlin
Böck str. 41 10967 Berlin Tel/fax: +49 306940226

Hoybûn Kurdish Culture&Art Center

Denmark
Sankt Jørgens Alle 4, kld. 1615. Kbh. Tel/fax: +45 33216335
Köln
Kyfhauser str. 10a 50674 Köln Tel: +49 2219235712
Berlin
Böck str. 41 10967 Berlin Tel/fax: +49 306940226